

Con Qolsuorsi

Dözümlü adam

I FƏSİL

1

"Aequam memento rebus in arduis servare mentem".*

Horatsi

1905-ci ilin yanvarında Liverpulda, «Britaniya gəmiçilik şirkəti»nin idarə otağı çətin iş günündən sonra, sanki, istirahət eləyirdi. Altı centlmenin qoyub getdiyi mürəkkəb qabları, qələmlər, suçəkən kağızlar, sənədlər səliqəsizliklə uzun masanın üstünə səpələnmişdi, bir sözlə, zəkaların tərk edilmiş çarpışma meydanıydı. Masanın başında, sədr kreslosunda isə büt kimi hərəkətsiz halda zəhmli qoca Silvanes Xeytorp gözlərini yumaraq oturmuşdu. Barmaqları titrəyən şişkin, zəif əli kreslonun qol yerində dincəlirdi, böyük başındakı ağ saçları lampanın yaşıl abajurunun işığında gümüşü rəngə çalırdı. Xeytorp yatmamışdı: odur ki, qırmızı yanaqları havayla dolmuşdu, bir çəngə ağ tükün ikiyə böldüyü çənəsinin üstündəki ağ bığları ilə örtülmüş qalın dodaqlarından mırıltıya, ya da aha bənzər bir səs eşidilirdi. Qara şəridlə haşiyələnmiş qısa sürtüyünün içindəki kvadratvari, ağır bədəni kresloya qərq olmuşdu və buna görə də elə görünürdü ki, sanki, onun boynu yoxdur.

Cəmiçilik şirkətinin katibi, gənc Hilbert Farni sükut içində olan otağa girib, cəld masaya yaxınlaşdı, hansısa kağızları yığışdırdı və sədrə baxaraq dayandı. Farninin otuz beş yaşı ancaq olardı, onun saçı, saqqalı, gözləri, hətta yanaqları belə parıldayırdı, üzə gülürdü, ancaq burnunun və ağzının kənarlarından istehzal qırıqlar keçirdi. Çünki onun dərin qənaətinə görə şirkətin canı oydu, idarə isə yalnız onun rolunu kiçiltmək üçün fəaliyyət göstərirdi. O, həftənin beş günündə, hər gün də yeddi saat olmaqla fikirləşir, yazır, işləri düzüb qoşurdu, bunlar isə həftədə bir dəfə iki-üç saatlığa bura gəlir və elə zənn eləyirdilər ki, sanki, kiməsə nəyisə öyrədirlər.

Katib kresloda mürgüləyən alyanaqlı, ağsaçlı qocaya diqqətlə baxdı, ancaq onun istehzasında gözləndiyindən az nifrət var idi. Nə deyirsən de, sədr qəribə qocaydı! Enerjili və ağıllı adam ona hörmət eləməyə bilməzdi. Səksən yaş – təkcə elə bunu düşünmək kifayətdi! Heç olmasa təsdiq eləyirdilər ki, az qala iflic vuran, borc içində itib batan bu qoca hələ cavanlığından – Ekvadordakı şaxtayla bağlı baş verən hadisə belini qırmayana qədər – yaşamağı və iş görməyi bacarırmış. O vaxtlar Farni burada işləmirdi, ancaq söz yox ki, o hadisə haqqında eşitmişdi. Qoca şaxtanı risklə əldə eləmişdi, yarı qiymətini nağd vermişdi, digər yarısını da veksellə ödəmişdi, ancaq müəssisə qoyulan xərci çıxartmadı və onun əlində iyirmi min funt sterlinq dəyərində qiymətdən düşmüş aksiyalar qaldı. O uğursuzluğunu səbrlə qarşıladı və iflasa uğradığını elan eləmədi. İpə-sapa yatmayan qoca heç başqaları kimi ağlayıb – sızıldamadı da! Gənc Farni katib olmasına baxmayaraq adamlara bağlanmaq qabiliyyətini itirməmişdi, onun gözlərindən rəğbət oxunurdu. Bu gün idarə heyətinin iclası uzun və qızgın oldu, Pillinlə alış-verişi birdəfəlik yoluna qoydular. Qəribə işdi, sədr onları necə razı sala bildi! Katib razı halda düşündü: «Axı mən bunun, həqiqətən də, əlverişli saziş olduğunu başa düşməsəydim, o, bunu eləməyi bacarmazdı». Şirkətin işlərini genişləndirmək, öz şəxsi nüfuzunu genişləndirmək deməkdi. Hər halda, daşınma işlərinin azaldığı bir vaxtda birdən-birə dörd yük gəmisinin alınması ideyası kimlərsə qorxuda bilərdi və ümumi yığıncaqda söz yox ki, etiraz olunacağını gözlənilir. Boş şeydi, keçib gedəcək! Onlar sədrlə birlikdə bu işi hərəkətə gətirəcəklər, mütləq gətirəcəklər.

Birdən katib qocanın ona baxdığını hiss elədi.

Yalnız tünd-göy, girdə, sanki, kiçik pəncərələrinin arasından arabir fərəhlə işildayan gözlərindəki ifadəyə görə bu gücsüz bədəndə hələ də həyat eşqinin qaynadığını hiss eləmək olardı.

Hardansa dərinliklərdən, canının «dibindən» ah çəkməsi eşidildi və qoca güclə eşidiləcək tərzdə soruşdu:

– Mister Farni, onlar hələ buradadırlar?

– Hə, ser. Mən onların saziş bağlanan otaqda gözləmələrini xahiş elədim. Dedim ki, siz indicə onların yanına gələcəksiniz. Ancaq sizi oyatmaq fikrində deyildim.

– Mənsə yatmamışdım. Mənə ayağa qalxmağa kömək edin.

Qoca titrəyən əlləriylə masanın kənarından tutaraq dikəldi və ona arxadan yapışan katibin köməyi ilə kreslodan qalxdı. Onun boyu beş fut on dyüm, çəkisi isə doxsan kilo idi, təkcə böyük girdə başı balaca bir uşaqdan ağırdı, amma o gombul görünmürdü, sadəcə, tökmə bədənliydi. Gözlərini yumaraq, sanki, öz şəxsi ağırlığını saxlamağa çalışırdı, sonra isə ördək yerləşiyə ağır-ağır qapıya doğru yönəldi. Ona baxan katib düşünürdü: «Ay qocadır ha! Onun başqasının köməyi olmadan yerindən tərpənməsi, sadəcə, möcüzədir. İstefaya da gedə bilmir, deyirlər, yalnız aldığı maaşla dolanır!»

Sədr mahuddan üzlük çəkilmiş qapını açdı, tısbığa yerləşiyə ilə dəftərxananı keçdi, gənc qulluqçular kağızlardan ayrılıb, onun arxasınca göz vururdular. Sədr səkkiz centlmenin oturduğu otağa girdi. Onlardan yeddisi ayağa qalxdı, biri isə yerindən durmadı. Qoca Xeytorp salam əvəzinə əlini sinəsi bərabəri qaldırıb, kresloya yaxınlaşdı və ağır-ağır oturdu.

– Centlmenlər, mən sizi eşidirəm.

Onlardan biri yenidən ayağa qalxdı.

– Mister Xeytorp, fikrimizi sizə bildirməyi mister Braunbiyə həvalə eləmişik. Mister Braynbi, buyurun! – Sözüünü deyən kimi də yerinə əyləşdi.

Mister Braunbi, yetmiş yaşlı, elə də böyük olmayan çal bakenbardları, yalnız İngiltərədə rast gəlinən qətiyyətli sifəti olan dolu bədənli kişi ayağa qalxdı. Bu adamlarda işküzərliq ruhu nəsilərdən nəsilərə, atalardan oğullara ötürülür. Belə sifətlərə baxanda güclü ehtirasın olması və fikirlərin sərbəst ifadəsi adama inanılmaz gəlir. Belə sifətlər adamda inam oyadır və eyni zamanda da adamda ayağa qalxıb otaqdan çıxmaq arzusu da yaradır.

Mister Braunbi ayağa qalxdı və nəzakətli tərzdə sözü başladı:

– Mister Xeytorp, biz, bura yığışanlar 14 min funt sterlinqə yaxın vəsaiti təmsil eləyirik. Yəqin, siz xatırlayırsınız, keçən ilin iyulunda biz sizi görmək şərəfinə nail olanda, siz milad bayramına kimi bizim iş üçün daha qəbul oluna bilən bir vəziyyəti demişdiniz. İndisə yanvardır, vaxt gedir və sizi əmin etməyə cəsarət eləyirəm ki, bizlərdən heç birimiz cavanlaşmırıq.

Qoca Xeytorpun bədəninin dərinliklərindən gələn donqultu üzə çıxdı və sözə çevrildi:

– Sizi bilmirəm, mənsə özümü cavan hiss eləyirəm.

Səkkiz centlmen gözlərini sədrdən çəkmirdilər. Doğrudanmı, o yenə də zarafatla canını qurtarmaq istəyir? Mister Braunbi sakitcə davam elədi:

– Biz sözsüz ki, bunu eşitməyə şadıq. Ancaq gəlin işin məzginə qayıdaq. Mister Xeytorp, biz belə zənn eləyirik və mən əminəm siz də bunun ağlabatan olduğunu güman edərsiniz, bu vəziyyətdə sizin üçün ən yaxşı qərar özünüzün iflasa uğradığınızı elan eləməkdir. Biz olduqca çox gözlədik və indi dəqiq bilmək istəyirik, nəyə ümid eləyə bilərik. Çünki vicdanla desək, biz vəziyyəti yaxşılaşdırmağın qətiyyəni mümkünlüyünü heç cür görmürük. Daha doğrusu, əksinə olacağından ehtiyatanırıq.

– Elə düşünürsünüz mən tezliklə əcdadlarıma yanına yollanacağam?

Onların gizli fikirlərini qocanın birbaşa söyləməsi mister Braunbidə və onun yoldaşlarında kimyəvi reaksiyaya oxşar bir şey doğurdu. Onlar öskürdülər, ayaqlarını bir-birinə vurdular, başlarını aşağı saldılar, yalnız onlardan biri, sədr içəri girərkən ayağa durmayan Ventnor adlı işlər müdiri onun ağzından vurdu.

– Neynək, belə rahatdırsa, belə də hesab eləyin.

Qoca Xeytorpun çuxurda olan balaca gözlərində qığılcım parladı.

– Mənim babam yüz il yaşayıb, atam doxsan altı il, amma hər ikisi olduqca əxlaqsız olublar. Centlmenlər, mənimsə cəmisə həştad yaşım var, əyər onlarla müqayisə eləsək, mən qüsusuz həyat tərzi olan adamam.

– Biz də sizin hələ çox yaşayacağınızı güman eləyirik, – mister Braunbi səsləndi.

– Hər ehtimala qarşı oradansa burada daha çox yaşaram.

Qoca Xeytorp yenidən danışana qədər hamı susdu.

– Hər il mənim maaşımdan sizin hesabınıza min funt keçirirlər. Qızıl yumurta yumrtlayan toyuğu kəsmək axmaqlıqdır. Mən min iki yüz funt verməyə hazırım.

Əgər məni istefaya məcbur eləsəniz, yəni iflas olmağımı elan eləməyə, onda birçə quruş da ala bilməyəcəksiniz. Siz bunu bilirsiniz.

Mister Braunbi öskürdü:

– Biz belə zənn eləyirik siz bu məbləği artırmalısınız, heç olmasa min beş yüzə qədər. Onda biz, yəqin ki, düşünərdik...

Xeytorp başını yırgaladı.

– Çətin ki, sizin fikrinizlə razılaşımaq mümkün olsun, guya, sizin iflas olacağınız halda biz bir qəpik də almayacağıq. Biz təxmin edirik, siz imkanları çox aşağı qiymətləndirirsiniz. Min beş yüz, bu bizim razılaşaçağımız ən aşağı məbləğdir.

– Lənət şeytana, heç vaxt razılaşmaram!

Yenidən aralığa sükut çökdü, sonra işlər müdiri Ventnor əsəbi halda donquldandı:

– Belə olan halda biz neyləyəcəyimizi bilirik.

Mister Braunbi əsəbi səbirsizliklə onun sözünü kəsdi:

– Demək, ildə min iki yüz funt, bu sizin...sizin son sözünüzdür?

Mister Xeytorp başıyla təsdiq elədi.

– Bir aydan sonra gəlin. Baxaram görüm, sizin üçün neyləyə bilərəm.

O, gözlərini yumdu.

Altı centlmen mister Braunbini dövrəyə alıb astadan pıçıldaşmağa başladılar. Mister Ventnor ayağını sığallayaraq hələ də gözlərini açmayan qocanı çəp-çəp süzürdü. Nəhayət, mister Branbi mister Ventnora yaxınlaşdı, onunla məsləhətləşdi, sonra boğazını arıtlayıb elan elədi.

– Ser, biz sizin təklifinizi müzakirə elədik və onu müvəqqəti tədbir kimi qəbul eləməyi qərara aldığımız kimi bir aydan sonra gələcəyik. Ümid edirik o vaxta qədər, kədərli məcburiyyətə çevrilə biləcək və bizim hamımızın təəssüf

edəcəyimiz nəticədən qaçmaqdan ötrü siz daha əsaslandırılmış bir qərara gələcəksiniz.

Qoca Xeytorp başını tərpətdi. Səkkiz centlmen şlyapalarını götürdülər və bir-birlərinin dalısınca otaqdan çıxdılar, mister Braunbi çıxarkən qapını nəzakətlə çəkib bağladı.

Qoca fikirli halda kresloda oturmuşdu, o başqasının köməyi olmadan ayağa qalxa bilmirdi. Beləliklə, onları barmağına doladı və bir ay da vaxt qazandı, bir aydan sonra onları yenidən görəcəkdə. O vaxta kimi Pillinin işi də, bu işlə bağlı hər şey də qaydaya düşəcəkdə. Qorxaq adam idi bu Co Pillin! Qoca Xeytrop bığaltı gülümsədi. O, bura gələn həməən axşamdan düz bir ay keçmişdi. Xidmətçi gəlib dedi: «Mister Pillini, ser!» – və hiss olunmadan da kölgə kimi çəkilib getdi.

Səliqəli, çöp kimi arıq və kağız kimi sarı olan, əlləri quş çaynağını xatırladan, boğazına şərf dolamış qonaq titrək səslə dedi:

– Salam, Silvanes. Qorxuram ki, sən...

– Özümü çox gözəl hiss edirəm. Otur. Şərab iç.

– Nə danışırısan! Mən şərab içmirəm. Bu mənim üçün zəhərdir.

– Əbəs yerə, şərabın sənə xeyri dəyərdi.

– Bilirəm, sən həmişə belə deyirsən. Amma sənin canın dəmir kimidir. Əgər mən şərab içsəydim, siqar çəksəydim və gecə saat birə kimi otursaydım, yəqin, sabah artıq qəbirdə olardım. Mən artıq həməən adam deyiləm. Qulaq as, mən gəldim öyrənəm, sən mənə kömək eləyə bilərsənmi? Mən qocalıram, əsəbləşirəm...

– Co, sən həmişə kürt toyuq kimi olubsan.

– Neyləməli, mən sən xasiyyətdə deyiləm. Bax belə, mən öz gəmilərimi satıb, istirahətə getmək istəyirəm. Mən dincəlməliyəm. Daşınan yüklərə görə qiymət çox aşağı düşüb. Mən ailəm haqda düşünməyə məcburam.

– Zarafatı bir tərəfə qoy, özünü iflas olunmuş elan elə. Bu səni daha möhkəm silkələr.

– Silvanes, mən ciddi deyirəm!

– Co, sən həmişə ciddisən.

Co öskürdü, sonra inamsız halda səsləndi:

– Bir sözlə... sizin şirkət mənim gəmilərimi alarmı?

Fasilə, gözlərdə qılgılcım və siqar tüstüsünün burumları.

– Onları almağa dəyərmə?

O, bunu zarafatla dedi, ancaq dərhal da beynindən ani bir fikir keçdi: Rozamunda və körpələr! Bax o, əcdadlarının yanına yola düşəndən sonra bu imkan onları ehtiyaclardan azad elərdi.

– Sənin cındır gəmilərin bizə çox lazımmış!

Çaynaqlı pəncə etiraz əlaməti olaraq yelləndi.

– Bunlar çox yaxşı gəmilərdir... Yaxşı da gəlir gətirirlər. Əgər mənim sağlamlığıma imkan versəydi... Əgər sağlam olsaydım, onları satmağı ağıma da gətirməzdim.

– Sən onlar üçün nə qədər istəyirsən?

Aman Allah! Sadə sual verirsən, o isə yerində atılıb düşür. Firəngtoyuğu kimi əsəbidir!

– Bax bu son dörd ilin rəqəmləridir. Özün də görürsən ki, mən onlar üçün yetmiş mindən aşağı götürməyəm.

Co Pillin qurumuş dodaqlarını yaladı və tabletka sormağa başladı, siqar dumanına bürünmüş qoca Xeytorp tələsmədən rəqəmlərə baxırdı. Sonra isə dedi:

– Altmış min. Əgər mən işi həll elərəmsə, sən bundan əlavə on faizini mənə verəcəksən. Qərara gəl.

– Əziz Silvanes, bu ki, az qala ... həyasızlıqdır.

– Yaxşı qiymətdir, mən olmasam o qədər ala bilməzsən.

– Amma... komissiyon mükafatı. Əyər bu aşkar olarsa?

– Bu artıq mənim işimdir. Fikirləş, yükdaşıma xərcləri hələ bir az da düşəcək.
Çaxır iç.

– Yox, yox, təşəkkür edirəm! Heç bir halda içməyəm. Sən necə düşünürsən, yük daşıma haqları düşəcək?

– Əminəm.

– Yaxşı, mənim getmək vaxtımdır. Düzü, neyləyəcəyimi bilmirəm. Şeydi...
Mən... Mən fikirləşməliyəm.

– Yaxşıca fikirləş.

– Fikirləşərəm. Xudahafiz. Heç cür başa düşə bilmirəm, bu yaşda şirin çaxır necə içirsən, bu iyrenc siqarı necə çəkə bilirsən.

– Co, qəbirdə görüşərik, danışarıq.

Onun necə yazıq gülüşü vardı! Yox, necə lazımsa elə gülmək gərəkdir! Və tək qalandan sonra Xeytorp yenidən kölgədə qalan bu ideyaların haqqında düşünməyə başladı.

Silvanes Xeytorp gəmiçilik şirkətinin mərkəzində olmaq üçün iyirmi il Liverpulda yaşamağı olmuşdu, ancaq o şərq qraflıqdan idi, onun nəslə o qədər qədim idi ki, onun soyadını daşdığı adamlar hələ normanlarla vuruşmuşdular. Bu nəsilədən olan hər bir adam tutduqlarını burxamyan adamlardan az qala iki dəfə çox yaşayırdılar. Öz köklərini qədim danimarkalılarından götürən bu nəslin kişilərinin adətən açıq şabalıdı saçları, qırmızı yanaqları, girdə başları, möhkəm dişləri olurdu və əxlaq haqqında çox zəif təsəvvürləri vardı. Onlar özlərindən asılı olan hər şeyi eləyirdilər ki, məskən saldıqları hər hansı qraflığın sakinlərinin sayını artırırlar və hər yerdə onların nəslindən olanlar yaşasınlar. Onoqquzuncu əsrin iyirminci illərində anadan olmuş Xeytorp öz cürbəcür hərəkətləri nəticəsində fasilələr verərək, bir neçə il məktəbdə və kollecdə oxuyandan sonra, nəhayət, qırxıncı illərin sonunda sadələvh Londonda məskən saldı, həmən illərdə illik səkkiz faiz alanlar, klareti və operanı sevən adamlar rəhbər rol oynayırdılar. Onun heç otuz yaş da olmayanda işlədiyi firmada onu özlərinə şərik elədilər və o qayğısız halda bütün yelkənlərini açaraq axın boyunca üzürdü, rəqqasələr, klaret,

şampan, kart oyunları, zərbaftalı palğtar geymiş faytonçusu olan ekipaj, səyahətlər! Bir sözlə, o, əyləncədən başqa heç nə haqda düşünməmək kimi valehedici, həqiqətən də, çox gözəl qabiliyyət sahibi olmuşdu. İllər elə xoş və məzmunlu keçirdi ki, özünün ilk, az-çox ciddi sevgi məcarasını yaşayanda artıq qırx yaşa çatırdı. O, bu incə, onu çətin vəziyyətdə qoyan, özünün şəxsi xidmətçisinin qızı ilə əlaqəsini diqqətlə gizləyirdi. Üç ildən sonra qız öldü və qeyri – qanuni doğulmuş bir oğlu qaldı və qızın ölümü ona ən güclü, həyatındakı yeganə dərdi bəxş elədi. Beş ildən sonra o evləndi. Niyə? Özünün xoşladığı sözlərlə desək, bircə Allah bilirdi. Arvadı soyuq, sərt, böyük əlaqələri olan kübar qadındı və ona iki qanuni uşaq bəxş eləmişdi – biri oğlan, biri qız. İllər keçdikcə bu cütlük daha sərt, mənasız və daha eybəcər olurdular. Onlar yaşamaq üçün seçdikləri Liverpula gələndə onun altmış, arvadının isə qırx iki yaşı var idi. Arvadı az qala kədərdən öləcəkdi, ancaq qumarla və özünün Liverpula olan nifrəti ilə təsəlli taparaq, on iki il də yaşadı. Sonra isə Xeytorp elə də xüsusi bir təəssüf hiss eləmədən onu əbədi mənzilinə yola saldı. O heç vaxt bu qadını sevməmişdi, ondan olan uşaqlara qarşı heç bir məhəbbət hiss eləməirdi. Onun fikrincə uşaqları adamı təngə gətirən faydasız məxluqlardı və onların bir çox hərəkəti onu hədsiz heyrətləndirirdi. Dəniz nazirliyində işləyən oğlu Ernsti qorxaq və kütbeyin hesab eləyirdi. Onun qızı Adele özünü təsərrüfat işlərinin əla bilicisi kimi göstərmişdi, ağıllı danışıqların, «əhliləşdirilmiş» kişilər cəmiyyətinin vurğunuydu və bircə füstəi belə əldən vermirdi ki, atasının düzəlməz bütperəst olduğunu onun nəzərinə çatdırmasın. Onlar təsadüfi hallarda, yalnız vacib olanda görüşürdülər. Adele təmin olunmuşdu, on beş il əvvəl, o işləri iflasa uğramamış, elə də gözlənilməz olmayan bir qərar qəbul elədi, əmlakının bir hissəsini onun anasının adına keçirtdi. Niğahdan kənar oğluna isə tamam başqa münasibət bəsləyirdi. Oğlan anasının Larn soyadını daşıyırdı, anası öləndən sonra onu tərbiyə olunmaq üçün İrlandiyaya, qohumlarının yanına göndərmişdilər. Dublində vaxtı çatanda vəkillik dərəcəsi almış, tamam gənc olan, damarlarından irland və korneul qanı axan bir qızla evlənmişdi və çox keçmədən qoca Xeytorpu bir xeyli ziyana salaraq ehtiyac içində ölmüş, otuz yaşlı gözəl Rozamunda, səkkiz yaşında qızı və beş yaşında oğluylla tək qalmışdı. Yarım ildən sonra dul qadın Dublinə gəlmişdi ki, qocanın onları himayəyə götürməsinə nail olsun. Bu qönçə açan qızılgülü xatırladan, heyrətləndirici dərəcədə qəşəng, yaşıl-qəhvəyi gözləri olan qadın gözəl səhərlərin birində şirkətin idarəsinə gəlmişdi, qaynata onun əlində iki uşağın tutduğunu görüb, ona ev ünvanlarını verməmişdi. O vaxtdan da Xeytorp – ya elə, ya belə, – onları saxlamalı

olmuşdu. Onların qaldığı Liverpulun kənarındakı evə baş çəkirdi, ancaq özünün Sefton-parkdakı evinə dəvət eləməirdi. Bu ev faktiki olaraq onun qızına məxsusdu və nə qızı, nə də dostları ikinci ailənin varlığından xəbərdar deyildilər.

Rozamunda Larn uzunçuluğu və sözcülüüyü ilə əzab verən hekayələr yazan, təsadüfi qazanclarla keçinən, ruhdan düşməyən həmən qadınlardan idi. Hətta ən qəmgin məqamlarda belə o, özündəki ədəbsizliklə məhdudlanan həyat eşqini qoruyub saxlaya bilirdi və bu qoca həyasız Xeytorpu əyləndirirdi. Fillisə və Coka gələndə isə, o dayça kimi oynayan nəvələrinə həddən artıq bağlanmışdı. Bir yüngül gedişlə onlara altı min funt sterlinq verə bilsəydi, bu Allahın göydən göndərdiyi ruzi kimi olardı. Vəziyyət eləydi ki, əgər o, həyata vida desəydi, – bu isə hər an baş verə bilərdi, – onlar bircə quruş da ala bilməzdilər. Axı ondan sonra, ən pis halda on beş min qalırdı. O, indi öz əmək haqqından ildə onlara üç yüz funt veirirdi, ancaq ölü direktorlar əmək haqqı almırlar. Altı min funt sterlinqi elə yerləşdirə bilmişdi ki, anaları sağa-sola xərcləməsin, bu da illik dörd faiz yarımından ildə iki yüz əlli funt gəlir gətirməliydi ki, yoxluqdan bu yaxşı idi. Nə qədər çox düşünürdüsə, bu iş ona bir o qədər xoş gəlirdi. O, belə həvəsə düşmüşkən, yalnız əsəbləri zəif olan bu tip, Co Pillin son anda qorxaqlıq eləməsəydi yaxşı olardı.

Dörd gündən sonra yenidən əsəbləri zəif tip axşam onun Sefton-parkdakı evində zübur elədi.

– Silvanes, mən düşündüm. Bu şərtlər məni təmin eləmir.

– Başqa cür də ola bilməz! Hər halda, sən razılaşacaqsan.

– Nəyə görə mən özümü qurban verməliyəm? Dörd gəmi üçün əlli dörd min, bilirsən, mənim gəlirlərimi ciddi surətdə azaldır.

– Əvəzində onlara təminat verir, əzizim.

– Elə olmağına elədir, ancaq başa düşürsən, mən qeyri qanuni sazişlərdə iştirak eləmək istəmirəm. Əgər bu aşkar olunarsa, mənim nüfuzum necə olar, ümumiyyətlə...

– Bu aşkar olmayacaq...

– Sən əmin eləyirsən, amma...

– Səndən tələb olunan yegənə iş budur, adını sənə deyəcəyəm üçüncü şəxsin adına bağışlama qəbzi yazırsan. Mən özüm bircə pens də götürməyəm. Qoy sənin vəkilin kağızları hazırlasın, onu özünün etibarlı şəxsin elə. Sənsə sənədlərə saziş bağlandıqdan sonra qol çəkəcəksən. Co, mən sənə etibar edirəm. Sənin aksiyalarından hansı dörd faiz yarım gəlir verir?

– Midlend...

– Əla. Onu satma.

– Yaxşı, bəs bu adamlar kimlərdi?

– Qadın və onun uşaqları. Mən onlara xidmət göstərmək istəyirəm. («Bu tipin sifəti necə də uzandı!») Co, qadınla iş görməkdən qorxursan?

– Sənin üçün gülməlidir... Mənsə, əslində, özgə qadınla iş görmək istəmirəm. Yox, bu iş mənim xoşuma gəlmir, qətiyyənlə xoşuma gəlmir. Mən başqa qaydalarla yaşayan adamam və həyatımı sənin yaşadığın kimi yaşamamışam.

– Sənin bəxtin gətirib, yoxsa indiyə çoxdan qəbirdə olardın. Kələkbaz, öz vəkilinə denən bu sənənin köhnə məşuqəndir!

– Bircə bu çatmırdı! Bəs onlar məni şantaj etməyə başlasalar?

– Qoy o dilini dinc saxlasın və hər üç aydan bir pulu onların adına keçirtsin. Onlar elə bilərlər bu mənim işimdir, axı, əslində də belədir.

– Yox, Silvanes, bu mənim xoşuma gəlmir, heç gəlmir.

– Onda bizim söhbəti unud və iş bununla da bitsin. Siqar götür!

– Axı sən bilisən ki, mən çəkmirəm... Bunun başqa yolu yoxdurmu?

– Var. Aksiyaları Londonda sat, aldığı pulu banka qoy, sonra isə mənə nağd olaraq altı min gətir. O pullar məndə ümumi yığıncığa qədər qalacaq. Əgər iş alınmasa, mən pullarını qaytararam.

– Yox, bu məni daha az cəlb eləyir.

– Etibar eləmirsən?

– Nə danışırısan, Silvanes! Axı bu, sadəcə, qanunsuzluqdur.

– Kimsəyə öz pullarını istədiyi kimi işlətməyi qadağan eləyən qanun yoxdur. Mənim işlərimin sənə dəxli yoxdur. Bir də yadında saxla, mən tamamilə təmənna güdmədən işimi görürəm, mənə bu işdə yarım penni də çatmır. Sən, sadəcə, öz ürəyincə olan bir işi görürsən, dul qadına və yetimlərə kömək eləyirsən!

– Silvanes, sən qəribə adamsan. Sən belə görünür, ümumiyyətlə, nəyisə ciddi qəbul eləmək iqtidarında deyilsən.

– Hər şeyi ciddi qəbul eləmək, erkən qəbirə uzanmaqdır!

Bu danışıqdan sonra tək qalan Xeytorp fikirləşirdi: «O, bu tilova düşəcək».

Co, doğrudan da, tilova düşdü. Hədiyyə qəbzi yazıldı və imzalanmağı qaldı. Bu gün idarə heyəti gəmiləri almağı qərara aldı, qaldı yalnız aksionerlərin ümumi yığıncağının razılığını almağa nail olmaq. Yalnız bu işin öhdəsindən gəlib, nəvələrini təmin eləyə bilsəydi, onda bu ikiüzlü ərizəbazlara, mister Braunbi və şirkətinə tüpürmək belə istəməzdi! «Biz ümid edirik, siz hələ çox yaşayacaqsınız!» Sanki, onları onun pulundan, daha doğrusu, onların pulundan başqa bir şey maraqlandırır. Burada fikirli halda nə qədər oturduğunu başa düşüb silkələndi, kreslonun yanlıqlarından yapışdı və ayağa qalxmağa cəhd eləyərək qabağa əyildi, üzü və boynu qızarıb pörtdü. Həkim isə bu və bu kimi yüzlərlə hərəkəti ona qadağan eləmişdi. Əks halda infarkt ola bilərdi. Boş şeydi! Farni, ya da o əlaltılardan kimsə yoxdurmu, nəyə görə heç kim ona kömək eləmir? Köməyə çağırıydı, öz ləyaqətinə xələl gətirmiş olardı. Amma, doğrudanmı, bütün gecəni burada oturacaqdı? Üç dəfə qalxmağa cəhd elədi və hər cəhddən sonra da qızarmış və gücdən düşmüş halda tərənəmədən bir xeyli oturdu. Dördüncü dəfə qalxa bildi və ağır-ağır dəftərxanaya doğru yönəldi. Otağa keçəndən sonra dayandı və güclə eşidilən səslə dedi:

– Cavanlar, məni unutmuşdunuz.

– Mister Farni dedi ki, siz xahiş eləyibsiniz kimsə sizi narahat eləməsin.

– Bu, onun tərəfindən çox lütfkarlıqdır. Paltomu və şlyapamı verin.

– Oldu, ser.

– Təşəkkür eləyirəm. Saat neçədir?

– Düz altıdır, ser.

– Mister Farnidən xahiş eləyin, sabah günorta çağı mənim ümumi yığıncaqdakı çıxışımla bağlı yanıma gəlsin.

– Mütləq, ser.

– Gecəniz xeyrə.

– Gecəniz xeyrə, ser.

Qoca öz tısbağa yerşi ilə stulların arasından keçib qapıya doğru getdi, qapını səssizcə açdı və yox oldu. Onun arxasınca qapını bağlayan qulluqçu dedi:

– Sədrimiz tamam gücsüzləşib! Ayaqlarını güclə sürüyür.

Başqa birisi ona hay verdi:

– Boş şeydi! Bu qoca möhkəm adamlardandı. O öləndə də döyüşəcək.

2

Silvanes Xeytorp küçəyə çıxandan sonra döngəyə yollandı, o, həmişə burada tramvaya minib, Sefton – parka gedirdi. Qələbəlik küçədə Dublin, Nyu-York, London kimi şəhərlərə məxsus olan bir işküzar canlanma var idi, belə şəhərlərdə adamlar öz imkanlarını əldə eləyir, ya da əldən buraxırlar. Qoca Xeytorp qarşıdakı küçəyə keçməliydi və o küçə hərəkətinə fikir vermədən cəsarətlə irəliyə doğru addımladı. O ördək kimi ağır-ağır yeriyirdi və öz təmkinli, nəhəng görünüşü ilə, sanki, demək istəyirdi: «Bir yoxlayın, vurub yıxın, mən onsuz da tələsməyəcəyəm, zəhrimara qalmışlar!» Gün ərzində bir on dəfə soyuqqanlı olmaqla yanaşı, başqalarını da müdafiə eləməyə meyli olan hansısa əsl ingilis onun həyatını xilas eləyirdi. Bu xəttin tramvay konduktorları ona alışmışdılar və hər dəfə o titrəyən əlləri ilə dəstəkdən və reməndən tutanda, onun qoltuğunun altından yapışıb, eynən kömür dolu kisə kimi dartaraq vaqona çıxarırdılar.

– Ser, hər şey qaydasındadır mı?

– Hə, təşəkkür edirəm.

O, vaqona keçdi, mərhəmətdən, ya da kiminsə qucağına yıxılacağından ehtiyatlanaraq ona dərhal yer verdilər. O, hərəkətsiz halda oturub gözlərini möhkəmcə yumdu. Onun pörtmüş sifətini, tərtemiz qırılmış, kvadrat çənəsinin üstündəki ikiyə haçalanmış bir çəngə ağ tükünü, hündür başlıqlı, sıx saçlı belə baş üçün hələ bir balaca görünən nəhəng şlyapasını görən hər kəs onu hardansa qazılıb çıxarılmış və olduqca dar paltarda sərgiyə qoyulmuş bütə oxşadardı.

Fasiləsiz olaraq nə isə alan və satan birjada xidmət eləyənlərə, ya da qapalı məktəbin gənclərinə məxsus olan xüsusi səslə kimsə onun qulağının dibində dilləndi:

– Axşamınız xeyir, mister Xeytorp!

Qoca Xeytorp gözlərini açdı. Hə, bu Co Pillinin tumarlanmış südəməriydi! Təkcə bu girdə gözlü və girdə sifətli küçüyə bir baxın, balaca bığ qoyub, xəz palto, getr geyib, qalstukunda brilliyant sancaq var.

– Atan necədir? – qoca soruşdu.

– Sağ olun, özünü elə də yaxşı hiss eləmir. Gəmilərə görə çox narahatdır. Sizin isə, yəqin, onun üçün yeni bir xəbəriniz yoxdur?

Qoca Xeytorp başıyla təsdiq elədi. Bacarıqsız yeni nəslin özündən razılığı təsəssüm elətdirməsi kimi, gənc adam həmişə onda ikrah hissi doğururdu. O, hansısa bir işə başlamamış üç dəfə ölçüb biçən həməən vasvası adamlardandı, ağılı, enerjisi, hətta qüsuru belə olmayan miskinlərdəndi və Xeytorp bu südəmərin marağını təmin eləmək istəyində deyildi.

– Gedək bizə, – qoca dedi, – mən ona kağız yazacağam.

– Sağ olun. Qocanı şənləndirməyi çox istərdim.

«Qocanı!». Həyasız alçaq!

Gözlərini yumaraq, qoca Xeytorp tərənəmz halda oturmuşdu. Tramvay dövrə vuraraq dağa çıxırdı. O fikirləşirdi.

Bu küçüyün yaşında, yəni iyirmi səkkiz, ya da o yaxın bir yaşda olarkən o nələr eləməmişdi! Vezuviyə dırmaşmışdı, dörd atı idarə eləyə bilirdi, Derbidə at yarışlarında sonuncu quruşuna qədər uduzmuş və Ouksedə sonuncu penniyə qədər qaytarmışdı, bütün məşhur rəqqasələri və opera qızlarını tanıyırdı. Deppedə çox az təsadüf olunan, ikrah doğuran tın-tın səslə qoca İngiltərənin artıq heç nəyə yaramadığını deyən bir yanki ilə dueldə döyüşmüş və onun əlini yaralamışdı. Artıq gəmiçilik şirkətinin idarə heyyyətinin üzvü idi. Londonun yarım düjin içkiyə aludə olan, içki hərisinə üstün gələ bilirdi. Maneələr üstündən at çapanda az qala boynunu sındırmışdı, oğrunun ayağına atəş açmışdı. Mərclə suya tullananda az qala boğulmuşdu, Çelsidə cüllüt ovlamışdı. Öz günahlarına görə məhkəməyə çağırılmışdı, Çiftin özünü belə çaşdırı bilirdi. İspan qızı ilə səyahətə çıxmışdı. Bu kiçik, bəlkə də, yalnız belə səyahətlərə çıxı bilmişdi, bununla belə özünü kübar şir kimi təsəvvür eləyir...

Konduktor onun qoluna toxundu.

– Ser, sizin düşmək vaxtınızdır.

– Təşəkkür eləyirəm.

O pillələri düşdü və göyərən toranlıqda qızının evinin çöl qapısına doğru getməyə başladı. Bob Pillin onunla yanaşı addımlayır və içində: «Yazıq qoca, ayaqlarını güclə sürüyür» düşünürdü. Ucadan isə belə səsləndi:

– Ser, mənə elə gəlir siz faytonla gəlsəniz yaxşıdır. Bizim qoca belə gecədə gəzsəydi, dərhal yorğan-döşəyə düşərdi!

Dumanın arasından cavab eşidildi:

– Sənin atan həmişə lodır olub.

Bob Pillin bu tip adamlarda az təsadüf olunan elə ədəbsiz gülüşlə güldü ki, qoca Xeytorp fikirləşdi: «Tutuquşu, atasına gülür!»

Onlar dalana girdilər. Qədd-qamətli, qarasaçlı, incə, düzgün sifəti olan qadın hollda çiçəkləri qaydaya salırdı. Qadın geri döndü və dedi:

– Papa, siz axı bu qədər gecikməli deyilsiniz. İlin bu vaxtı bu ziyandır. Bu kimdir? A-a, mister Pillin! Salam. Siz çay içibsinizmi? Bəlkə, qonaq otağına keçəsiniz, ya papamla söhbət eləmk istəyirsiniz?

– Minnətdaram! Atanız...

Xeytorp qızına azacıq belə diqqət yetirmədən holla keçdi. Bob Pillin fikirləşirdi: «And içərəm ki, qoca, doğrudan da, adamı heyrətə gətirir», sonra isə gedə-gedə dedi: «Çox-çox minnətdaram! Mister Xeytorp atama nə isə vermək istəyir» və qocanın arxasınca getdi. Miss Xeytorp tamam onun zövqünə uyğun qadın deyildi, o, hətta bu arıq qadından qorxurdu, elə görünüşü vardı, sanki, heç vaxt kiməsə öz kəmərinə açmağa icazə verməzdi. Bu qadının olduqca mömün olduğunu və sair danışdırlar.

Öz məbədinə girən qoca Xeytorp tələsik yazı masasına doğru yönəldi, görünür, oturmaq və dincəlmək istəyirdi.

– Ser, sizə kömək eləyimmi?

Qoca başını yırğaladı və buxarının yanında dayanan Bob Pillin Xeytorpu izləməyə başladı. Görünür, qoca başqalarından asılı olmağı sevmirdi. Bəs o, belə kresloya necə otururdu! Belə vəziyyətə gəlib çatanda ən yaxşısı dərhal bükülüb evdə qalmaq, gənclərə yer verməkdir. Bəs şirkət sədr əvəzinə yerin altından çıxarılmışa necə dözürdü, möcüzəydi! Elə bu an yerin altından çıxarılmış donquldandı və az qala güclə eşidilən səslə dedi:

– Yəqin, atanın işlərini öz əlinə almağı səbirsizliklə gözləyirsən.

Bob Pillinin çənəsi sallandı. Qoca davam elədi:

– Xeyli pul və heç bir cavabdehlik! Mənim adımdan ona çaxır içməyi məsləhət gör. Beş ildə uzun yaşayar.

Bob Pillin bu gözlənilməz hücumu yalnız təbəssümlə cavab verdi, sünki xidmətçi otağa girdi,

– Missis Larn, ser! Siz onu qəbul eləyəcəksinizmi?

Cavan oğlana elə gəldi, bu adı eşidən qoca ayağa qalxmağa cəhd elədi. Amma o, yalnız başını tərپətdi və kağızı ona uzatdı. Bob Pillin kağızı götürdü, bu zaman,

elə bil, qoca buna oxşar nəşə donquldandı: «Hə, indi dayan!» Oğlan qapıya doğru getdi. Onun yanından, sanki, havanı qızdıraraq xəz palto geymiş mütənasib bədənli qadın sivişib keçdi. Yalnız hollada birdən yadına düşdü ki, şlyapasını kabinetdə unudub.

Buxarının yanındakı ayı dərisinin üzərində qəşəng bir qız dayanmışdı və girdə, sadələvh gözləri ilə ona baxırdı. «Eh, yaxşı! – başından ani bir fikir keçdi. – Mən onları şlyapadan ötrü narahat eləməyəcəyəm». Sonra buxarıya yaxınlaşıb dedi:

– Bu gün olduqca soyuqdur, elə deyilmi?

Qız gülümsədi:

– Hə, olduqca.

Qızın gur xurmayı saçları, qısa, düz burnu, böyük, qonur gözləri, şən, açıq baxışları vardı, sinəsinə sancaqla bir dəstə bənövşə taxmışdı.

– M-m... – o, sözə başladı. – Mən şlyapamı orada unutmuşam.

– Gülməlidir!

Onun sakit, təmiz gülüşündən Bob Pillinin içində nəşə oyandı.

– Siz bu evi yaxşı tanıyırsınız?

Qız başını yırğaladı.

– Gözəl evdir, eləmi?

Söz tapmadığından Bob Pillin buna qeyri – müəyyən cavab verdi:

– Okey, tamami ilə doğrudur.

Qız başının geri atdı və yenidən gülümsədi:

– Okey? Bu nə deməkdir?

Bob Pillin onun ağappaq girdə boynunu gördü və fikirləşdi: «O necə də gözəldir!» Sonra özündə cəsarət taparaq dedi:

– Mənim familyam Pillindir. Sizinki Larndır. Eləmi? Siz mister Xeytorpun qohumusunuz?

– O, bizim himayəçimizdir. Sevimli qocadır, eləmi?

Bob Pillin qocanın necə «Hə, indi dayan!»a oxşar nəsə dediyini xatırladı və qeyri müəyyən cavab verdi:

– Axı siz ki onu yaxşı tanıyırsınız.

– Məyər siz onun nəvəsi, ya da qohumu deyilsiniz?

Bob Pillin onun bu təxmininə görə dəhşətə gəlmədi.

– Yox əşşi, mənim atamla o köhnə tanışlardılar. Vəssəlam.

– Sizin atanız da elə onun kimidir?

– Elə də yox...

– Heyf! Əgər onlar ekizlər kimi bir-birlərinə oxşasaydılar, ay məzəli olardı ha!

Bob Pillin fikrə getdi: «Aha, onun dili itidir! Bəs adı nədir?» Sonra soruşdu:

– Sizi xaç suyuna salanda adınızı nə qoyublar?

Qız yenidən gülümsədi, belə görünürdü hər şey onda gülüş doğururdu.

– Fillis.

Bəlkə, desin: «Bax bu mənim sevdiyim addır?» Yox, yaxşısı budur lazım deyil! Bəlkə, deməyə dəyərdi? Əgər fürsəti qaçırırsa, bəlkə, bir daha heç vaxt onunla görüşməyəcəkdi! O dedi:

– Mən parkın kənarındakı qırmızıtəhər evdə yaşayıram, tanıyırsınız? Bəs siz harada olursunuz?

– Mən uzaqda, Millisent Villas, 23-də oluram. Mən bizim miskin evə nifrət eləyirəm. Amma biz orada çox şən yaşayırıq.

– Biz yəni kim?

– Eh, mama, mən və Cok. Dəhşətli oğlandır! Siz həтта təsəvvür belə eləyə bilməzsiniz. Onun saçları da demək olar ki, sarıdır. Qocalanda, yəqin ki, eynən Xeytorp baba kimi olacaq. Yox, Cok, sadəcə, dözülməzdir!

Bob Pillin mızıldandı:

– Onunla tanış olmaq maraqlı olardı.

– Doğrudanmı? Mən anamdan soruşaram, görüm icazə verərmı? Ancaq siz sevinməyəcəksiniz. O həmişə fişəng kimi alışıb yanır.

Qız başını geri atdı və hər şey yenidən Bob Pillinin gözləri önündən keçdi. Özünü ələ alıb, sözləri uzadaraq soruşdu:

– Məyər siz öz himayəçinizlə görüşməyə getməyəcəksiniz?

– Yox, anamın onunla gizli söhbəti var. Biz ilk dəfədi buradayıq. O əcaib adamdır, eləmi?

– Əcai...ib?

– Əlbəttə! Amma o, mənə çox yaxşı münasibət bəsləyir. Cok ona axırıncı dözümlü adam deyir.

Qoca Xeytorpun kabinetindən səsləndilər:

– Fillis, buraya gəl!

Bu səs, heç şübhəsiz ki gözəl ağız olan, alt dodağı azacıq üst dodağını örtən qadına məxsusdu, bu səsdə istilik və canlılıq, nəvaziş və nə isə qeyri – səmimilik vardı.

Qız çiyini üzərindən Pillinə təbəssümlə baxdı və otaqda gözdən itdi.

Bob Pillin kürəyini buxarıya söykədi, girdə küçük gözlərini qızın indicə dayandığı yerə zillədi. Onda nə isə anlaşılmaz hallar baş verirdi. Qoca Xeytorpun şərait yaratdığı imkan sayəsində sevgilisi ilə səfərlərə çıxması bu cavan adamın yalnız hislərini sakitləşdirmişdi. Sevgiyə cüzi bir işarə də verməyən bu hisslərə Braytonda və Skarborada son vermişdi. Son xırdaılıqlarına qədər mənəbini yüksəltməyə hesabalanması və «gigiyenik» yaşamaq tərzi onun özünü və atasını narahatçılıqlardan xilas eləyirdi. İndisə onun gicgahlarında heyranlıqdan daha

yüksək olan nəşə tappıldıyırdı, boğazı məhz hündür, dik boyunluğunun yuxarisından sıxılmışdı, bu cəngavərcəsinə vurulmanın ilk əlamətləri idi! Amma kübar adamlar onları bürüyən hisslərə asanlıqla təslim olurlar və kim bilir, şlyapası əlində olsaydı, bəlkə də, burnunun altında «Eh, yox əzizim, əgər sənə qərarın ciddidirsə, Millisent Villas çətin ki, sənə uyğun olsun» deyərək donquldanaraq, bu evdən getməyə tələsməzdi. Yoxsa girdə, gülümsəyən çöhrə, alnın üstündəki bir dəstə parıldayan saç və geniş açılmış boz gözlər onda necəsə qəsdən başqa fikirlər oyatmazdı. Məsum gənclik ən ayıq cavan adamlara qarşısı alınmaz surətdə təsir eləyir. Pillin fikirləşirdi: «Onları tramvaya kimi ötürməyə cəsarət eləməyim yaxşımı olar? Bəlkə, heç qaçıb avtomobil tutsun və onları evlərinə yola salsın? Yox, o gələndə kimi onlar gedərdilər! Burada gözləmək lazımdı! Aman Allah, o necə gülürdü! Bu çöhrə deyildi, sadəcə, tamaşaydı, bağ çiçəyinin ən gözəli idi, saçları isə, sanki, ot kimiydi, hamısı da beləcə! Millisent Villas...» O, ünvanı tələsik qolunun qatlanan tərəfinə yazdı.

Qapı açıldı və o həməni isti, tondan-tona düşən səsi eşitdi. «Gedək, Fillis!» Sonra da qız səsi və onun cingiltili gülüşü eşidildi: «Yaxşı, gəlirəm!» O, cəld çıxış qapısına doğru getdi, həyatında ilk dəfə əsl həyacan hiss elədi. Onları tramvaya kimi şlyapasız yola salacaqdı, bu daha da cəngavərlik olacaqdı! Amma o elə bu an eşitdi:

– Cavan oğlan, sizin şlyapanız məndədir!

Sonra isə qızın anasının canlı, yalandan qəzəblənmiş səsi eşidildi:

– Fillis, heç utanırsanmı! Siz nə vaxtsa belə yaramaz qız görübsünüzmü, mister...

– Mama, onun adı Pillindir.

Sonra bu necə oldu, o özü də başa düşmədi, gülüşlərlə, xəzin və bənövşənin qoxusuyla yanvar soyuğundan qorunaraq onların arasında tramvaya doğru getdi. Bu, «Min bir gecə» nağıllarına, ya da bu qisimdən olan sərxoşluğa oxşayırdı və hansısa sərxoşluqla əmin eləyirsən ki, sən də o istiqamətə gedirsən, baxmayaraq ki, sonra bütün bu yolu geri qayıdanda sarsaq tramvayda silkələnəli olursan. Onların arasında oturanda oturub, cibindəki kağızı da, atasını şənləndirmək arzusunu da unudaraq, həyatı boyu indiki kimi ruhlandığı olmamışdı. Sonuncu

dayanacaqda onlar düşdülər. Pıçıltı ilə nə vaxtsa onlara gəlməyi dəvət eləmələri, sonra da aydın eşidilən «Cok sizinlə tanış olmağına çox sevinəcək!» və sinədən gələn xəfif gülüş. «Ah, sən yaramaz qızsan!» Şlyapasını çıxardarkən birdən başından ildırım kimi ani, hiyləgər bir fikir keçdi.

– Çox sağ olun, mütləq gələrəm! – sözünü deyən kimi də yenidən tramvayın pilləkəninə tullandı, bununla da nəzakətli şəkildə necə həddən artıq qanacaqlı birisi olduğuna işarə vurdu.

– Bəs dediniz sizin də yolunuz bu tərəfədir? Bəs onda niyə geri qayıdırsınız?

Qızın sözləri musiqi kimi səslənirdi, heyrətdən geniş açılmış gözləri isə ona dünyadakı ən gözəl bir şey kimi görünürdü. Missis Larn yenidən asta, isti, amma hansısa dalğalı gülüslə güldü, qız isə vidalaşarkən ona əl elədi. O dərinədən ah çəkdi və özünə yalnız klubda, qabağında bir şüşə şampan şərabı olanda gəldi. Evə getsin? Eh, yox! O içmək və xəyallara qapılmaq istəyirdi. Boş şeydi, qoca yenilikləri sabah öyrənərdi.

3

«Ser, missis Larn sizi görmək istəyir!» sözləri əsəbləri daha zəif olan adamı karıxdıra bilərdi. O, bura niyə gəlmişdi? O bilirdi ki, ona bura gəlmək olmaz. Qoca Xeytorp abırsız bir maraqla gəlininin içəri necə girməsini izlədi. Bü küçük yanından keçərkən qadın ona necə nəzər saldı! O, oğlunun dul qadınına haqq qazandırdı və gülüşünü bığlarının arasında gizlətdi. Qadın onun əlindən yapışıb öpdü, gözəl döşlərinin üzərinə qoyub dilləndi:

– Bax, görürsünüz, nəhayət ki, mən buradayam! Siz təəccübləndinizmi?

Qoca Xeytorp başını yırğaladı.

– Düzü, mənə sizinlə görüşmək çox vacibdi. Siz lap çoxdandı bizə gəlmirsiniz. Hə, bir də bu zəhlə tökən hava! Əziz himayəçimiz, özünüzü necə hiss eləyirsiniz?

– Mümkün olduğu qədər yaxşıyam. –Birbaşa qadının boz-yaşıl gözlərinə baxıb əlavə elədi. – Məndə sizə verməyə bir pens də yoxdur.

Qadın heç gözlərini də qırpmadı, yalnız qayğısız halda gülümsədi.

– Doğrudanmı, elə güman eləyirsiniz mən pul üçün gəlmişəm? Baba, baxmayaraq ki, əslində, bir quruşa belə möhtacıq!

– Həmişə olduğu kimi.

– Əzizim, mən hər şeyi sizə danışb, yüngülləşərəm. Əgər siz bilsəydiniz mənim üçün necə də çətindir!

Qadın özünə qüssəli görkəm verməyə çalışaraq, ətrafa bənövşə qoxusu yayaraq, alçaq kresloda əyləşdi.

– Biz dəhşətli vəziyyətdəyik. Hər dəqiqə bizim əmlakımız hərraca qoyula bilər, bizi isə küçəyə atarlar! Uşaqlara dərdimi açmağa gücüm çatmır – zavallılar elə xoşbəxtirlər ki... Coku məktəbdən çıxartmaq lazım gələcək, Fillis də musiqi və rəqs dərslərinə son qoymalı olacaq. Tamam iflas olmuşuq. Hamısı da «Midlend» sindikatının ucbatından. Mən yeni hekayəm üçün heç olmaya iki yüz funt alacağımı düşünürdüm, amma onlar hekayəni götürmədilər.

Qadın balaca dəsmalıyla gözünün yaşını sildi.

– Bu, çox acınacaqlıdır, baba. Mən hekayə üzərində işləyərək, sadəcə, beynimi xarab eləmişəm.

Qoca Xeytorp «cəfəngiyyatdır!» deyə mızıldandı.

Sanki, ciyərlərinin böyük ölçüsünü göstərirmiş kimi, dərindən köks ötürərək, missis Larn davam elədi:

– Siz heç olmaya mənə yüz funt verə bilməzsinizmi?

– Bir şilling də.

Qadın yenidən ah çəkdi, gözləri otaq boyu gəzişdi və sakit səsle dilləndi:

– Axı siz mənim əziz Filipimin atasısınız. Mən heç vaxt işarə vurmamışam, amma siz atasınız axı, başa düşün. O, sizə oxşayırdı, Cok da.

Qoca Xeytorpun sifətinin bircə əzələsi belə tərpənmədi. Ondansa üzərinə güllər düzülən, mahnılar həsr edilən, qurbanlar kəsilən bütperəstlərin heykəlidən

daha asan cavab almaq olardı. «Mənim əziz Filipim!» Yer ayrılısın yerə girim, əyər bu özü Filipini boğaza yığmayıbsa! O nəyə görə keçmişini qurdalayır?» Missis Larnın baxışları hələ də otaqda dolaşırdı.

– Necə də gözəl evdir! Baba, siz, hər halda, mənə kömək etməlisiniz. Bir anlığa təsəvvür eləyin, əgər nəvələrinizi küçəyə atsalar nə olar!

Qoca istehza ilə gülümsədi. O, ümumiyyətlə, öz nəvələrindən imtina etməmək fikrində deyildi, qadın elə düşünürdü, o yox. Amma o, kiminsə onu beləcə sıxışdırmasına yol vermə bilməzdi.

– Bu isə ola bilər. Doğrudanmı, siz buna etinasız qalacaqsınız? Hə, xahiş edirəm, məni bir dəfə də xilas eləyin. Axı siz onlar üçün nə isə eləyə bilərsiniz.

Qoca bərkdən ah çəkdi.

– Gözləmək lazımdır. İndi mən bir pens də vermə bilmərəm. Mən özüm kilsə siçovulu kimi kəsibəm.

– Baba, ola bilməz!

– Hə, hə, belədir ki, var.

Missis Larn yenidən təsirli ah çəkdi. Qadın, görünür, ona inanmırdı.

– Neynək! – qadın dedi. – Haçansa, axşamların birində biz hamımız sizin pəncərənin qabağına gəlib, əl açaraq dilənəndə, vicdanınız sizi incidər. Hə, yeri gəlmişkən, siz Fillisi görmək istəmirsinizmi? O holda gözləyir. Elə gözəl böyüyür. Baba, əzizim, heç olmaya əlli funt!

– Mənim bircə quruşum da yoxdur.

Missis Larn ümitsizlik içində ələrini oynatdı.

– Siz buna peşiman olacaqsınız. Mən tükəndən asılıyam.

Qadın dərinləndən ah çəkdi və yenidən ondan ətrafa bənövşə qoxusu yayıldı. Sonra ayağa qalxaraq qapıya tərəf getdi və çağırırdı:

– Fillis!

Qız içəri girəndə son illər ərzində ilk dəfə qoca Xeytorpun ürəyi əsdi. Onun gəlişi, sanki, yanvarda bahar gününün gəlişi kimi idi, anasıyla, bu ətirələnmiş kuklayla tamam təzad təşkil eləyirdi! Onun dodaqlarını alnında hiss eləmək, onun cingiltili səsini eşitmək, gözəl hərəkətlərini görmək və bu qızla fəxr eləyə biləcəyini bilmək necə də xoş idi! Qız yaxşı cinsdən idi, elə əvəzə qardaşı Cök da (bunlara nə onun qanuni qızı, mömindən doğulacaq nəvələr – əgər hansısa bir axmaq tapılıb onu almış olsa – nə də kütbeyn Ernestdən törəyənlər tay ola bilməz).

Onlar gedəndən sonra o, Co Pillinlə bağladığı sazişdən onlara çatacaq altı min funt haqqında xüsusi ləzzətlə düşündü. Ümumi yığıncada bu sazişin xeyrini bacardığı qədər şişirtməliydi. Ciddi etirazlar gözləyirdi, axı yük daşımaları azalırdı. Bu qərarlı adamlar bayağılaşmışlar, hər halda, hamısı ölüvay, ehtiyatlıydılar. Bu idarə heyətindəki tiplər isə məsulliyətdən qaçmaq üçün necə də vurnuxurdular! Onların hər birisini ayrıca dilə tutmaq lazım gəlirdi. Bu işi yerindən tərpətmək son dərəcə çətindi! Buna isə dəyər, əgər bacarıqla hərəkət eləsələr, gəmilər heç də az olmayan gəlir gətirəcək.

Xidmətçi onu şam yeməyi üçün geyindirməyə gələndə, qoca yatmışdı. Başqasının köməyi olmadan şalvarını geyə bilməyən adama nə qədər heyran olurlarsa, xidmətçi də ona bir o qədər heyran idi. O, dəfələrlə ev qulluqçusu Molliyə demişdi: «Sahibimiz, görünür, qadın cinsinin çox həvəskarı olub, beləsini heç çıraqla da tapa bilməzsən. Sözü olmasın ki, o elə indi də səndən kəsir!» Qəşəng irland qızı olan ev qulluqçusu isə deyirdi: «Eh, əgər xoşuna gəlsə, qoy ürəyi istəyən qədər kəssin. Yaxşısı budur mənə belə baxsınlar, daha sahibəmiz kimi gözləri ilə oymasınlar».

Yemək vaxtı qoca Xeytorp həmişə böyük cəhərayı ağac masanın başında otururdu, digər başında isə onun qızı otururdu. Bu günün ən vacib hadisəsi olurdu. Qoca salfetkanı jiletinin döşünə yuxarıdan taxıb, ehtirasla yeməyə girişdi. O, yeməyə olan iştahını zərrəcə itirməmişdi və mədəsi əla işləyirdi. O, elə indi də iki adamın əvəzinə yeyə, adi adamın içdiyindən çox içə bilirdi. Yemək vaxtı o, söhbətdən qaçır və hər tikədən, hər qurtumdan ləzzət alırdı. «Mömin» onu maraqlandıran nəşə deyə bilməzdi, elə o da qızı üçün maraqlı olan bir şey deməzdi. Sağlam bədənin iştahası qarşısında, qızın özünün ifadə elədiyi kimi, «süfrə başındakı sevinclərdən» dəhşətə gəlirdi. Qoca qızının hiss olunmadan onun yeməyini azaltmaq istədiyi başa düşürdü. Ay buna yol verdi ha! Bu yaşda daha

nədən zövq ala bilərdi? Baxarıq səksən yaş olanda özü necə olacaqdı. Lakin o yaşa kimi yaşamazdı, olduqca arıq və ləyaqətli idi!

Lakin bu gün, süfrəyə kəklik veriləndə Adele dilləndi:

– Papa, bu gün yanına gələn kimdi?

Artıq xəlvətcə öyrənmişdi? Balaca göy gözlərini qızına zilləyib, ağzı dolu halda donquldandı:

– Qadınlardı.

– Bunu mən gördüm. Bəs onlar kimdilər?

O, güclü bir istəklə demək istəyirdi: «Mənim niğahdan kənar ailə üzvlərim». Həqiqətən də, onlar onun niğahdan kənar ailəsinin yeganə ən yaxşı ailə üzvləri idi, amma şişirtmək arzusu üstün gəldi. Lakin o, özünü saxladı və yeməyə davam elədi, yalnız pörtmüş yanaqları onun gizlin əsəblərini biruzə verirdi. Qoca qızının boz, aydın və soyuq gözlərinə baxdı və başa düşdü ki, qızı düşünür: «Bu həddən artıq çox yeyir».

– Ata, mən çox təəssüflənirəm ki, siz öz işlərinizlə məni tanış eləmək istəmirsiniz, – qız dedi. – Sizin şərab içməməyiniz məsləhətdir.

Qoca Xeytorp hündür yaşıl bakalı götürüb, son damlasına qədər içdi və hirsini boğub, kəkliyi parçalamağa başladı.

Adele dodaqlarını sıxdı, bir qurtum su içdi və davam elədi:

– Onlarını fəmiylərinin Larn olduğunu bilirəm, ancaq bu mənə heç nə demir. Bəlkə, belə daha yaxşıdır?

Qoca hirsini boğub istehza ilə dedi:

– Onlar mənim gəlinim və nəvəmdi.

– Necə yəni, məgər Ernest evlənib? Yox, sən zarafat eləyirsən!

Qoca güldü və başını yırğaladı.

– Ata, siz, yəqin, anamla evlənənə qədər evli olduğunuzu demək istəyirsiniz!

– Yox.

QIZI üz-gözünü necə də büzüşdürürdü!

– Demək, nigah olmayıb... – qızı nifrətlə dedi. – Onlar da sizin boynunuzda oturublar. Sizin daima pulsuz olmağınız təəccüblü deyil. Sizin belə övladlarınız çoxdumu?

İradəsinin gücü ilə qoca qəzəbini boğurdu, ancaq alnında və üzündə damarları qorxuducu tərzdə şişirdi. Əgər indi o danışsaydı, bəlkə də, boğulardı. Yeməyinə ara verdi, əlini masanın üstünə qoyub ayağa qalxmağa cəhd elədi. Amma bacarmadı və kresloya oturub gözlərini qımıldanmayan, həddən artıq ciddi qızına zillədi.

– Ata, ağılsızlıq eləmə və Mellerin yanında tamaşa vermə. Yeməyinin qalanını ye.

Qoca susdu. Bir halda onu burada təhqir eləyir və ona komanda vermək istəyirdilərsə, o, burada qala bilməzdi! Öz köməksizliyini hələ heç vaxt belə kəskin hiss eləməmişdi. Bu kəşfi onu sarsıtdı. Hər şeyə dözməsi lazım gələn kötükdü! Kötük! Xidmətçinin qayıtmasını gözləyərək, çəngəli əlinə götürdü.

Yenidən qızının riyakar səsi eşidildi:

– Ata, sən, yəqin ki, bunun mənim üçün necə zərbə olduğunu ağına da gətirmirsən. Bilmirəm, Ernest nə düşünəcək...

– Ernest itilib, rədd ola bilər!

– Ata, xahiş edirəm, təkcə söyüş söymə.

Qoca Xeytorpun qəzəbi aşıb daşdı. O nərildədi. Bütün bu illər ərzində o, bu qadınla bir evdə necə yaşaya, onunla bir masa arxasında necə otura bilərdi! Xidmətçi gəldi və qoca Xeytorp çəngəli yerə qoyub əmr elədi:

– Mənə ayağa qalxmağa kömək eləyin!

O, ildırım vurmuş kimi əlində şirniyyat sinisi karıxdı. Naharı bitirməmiş süfrənin arxasından durmaq – bu, görünməmiş bir şey idi.

– Meller, mister Xeytorpun halı yaxşı deyil. Onun o biri tərəfindən yapışın.

Qoca qızının əlini özündən uzaqlaşdırdı.

– Mən tamamilə sağlamam. Mənə ayağa qalxmağa kömək edin. Bundan sonra öz otağında yemək yeyəcəyəm.

Xidmətçi onun ayağa qalxmasına kömək elədi və o, tələsmədən otaqdan çıxdı, öz müqəddəs yerinə keçəndən sonra, şəxsi gücsüzlüyündən məyus olmuş halda oturmadı. Masadan yapışıb ayaq üstə durmuşdu, azacıq yırğalanaraq, xidmətçinin yeməyi verib qurtarmasını və onun üçün şərab gətirməsini gözləyirdi.

– Ser, siz oturmaq istəyirsiniz?

Lənətə gəlmişlər, hər halda, oturmağı özü də bir təhər bacarardı! Yubanmadan bu qadına qarşı öz mövqeyini gücləndirmək haqda düşünməliydi.

– Mollini mənim yanıma göndərin!

– Yaxşı, ser.

Xidmətçi şüşəni masanın üstünə qoyub çıxdı.

Qoca Xeytorp bokalını doldurub içdi və yenidən doldurdu. Sonra yeşikdən siqaret götürüb çəkdi. Boz gözlü, qara saçlı mürəbbiyə qız içəri girdi və ağzını azacıq açaraq, başını bir az yana əyib, əllərini yanına salaraq onun qabağında dayandı. Qoca soruşdu:

– Siz insansınız?

– Ser, güman eləyirəm, elədir.

– Bax belə, mən sizdən bir insan kimi soruşmaq istəyirəm, daha bir xidmətçi kimi yox, başa düşürsünüzmü?

– Yox, ser, amma mən nə lazımsa eləməyə çox şad olaram.

– Onda bəzən bura göz yetirin, baxın görün mənə nəşə lazım deyil ki. Meller tez-tez gedir. Heç nə soruşmaq lazım deyil, sadəcə, bir baxın, vəssəlam.

– Yaxşı, ser, mütləq. Mənə yalnız xoş olar.

O, başını tərپətdi və qız çıxandan sonra sakitləşmiş halda kresloya çökdü. Bəd deyil! Qəşəng simanı görmək adama ləzzət verir, daha Adeledə olduğu kimi

solğun, ciddi simanı yox. Onda yenidən qəzəb dalğası yüksəldi. Demək, qızı onun köməksizliyinə arxayın olur, artıq arxayın olub? Amma o göstərəcəkdi ki, qoca atın hələ də gücü var! Adətən yeməyini bitirdiyi pirojna, göbələk və nanəli konfeti qurban verməsi, sanki, onun qərarını müqəddəsləşdirdi. Onlar hamısı elə düşünürlər o, cibində bir quruşu da olmayan qoca törtöküntüdür! Bax bu gün o, idarədə iki nəfərin ona baxaraq çiyinlərini necə çəkdiklərini gördü, sanki, demək istəyirdilər: «Bircə ona baxın!» Gənc Farninin ona yazığı gəlir. Yazığı gəlir, sən bir buna bax! Bəs kreditorların iclasında o yonulmamış işlər müdürü ağzını necə əyirdi, sanki, demək istəyirdi: «Ondan nə ala bilərsiniz, onun bir ayağı qəbirdədir!» Neçə dəfə qulluqçuların onu görərkən gülüşlərini necə gizlədiklərini görmüşdü, bu it xaltası kimi sıx boyunluğu olan Bob Pillini isə təkəbbürlə gözlərini qıyırdı. Ətirlənmiş kukla Rozamunda onu son damlasına qədər sökməmiş, onun gəbərəcəyindən qorxur. Xidmətçisi də elə hey ona bir cür qəribə baxır. Bəs bu möminə!... Eh, yox, gözləyin! Öz istədiyinizi elə də tez görməzsiz! Dördüncü dəfə qədəhini doldurub çox xoşladığı tünd qırmızı mayeni içməyə başladı, sonra isə siqara dərin qullab vurub, gözlərini yumdu.

II FƏSİL

I

Katib aksionerləri direktorlardan ayıran qapıdan içəri daxil olanda, bir qayda olaraq «Britaniya gəmiçilik şirkəti»nin ümumi yığıncaqlarının keçirildiyi otel otağı ağzına qədər dolu idi. Direktorlar üçün hazırlanmış kreslolara, mürəkkəbə, kağıza baxdı, səhmdarlardan kiməsə baş əydi, əlində saat dayanaraq gələnləri müşahidə eləməyə başladı. Bircə dəfə də olsun bü qədər adam yığılmamışdı! Bu, əlbəttə, qazancın aşağı düşməsi və Pillinin gəmilərinin alınacağına guman edilməsi ilə bağlıydı. Katib istehza ilə gülümsədi. O, sədr istisna olunmaqla idarə heyyyətinə nifrət eləyirdi, səhmdarlara isə iki qat nifrət eləyirdi. Əgər fikirləşsən məzəli mənzərə idi – ümumi yığıncaq! Özünə görə yeganəydi! Səksən kişi və beş qadın bura yalnız pula pərəstiş elədiklərinə görə gəlmişdilər. Yer üzündə hansı işə belə

yekdilliklə əməl eləyirlər? Kilsə heç bir müqayisəyə uyğun gəlmir, olduqca çox səbəbi var, Tanrıya səcdə eləməkdən başqa, insanın qəlbini də saflaşdırır. Anatoli Fransın və digər yazıçıların əsərlərini oxuyan, çox savadlı bu adama fikirlərini istehza ilə şərh eləmək ləzzət verirdi. Doğrudanmı, bu adamlar onların gəlişinin nəyisə dəyişəcəyini güman eləyirdilər? Üçün yarısydı! Katib saati cibində gizlətdi və idarə heyətinin otağına getdi.

Səhər yeməyindən və ilkin fikir mübadiləsindən sonra canlanmış direktorlar fevral havasına baxmayaraq özlərini tamami ilə rahat hiss edirdilər. Onlardan dördü buxarının yanında qızgın surətdə söhbət eləyirdi, beşinci saqqalını darayırdı. Sədr gözlərini yumaraq oturmuşdu və dodaqlarını ağır-ağır tərpedərək nabat sorurdu, əlində çıxışının hazır mətni yazılmış kağız vardı. Katib gümrah halda səsləndi:

– Ser, vaxtdır!

Qoca Xeytorp konfeti uddu, katibin əlinə söykənərək qalxdı və masanın mərkəzindəki kreslosuna doğru getdi. Beş sədr də onun arxasınca getdilər. Sədrdən sağda dayanan katib sözləri aydın, diqqətlə tələffüz eləyərək yığıncağın gündəliyini oxudu. Sonra o, sədrə ayağa qalxmağa kömək elədi və cərgələri nəzərdən keçirərək düşündü: «Onun özünün ayağa qalxa bilmədiyini hiss elətdirməmək lazım idi. O, öz çıxışını mənim oxumağıma icazə verməliydi, onsuz da onu mən yazmışam».

Sədr çıxışına başladı:

– Xanımlar və cənablar! Mən son on doqquz ildə olduğu kimi yenidən idarə heyətinin on iki aylıq hesabatını sizlərin diqqətinə təqdim eləməkdən çox şadam. Siz, yəqin ki, ən çox idarə heyətinin nəzərdə tutduğu, həyata keçirilməsi üçün bu gün sizin də razılığınızı soruşacağımız bir məsələyə diqqət yetirəcəksiniz, mən bu məsələyə məruzəmin sonunda qayıdacağam...

– Bağışlayın, ser, burada heç nə eşidilmir!

«Bax, belə, – katib düşündü. – mən belə də olacağını bilirdim». Sədr sakit halda çıxışına davam eləyirdi. Lakin daha bir neçə səhmdar ayağa qalxdı və dərhal da həmin o əsəbi səs eşidildi:

– Belə olan halda evə getməyimiz yaxşıdır. Əgər sədrin səsi batıbsa, doğrudanmı, məruzəni onun əvəzində kimsə oxuya bilməz?

Sədr bir qurtum su içdi və yenidən oxumağa başladı, amma axırıncı cərgədə oturanların hamısı ayağa durdu, boğuq səs-küy qalxdı. Onda sədr çıxışının mətni yazılmış vərəqləri katibə uzatdı və aır-ağır kresloya oturdu.

Katib lap başlanğıcdan oxumağa başladı və hər cümlədən sonra düşünürdü: «Əla deyilib!» «Olduqca aydın fikirdir!» «İncə gedişdir!». «Bu, onları inandıracaq». «Heç kimin çıxışın mətnini mənim yazdığımı bilməməsi adama toxunur». Pillinlə sazişə çatanda, fasilə verdi.

– İndi mən əvvəldə xatırladığım tədbirə keçirəm. İdarə heyəti şirkətin fəaliyyətini genişləndirməyi qərara alıb, bunun üçün «Pillin səhmdarlar cəmiyyəti»ndən onun bütün yük daşıyan donanmasını almaq istəyir. Bu əməliyyatın nəticəsində biz elə də yüksək olmayan qiymətə, altmış min funt sterlinqə, əla vəziyyətdə olan, ümumi yük götürmə qabiliyyəti on beş min ton olan dörd gəminin, «Smirna», «Damask», «Tir» və «Sidon» gəmilərinin sahibi olacağıq. "Vestigia nulla retrorsum" (Centlmenlər, geriyyə bir addım da olmaz! (lat.) (Bu cümləni sədr öz əliylə ora daxil eləmişdi və katib ona haqq qazandırır.) Biz ağır günlər yaşayırıq. Ancaq idarə heyəti əmindir ki, artıq işlərin yaxşılığa doğru getməsinin nişanələri var və yeni cəsarətli qərarlar qəbul eləməyin məqamı yetişib. İdarə heyətinin üzvləri bu kursu qəbul eləməyi, satın almağa razılıq verməyi sizə məsləhət görürlər. Onların qənaətinə görə yaxın gələcəkdə bu şirkətin gəlirlərini xeyli artıracaq.

Katib könülsüz halda əyləşdi. Onun fikrincə nitq hansısa ruhlandırıcı cümlələrlə bitməliydi və o diqqətlə bu cümlələri hazırlamışdı, amma sədr hamsını pozub demişdi: «Onlar belə imkan yarandığına şad olmalıdırlar». Katib bunun səhv olduğunu güman eləyirdi.

Sonra saqqalını darayan, uzun və diplomatik danışmağı bacarmayan mötəbər görkəmli, həmən direktor ayağa qalxdı. O danışdıqca katib zalı nəzərdən keçirir, haradan etiraz olacağını aydınlaşdırmağa çalışırdı. Çoxu key halda oturmuşdu, bu yaxşı əlamətdi, ancaq bir on nəfər hesabatı vərəqləyir, üçü-dördü də qeydlər eləyirdi. Məsələn, Uestqeyt, özü də idarə heyətinə girmək istəyirdi və buna görə də onun hoqqa çıxaracağını gözləmək olardı, demoqoq adamların sınaqmış üsülüydü.

Sonra Batterson, o da idarə heyətinə düşmək istəyirdi və buna görə də yəqin, direktorları dəstəkləyəcəkdi, bu da yaltaqların sınıanmış üsuluydu. Bundan əlavə adamlarla elementar tanışlığı katibə deyirdi ki, «yaxşısı budur evə gedək» deyə, bəyan eləyən tip də nə isə xoşa gəlməz bir şeylə ortalığa tullanacaq.

Bir anlığa fasilə yarandı. Sonra Uestqeyt və Batterson ikisi də eyni vaxtda ayağa qalxıdılar. Sədrin Battersona başı ilə işarə elədiyini görə katib düşündü: «Səhfdir! Əvvəlcə Uestqeytə söz vermək və bununla da onun könlünü almaq olardı». Bəla da burasındadır ki, qoca suaviter in modo! (xoş rəftar (lat.) eləməyi bilmir.

Şirnikləşdirilmiş Batterson deyirdi ki, «Əgər icazə verilərsə, o, idarə heyətini təcrübəli sükançı olduqları üçün təbrik edərdi, belə ki, onlar şirkətin gəmilərini keçən ilin dalğalı sularında səlis idarə eləmişdilər. Nə qədər ki, sükan arxasında layiqli sədr əyləşib, yəni o, Batterson buna zərrəcə də şübhə eləmir, baxmayraq ki, barometrin əqrəbləri hələ də aşağıdadır və... hm... çətin dövr hələ keçməyib, onlar sərt küləyin, hətta fırtına da demək olar... hm.. sakitləşməsinə ümid eləyə bilərlər. Etiraf etmək lazımdır, indiki gəlir, dörd faiz qətiyyən bura yığışanları qane eləyə bilməz. (Qulaq asın, qulaq asın!)) Amma şəxsən o və başqaları da, – burada mister Batterson yığıncağı nəzərdən keçirtirdi, – başa düşürlər ki, indiki mürəkkəb şəraitdə dörd faiz gəlir, onların verə biləcəkləri yalnız budur, buna əsaslanır... hm... ümid eləyirlər. O güman eləyir ki, idarə heyətinin nəzərdə tutduğu kimi cəsarətli, amma onun fikrincə etibarlı tədbirlər həyata keçirilərsə, onlar bir müddətdən sonra əminliklə daha fərəhli gələcəyə ümid eləyə bilərlər. («Yox, eləyə bilmərik!») Səhmdarlardan kimsə elə dərhal da dedi: «Yox, eləyə bilmərik!» Bu ehtimal ki, idarə heyətinin bizim yığıncağa təqdim elədiyi təklifin məntiqə uyğun olduğunu göstərir. («Əlbəttə!») Belə olan halda inamsızlıqdan əl çəkmək lazımdır. Onların sədri dəfələrlə quru yollarında yükdaşıma və... hm... dəniz işlərində tədbirli, ehtiyatlı və cəsarətli olduğunu sübut eləyib. Kifayət qədər əsaslı dəlilləri olmasaydı bu təşəbbüsü də eləməzdi. Onun, mister Battersonun dərin inamına görə onların şirkəti etibarlı əllərdədir və təqdim olunan təklifi dəstəklədiyinə görə o xoşbəxtdir. Sədrimiz öz nitqində necə də gözəl dedi: "Vestigia nulla retrorsum!" Səhmdarlar onunla razılaşırlar ki, bu ingilis üçün ən yaxşı devizdir. Öhe...e!»

Mister Batterson yerinə oturdu və mister Uestqeyt ayağa qalxdı.

O dedi ki, onun şübhəli, tamamilə şübhəli zənn elədiyi bu təklif haqqında ətraflı öyrənmək istərdi, daha ətraflı... (Bəli, – katib düşündü, – mən axı qocaya dedim ki, daha çox danışmaq lazımdır...») Məsələn, Pillin tərəfindən bu təklif ilk dəfə kimə edilmişdir? Sədr ona edildiyini deyir. Əla! Əyər gəmi ilə yük daşımalarının xərci bizi əmin elədikləri kimi artırsa, onda nəyə görə Pillin gəmilərini satır?

– Demək, o başqa fikirdədir.

– Tamamilə doğrudur! Bax belə və mənim də fikrimcə yük daşımalarının xərci azalır, Pillin də düz eləyib gəmilərini satır. Buradan da belə nəticə çıxır ki, biz onları ala bilmərik. («Qulaq asın, qulaq asın! Yox, yox!»). Pillinin idarə heyətində ağıllı-başlı adamları var. Sədr orada nə deyir? Əsəbləşib? Doğrudanmı, o, bizi inandırmaq istəyir ki, onun gəmiləri satmasının səbəbi əsəblərinin zəif olması olub?

Sədr başıyla təsdiqlədi.

– Bu mənə ən azından fantastik təklif kimi gəlir, ancaq indi bunu bir tərəfə qoyaq və yalnız sualla kifayətlənək. Sədrin əminliyi dəqiq nəyə əsaslanıb? İdarə heyətini məhz nə məcbur eləyir ki, belə əlverişsiz şəraitdə bizi düşünmədən deyərdim, həddən artıq tələsik qərar qəbul eləməyə çağırırlar? Bir sözlə, mən bu işdə aydınlıq istəyirəm, tamamilə aydınlıq.

Mister Uestqeyt oturdu.

Sədr indi necə hərəkət eləyəcəkdi? Vəziyyət ağır idi, sədr köməksiz idi, digər direktorlar da etinasız idilər. Katib həmişə olduğu kimi bunun mənasızlığını kəskin hiss elədi, halbuki o, bir neçə düşünülmüş cümlə ilə yığıncağı barmağına dolaya bilərdi, ancaq aciz adamdır. Amma o, birdən dərin, guruldayan nəfəsə ehtiyac etdi, hansı ki, bu, adətən sədrin çıxış eləyəcəyini bildirirdi.

– Mən məsələni səs verməyə qoymazdan əvvəl cətlmənlərdən kimsə danışmaq istəyirmi?

O, özünü belə aparmaqla yalnız onları qıcıqlandıra bilərdi! Hə, əlbəttə, evə getmək lazımdır deyər qışqıran tip artıq ayağa sıçramışdı. O yenə hansı alçaqlıq eləməyi düşünmüşdü?

– Mister Uestqeyt tam aydınlıq istəyir. Bu iş mənim də xoşuma gəlmir. Mən heç kimi heç nədə günahlandırmıram, amma mənə elə gəlir ki, bu işin arxasında nəşə var və səhmdarlar bunu bilməlidirlər. Təkcə bu deyil! Vicdanla demək lazımdır, keçmiş hər nə olmuş olsa belə, indi əsla qüvvəsinin çiçəklənən vaxtı olmayan birisinin özbaşınalığı mənə ləzzət eləmir.

Katibin nəfəsi kəsildi: «Mən belə də bilirdim! Bu deyəcək, bıçaq kimi kəsəcək!»

O, yanında yenidən nəriltili eşitdi. Sədr pörtmüş, dodaqlarını sıxmışdı, onun balaca gözləri gömgöy olmuşdu.

– Mənə ayağa qalxmağa kömək edin! – o dedi.

Katib ona ayağa qalxmağa kömək elədi və nəfəsini tutdu. Sədr su içdi və onun uca səsi qəfildən məşum sükutu pozdu.

– Həyatımda bircə dəfə də olsun buna bənzər təhqirlər eşidəsi olmamışam. Xanımlar və cənablar, on doqquz il ərzində mən bütün gücümü sizin xoşbəxtliyiniz üçün sərf eləmişəm və siz şirkətin hansı uğurlar qazandığını bilirsiniz. Mən yaşımaya görə burada iştirak eləyənlərin arasında ən yaşlıyam və sizi əmin eləyə bilərəm ki, mənim dənizdə yüklərin daşınmasına görə təcrübəm, burada çıxış eləyən iki centlmenlərin təcrübəsindən bir qədər çoxdur. Xanımlar və cənablar, mən nə bacarımsa eləmişəm və əgər axırıncı danışan centlmen həqiqətən də, düşünür ki, dediklərinə görə qərarı siz verəcəksiniz, onda düşünün, mənim şərəfimə xələl gətirən bu ittihamı dəstəkləyirsiniz, ya yox? Bu əməliyyat sizin üçün əlverişlidir. Uğur həmişə hərəkətdədir və şəxsən mən heç vaxt fəaliyyətsizlik içində boğulmağa razı olmaram. Təkrar edirəm, yük daşımalarının qiyməti hələ ilin sonuna kimi artacaq, bu alış-veriş əlverişlidir, gözlədiyinizdən də əlverişlidir, mən, hər halda, belə hesab edirəm. Bu təklifdən imtina eləmək sizin hüququnuzdur. Belə olan halda mən istefa verəcəyəm.

Sədr oturdu. Ona gizləncə baxan katib heyranlıqla düşündü: «Əhsən! Məhz lazım olan anda onun səsinə belə qaldıracağını kim güman eləyə bilərdi? Şərəfə hesablanan gediş necə də incəydi! Şübhəsiz ki, zərbəydi! Amma, hər halda, əgər arxa cərgədə oturan tip söz alarsa, iş tamam başqa gediş də ala bilər, qocanın

sadəcə, ikinci zərbəni dəf eləməyə gücü çatmaz. Bu kimdir? Hə, qoca Epplpay nəyə demək istəyir. Hə, bu adamı güdaza verməz!»

– Mən tərəddüd eləmədən bəyan eləyirəm ki, sədrin köhnə dostuyam, bizlərdən bir çoxumuz onun köhnə dostlarıyıq və elə buna görə də mənə, heç şübhəsiz ki, başqalarına da belə haqsız təhqirləri eşitmək ağırdır. Əgər o yaşına görə qocadısa da, onun ağılı və cəsarəti gənclərdə olduğundan daha çoxdur. Bizim çoxumuz onun kimi enerjili ola bilsəydik. Biz sədri dəstəkləməyə borcluyuq, hə, hə, borcluyuq! («Qulaq asın, qulaq asın!»)

Katib yüngülləşmiş halda köks ötürdü: «Keçdi!» Sədr ağac oyuncaq kimi yırğalanıb qoca Epplpaya baş əyəndə və o da cavabında yırğalananda katib aydın olmayan hansısa bir həyəcan hiss elədi. Sonra o, qapının yanında oturan səhmdarın ayağa qalxdığını gördü. «Bu kimdi? Tanış sifətdi... Hə, Ventnor, sədrin kreditorlarının birinin işlər müdiri idi! Onlar məhz bu gün yenidən onun yanına gəlmək istəyirdilər. Nə isə olacaq!»

– Məndən əvvəl çıxış eləyən natiqlə razılaşa bilmərəm, bu işin müzakirəsində şəxsi rəğbət və ya kimdənsə xoşu gəlməmək əsas ola bilməz. Sual olduqca sadədir, bu saziş bizim ciblərimizə necə təsir göstərəcək? Gizlətmirəm, mən bura bir az əndişə içində gəlmişdim, amma sədrin hərəkəti əndişələrimə son qoydu. Mən idarə heyətinin qərarını dəstəkləyirəm.

Katib fikrə getdi: «Sanki, hamısı düzdür, amma o nə isə qəribə danışır. Çox qəribə».

Uzun sürən sükutdan sonra sədr yerindən qalxmadan elan elədi:

– Təklif edirəm hesabatı və səsverməni təsdiq edəsiniz. Kim «lehinədir», xahiş edirəm adi qaydada səs verəsiniz. Kim əleyhinədir? Qəbul edildi.

Katib əleyhinə olanların adını yazdı, onlar altı nəfər idilər. Mister Uestqeyt bitərəf qaldı.

On beş dəqiqədən sonra katib cəld boşalan otağın ortasında dayanıb, repotyora adları deyirdi. O isə həvəssiz halda soruşurdu:

– Demək, «Xeytorp» deyirsiniz, burada «e» necə yazılır? Aydındır. O, yəqin, çox qocadır. Təşəkkür edirəm. Siz çıxışın mətni yazılmış bu kağızı götürməyə

mənə icazə verərsinizmi? Yığılıandan sonra sizə göndərimmi? Demək siz yumşaq «e» yazıldığını dediniz. Hə, eləmi, bağışlayın! Xudahafiz!

Katib düşünürdü: «Bu adamlara nə olub? İndiyə kimi sədri tanımırırlar!...»

2

Qoca Xeytorp şirkətin idarəsinə qayıdıandan sonra oturub siqar çəkir və tox pişik kimi gözlərini qıyırdı. O qazanılmış qələbəni xatırlayır, özünün qoca, lakin incə və çevik ağı ilə qiymətli buğdanı etibar eləmədiyi küləşdən ələyir, ayırırdı. Uestqeyt təhlükəli deyildi, ağzını yumub, direktor yerini ona verənə kimi, o həmişə narazı olacaqdı, amma nə qədər ki, idarə heyətinin sükanı onun əlindəydi, bu mümkün olan iş deyildi! Arxa cərgədə oturan tipin isə axmaq xasiyyəti var idi. «Bunun arxasında nə isə gizlənilir». Doğrudanmı, nədənsə şübhələnir? Lap elə gizlənilir, hə, nə olsun? Onlar bu qiymətə dörd gəmi almalarını özlərinin uğuru hesab eləməlidilər və təbii ki, ona minnətdar olmalıydılar. Axırncı çıxış şübhə doğurdu. Onun pul borclu olduğu bu Ventnorun səsinin tonunda nə isə qəribə bir şey hiss olunurdu, sanki, o demək istəyirdi: «Mən nəşə pis bir şeyin qoxusunu alıram». Neynək, yarım saatdan sonra kreditorlar gələcək və onda hər şey aydınlaşar.

– Ser, mister Pillin.

– Buyursun!

Co Pillin içəri girdi, onun arıq canı xəz paltosunun içində tamamilə itmişdi. Çallaşan bakenbardları şaxtadan qızarmış arıq sifətini əhatəyə almışdı. Küçədə qar yağırıdı.

– Silvanes, özünü necə hiss eləyirsən? Bu soyuqdan əziyyət çəkmirsənmi?

– Mənə sobanın içindəymişəm kimi istidir. Paltonu çıxart, əyləş!

– Yox, soyuq dəyəcəyindən qorxuram. Sənin, yəqin, içində alov var. Hə, saziş təsdiq olundu?

Qoca Xeytorp başıyla təsdiq elədi. Co Pillin kölgə kimi sürüşərək qapıya doğru getdi və onun bağlı olub olmadığını yoxladı. Sonra masanın yanına qayıtdı və astadan dedi:

– Bilirsən, bu mənim tərəfindən böyük qurban vermək deməkdir.

Qoca Xeytorp gülümsədi.

– Sən öhdəliyi imzaladın?

Co Pillin cibindən kağızları çıxartdı, ehtiyatla açdı və imzasını göstərdi:

– Bütün bunlar mənim xoşuma gəlmir. Amma indi heç nəyi dəyişə bilməzsən.

– Ölümü dəyişə bilmədiyini kimi, – qoca Xeytorp təbəssümlə cavab verdi.

Co Pillinin səsi zil uşaq səsi kimi cingildədi:

– Nəyisə qaytarmaq mümkün olmayanda mənim üçün olduqca pis olur. Sən mənim gözümlə qorxutdun, əsəblərimin zəif olmasından istifadə elədin.

Qoca Xeytorp imzaya baxıb donquldadı:

– Öz vəkilinə denən bu kağızı etibarsız yerdə gizləsin. Co, o, yəqin, səni Don Juan hesab eləyir.

– Bir təsəvvür elə, ölümümdən sonra arvadım bundan xəbər tutacaq!

– Onda artıq arvadın zəhləni tökə bilməyəcək, orada, cəhənnəmdə sənə daha isti olmayacaq.

Co Pillin sənədi paltosunun altında gizlətdi və qəribə, hıçqırtılı bir səs çıxartdı. Belə məsələlərlə zarafat edilməsinə dözə bilmirdi.

– Hər şey sənin istədiyini kimi oldu, həmişə sənin istədiyini olur. Bəs bu missis Larn kimdir? Axı mən bunu bilməliyəm. Bob, deyərsən, onu sənin evində görüb. Sənsə demişdin ki, o, sənin evində olmur.

Qoca Xeytorp hər sözü ləzzətlə tələffüz eləyərək dedi:

– Bu qadının əri mən evlənənə qədər sevdiyim qadından olan oğlum idi. Onun uşaqları, mənim nəvələrimdir. Sən onları təmin eləməyə kömək elədin. Bu sənin həyatında elədiyən ən yaxşı işdir.

– Ə-əmin deyiləm. Mənim soruşmağım lazım deyildi. İndi bütün varlığımı şübhələr bürüyür. Təhvil-təslim qurtaran kimi xaricə gedəcəyəm. Bu soyuq mənim üçün ölümdür. Sən mənə donmamaq üçün resept versəydin.

– Daxilini dəyiş.

Co Pillin dostuna hansısa kədər hissiylə baxdı.

– Sən güclü adam olsan da, uzun yaşaya bilməzsən, həyatın tükəndən asılıdır.

– Əzizim, tük hələ möhkəmdir.

– Hə, əlvida, Silvanes! Mənim evə getmək vaxtımdır. Sən adama təsəlli verməyi bacarmırsan!

O, şlyapasını geydi, xəz paltosunun içində itərək dəhlizə çıxdı. Pilləkəndə onunla birisi qarşılaşdı və dedi:

– Necəsiniz, mister Pillin? Mən sizin oğlunuzla tanışam. Sədrin yanındaydınız? Mənim bildiyimə görə, saziş təsdiq olundu. Ümid eləyirəm ki, biz uduzmarıq, amma deyərsən, siz başqa cür düşünürsünüz?

– Mister Ventnor? Təşəkkür edirəm! Bu gün çox soyuqdur, elə deyilmi?

Ehtiyatla fikrini bildirib, aşağı düşdü.

Qoca Xeytorp tək qalandan sonra fikirləşirdi: «Doğrudan da, ağcaqovaq yarpağı kimi titrəyir! Belə adam üçün belə işlər başdan ayağa narahatçılıqdır! O hər şeydən qorxur, yazıq, elə bil, qorxuyla bir yerdə doğulub!» Artıq çox aylardan bəri hiss eləmədiyi coşqun və yüngül hiss onun sinəsini doldururdu. Artıq həmmən iki uşaq ehtiyacdən azad olunmuşdular!

İndi o, lənətə gəlmiş kreditorlardan ayrılıb nəvələrinin yanına gedəcəkdi. İldə iki yüz funt alan oğlan orduya gedərdi, belə nadincin yeri elə oraydı. Qızı hər vaxt başdan eləmək olardı, amma qarşısına çıxan elə ilk avaraya ərə getməsinə heç bir lüzum yox idi. Onların anasına gələndə isə, qoy o özü öz qayğısına qalsın, ona il

ərzində azından iki min lazımdır ki, öz daimi borclarını ödəyə bilsin. Mən ölü olum, siz diri, o sırtıqlıqla və yaltaqlıqla hər cür bələdan salamat çıxma bilər! Siqaret tüstüsünün necə burularaq yox olmasına tamaşa eləyərək, birdən axırıncı altı həftəni necə gərginlik içində olduğunu, necə söylə bu günkü yığıncaq haqqdakı fikirləri özündən uzağa qovduğunu yadına saldı. Hə, iş tamam başqa cür də ola bilərdi. O, idarə heyətinin içindəki və xaricindəki qüvvələrin nə yerdə olduğunu, xüsusilə də kimlərin ondan hədsiz dərəcədə yaxa qurtarmaq istədiklərini yaxşı bilirdi. Əyər o istefa verəsi olsaydı, digər iki şirkət də onu istifaya göndərəcəkdə, onda onun məvacibi axırıncı pensinə qədər işinin ardınca gedərdi və o, öz övliylə qızından asılı olan dilənçi olardı. İndisə o daha bir il də ehtiyac hiss eləmədən yaşaya bilərdi, əgər bu köpək balıqlarından, kreditçilərdən qurtara bilsəydi. Bu dəfə çətin olacaqdı, amma onun bəxti gətirirdi, bu dəfə də gətirməliydi. Dərindən nəfəs alıb, zəng elədi..

– Mister Farni, onları çağırın və xahiş edirəm, mənə bir fincan tünd Çin çayı gətirin.

– Oldu, ser. Hesabatın qəzetdəki variantına siz baxacaqsınız, ya mənə həvalə edirsiniz?

– Siz baxın.

– Yaxşı, ser. Yığıncaq uğurlu oldu, siz necə hesab edirsiniz?

Qoca Xeytorp başıyla təsdiq elədi.

– Həm də məhz lazım olan vaxtda sizin səsizin çıxması qəribədir! Mən artıq ehtiyat eləyirdim ki, onları inandırmaq çətin olacaq. Siz, əlbəttə, təhqirə cavab verməyə bilməzdiniz. Belə əcaib şeylər haqda düşünmək lazımmış! Mən onu döymək istəyirdim.

Qoca Xeytorp yenidən baş əydi və katibin çox gözəl olan mavi gözlərinə baxıb, təkrar elədi:

– Onları çağırın.

Yenidən bir anlığa tək qalan qoca Xeytorp fikirləşirdi: «Bu, ona necə də təsir eləyib! Əgər o hər şeyi bilsəydi, aman gözləməyə dəyməzdi!»

Kreditçilər bu dəfə on nəfər idilər, içəri girdikcə ona baş əyirdilər və qətiyyənlə başa düşmürdülər ki, nəyə görə onların pulunu qaytarmaq istəməyən adamla nəzakətli rəftar eləməlidirlər. Sonra katib çay gətirdi və onlar sədrin çayını içməsinə gözlədilər. Sədrin əlləri titrəyirdi və bu əməliyyat heç də az məharət tələb eləmirdi. Görəsən, çayı sinəsinə dağıtmaycaqdı, ya da çeçələməyəcəkdi ki? Sədrin şəxsi həyatına bələd olmayanlara bu fəvqə – təbii bir gücün nəticəsi kimi görünərdi. Nəhayət, o, fincanı sağ-salamat yerə qoydu, inamsız barmaqları ilə çənəsinin üstündəki çal saqqalından bir neçə damla sarı çay damlasını silib, siqar yandırdı və sözə başladı:

– Centlmenlər, sizinlə açıq danışacağam. Mən aşağıdakıları təklif eləyə bilərəm, nə qədər sağam və bir neçə idarə heyətinin üzvüyəmsə, hər il sizə min dörd yüz funt verəcəyəm, artıq bircə pens də. Əgər siz bununla razılaşmasanız, mən özümü iflas olunmuş elan etməyə məcburam və onda siz bir funt əvəzinə altı pensə yaxın ala biləcəksiniz. Bazar qiymətlərilə mənim aksiyalarım görə iki min ala bilərsiniz. Bundan artıq heç nəyim yoxdur. Mənim yaşadığım ev və orada nə varsa, paltarlarımdan, çaxırından və siqarlardan başqa hamısı qızıma məxsusdur, on beş il bundan əvvəl ona bağışlamışam. Siz mənim vəkillərimdən və bankirlərimdən tam informasiya ala bilərsiniz. İki cə cümlə ilə desək, vəziyyət belədir.

Bu, on centlmen öz işlərində təcrübəli olmalarına baxmayaraq, çətinliklə heyretlərini gizləyirdilər. Bu qədər çoxlu borc alan adam indi adi qaydada deyirdi ki, onun heç nəyi yoxdur, amma əyər bu doğru deyildisə, o, vəkillərə və bankirlərə istinad eləməyə icazə verərdimi? Mister Ventnor soruşdu:

– Bizə bank kitabçalarınızla tanış olmağa icazə verərsinizmi?

– Yox, amma əgər lazımdısa, bankirlərimə göstəriş verərəm ki, son beş ildəki, ya da daha artıq müddətdəki gəlirlərim haqda sizə arayış versinlər.

Kreditçilər bilərəkdən idarə heyətinin üzvlərinin yığışdıqları böyük masanın ətrafında oturdulmuşdular və bu strateji gediş onları sərbəst, eşidilmək qorxusu olmadan bir-birləri ilə fikir mübadiləsi eləməyə mane olurdu. Növbə ilə bir-birlərinə doğru əyilərək, astadan danışirdılar və nəhayət, mister Braunbi ümumi fikri dedi:

– Mister Xeytorp, biz belə qənaətdəyik ki, siz öz qazanclarınızdan və məvacibinizdən daha çox ayıra bilərsiniz. Siz bizə hər il min altı yüz funt ödəməlisiniz. Özünüz də başa düşürsünüz ki, bu bizim üçün heç də əlverişli şərt deyil. Amma biz yenə də sizin hələ bir neçə il də yaşayacağınıza ümid eləyirik. Biz sizin gəlirlərinizin iki min funt olduğunu güman eləyirik.

Qoca Xeytorp başını yırgaladı.

– Ən yaxşı halda min doqquz yüz otuz funt. Mənsə yeməli, içməli, mənə qulluq eləmək üçün xidmətçilər saxlamalıyam, çox düşmüşəm. İldə beş yüz funtdan aşağı pulla keçinə bilmərəm, deməli, min dörd yüz funt, bu sizə təklif eləyə biləcəyim son qiymətdir. Əvvəlkindən iki yüz funt artıqdır. Bu mənim son sözümdür.

Sükutu mister Ventnor pozdu.

– Bu məbləğ məni təmin eləmir və bu mənim də son sözümdür. Əgər digər centlmenlər sizin təklifinizi qəbul eləyərlərsə, mən özüm ayrılıqda işimi görəcəyəm.

Qoca ona diqqətlə baxdı və cavab verdi.

– Əlbəttə, ser! Görək siz nəyə nail olacaqsınız.

Kreditçilər yerlərindən qalxıb masanın o biri başında bir yerə yığışdılar, yalnız mister Ventnor və Xeytorp öz yerlərində otumuşdular. Qoca alt dodağını qabağa vermişdi və çənəsindəki tükləri eyni ilə fırçanın tükləri kimi biz-biz durmuşdu. «Ah, sən itin birisi! – qoca fikirləşirdi. – Məni nədəsə yaxalayacağını təsəvvür eləyirsən. Eh, neynək. İşini gör!» İşlər müdiri də ayağa qalxıb o birilərə qoşuldu. Qoca Xeytorp gözlərini yumaraq tam hərəkətsiz halda oturmuşdu və sönmüş siqarı dişlərinin arasında tutmuşdu. Mister Braunbi geri qayıtdı və boğazını arıtlayaraq, qəbul edilmiş qərarı ona bildirdi.

– Mister Xeytorp, əgər vəkillər və bankirlər sizin dediklərinizi təsdiq eləsələr, biz bu təklifi qəbul edirik. *faute de mieux* (Daha yaxşısı olmadığına görə (frans.)). – Amma qocanın baxışlarından aydınca: «Sənin hesabların cəhənnəm olsun!» – oxunduğunu görüb hıqqanaraq sözünü bitirdi. – Bəlkə, siz lütf edib dediklərinizə görə bizə səlahiyyət verəsiniz?

Qoca Xeytorp başıyla təsdiq elədi və mister Braunbi şlyapamı sinəsinə sıxaraq, baş əyib qapıya doğru getdi. Doqquz centlmen də onun arxasınca getdi. Arxada gedən mister Ventnor geri boylandı, amma qoca artıq gözlərini yummuşdu.

Kreditçilər gedən kimi Xeytorp zəng elədi.

– Mister Farni, mənə ayağa qalxmağa kömək edin. Bu Ventnorun neçə aksiyası var?

– On aksiyası, elə düşünürəm bundan çox ola bilməz.

– Aha! Saat neçədir?

– Dördə on beş dəqiqə işləyib.

– Mənim üçün taksi tutun.

Banka, vəkilinin yanına gedəndən sonra o, yenidən maşına mindi və Millisentə sürməsinə əmr elədi. Maşının necə şütüməsinə, onu necə silkələməsinə, atıb tutmasına əhəmiyyət vermədən yarı yuxulu və təntənəli halda oturmuşdu. Beləliklə, o nə qədər idarə heyətindəydi, bu köpək baliqları daha ona qəmiş ola bilməyəcəkdilər və hər il onun payına daha yüz funt, ya bir az da çox əlavə olunacaqdı, bu pul Rozamundanın və nəvələrinin karına gələrdi. O özü isə, müstəqilliyindən əl çəkmədən, dörd yüzlə, ya da üç yüz yarım ilə yaşaya bilərdi. Öz xərclərini özü ödəyə bilməsə, o övliyanın evində yaşaya bilməzdi. Bu gün heç də pis işləmədi. Çoxlu-çoxlu aylardan daha yaxşı işləyə bildi.

Maşın villaların birinin qabağında dayandı.

3

Elə otaqlar var sahibinin kim olduğunu əsla bildirməz, amma elələri də var ki, sanki, dərhal ağızlarından qaçırlar: «Bax onlar belədirlər!» Axırıncılara Rozamunda Larnın da otağı aiddi. Sanki, bu otaq ona daxil olan hamıya və hər kəsə deyirdi: «Qadının nə xoşuna gəlir? Özünüz baxın, hər şey parlaq və şəndir. Adətləri? Qadın səhərlər xalat geyib burada oturur, siqaret çəkir, hər yerə

mürəkkəb ləkəsi salır, lütfən, bir xalçanın üzərinə baxın. Pianinonun üzərinə nəzər salın, onun elə görkəmi var ki, sanki, pul kisəsinin vəziyyətindən asılı olaraq, onu gah aparır, sonra da yenidən gətirirlər. Balışları olan geniş divan həmişə yerindədir, divarlardakı sulu boya ilə çəkilənlər üçün də narahat olmağa dəyməz, onları otağın sahibəsi çəkib. Siz küsdüm ağacının qoxusunu hiss elədinizmi? Tünd qoxusu olan çiçəkləri sevir. Əlbəttə, heç bir saat yoxdur. Yazı masasına baxın. Qadın, görünür, hər şeyi başı aşağı çevirmişdi, nə isə itirdiyini axtarır və narazı halda deyirmiş: «Ellen, o haradadır, bu haradadır? Yaramaz qız, buraları yenə sən yığışdırıbsan?» Əlyazmalar qalağına nəzər salın və siz, yəqin, başa düşərsiniz ki, otağın sahibəsi yazıçılığa meyillidir, onun perosunun ucundan sözlər axıb tökülür, Şekspir olduğu kimi heç vaxt da yazdıqlarını pozmur. Hə, qadın dəhşətli qaz işığından elektrik işığına keçib, amma bircə elektrik lampasını belə yandırmağa cəhd eləməyin, axır aylarda, deyəsən, işığın pulu verilməyib və qadın kerosin lapmasından istifadə eləyib, bunu hislənməmiş tavana görə müəyyən eləmək olar. Bu da it, «Karmen» çağıranda cavab vermir, çin spanelidir, cinə oxşayır, donba gözləri var, burnu isə az qala yoxdur. Bu Karmenin elə görkəmi var, sanki, o, qətiyyənlə başa düşə bilmir ki, bir dəqiqədən sonra nə olacaq və yazıq haqlıdır, onu gah əzizləyir, gah da hara gəldi qovurlar! Məcməyidəki o qədim və yaraşsız şeyə baxın (doğrudur, qalaylanmayıb). Sizə birbaşa deməliyəm, bütün təmtərağına, cahcəlalına baxmayaraq, heç bir milyonerin məcməyisində bir şüşə likör olmur.

Xidmətçi təzim elədi: «Mister Ezop» və qoca Xeytorp bu balaca evin qabaq divarından ta arxa divarına qədər uzanan, səs-küydən uğuldayan otağa girdi. Burada Fillis fortepianoda çalır, Cok buxarının qabağındakı xalçanın üstündə oturub hərdənbir neyi üfləyirdi, miss Larn divanda oturub. Bob Pillinlə çənə vururdu, Bob isə nəzakət xatirinə mızıldanırdı: «Hə-hə! Əlbəttə! Başqa cür də ola bilməz!» eyni zamanda da boynunu döndərüb oğrunca Fillisə baxırdı. Pəncərənin qabağında, bütün bu hay-küydən uzaqda Karmen gözlərini küt-küt dolandırırdu.

Qonağı görə Cok neydən ürəkparçalayan bir səs çıxartdı, divanın arxasına tullandı və çənəsini divanın arxasına söykəyib, girdə, cəhrayı yanaqlarını, qımıldanmayan çöhrəsini irəli uzatdı, Karmen isə iplə pəncərəyə dırmaşmağa cəhd eləyirdi.

Qoca Xeytorp arxadan onu qucaqlayan Fillisin köməylə ətir saçan missis Larnın arxasınca divana doğru getdi. Divan alçaq idi, o, özünü divanın üstünə salanda Cokdan hansısa bir qeyri adi səs hasil oldu. Sükutu birinci Bob Pillin pozdu.

– Ser, necəsiniz? Ümid eləyirəm hər şey yoluna qoyuldu?

Qoca Xeytorp başını tərpətdi. Onun baxışları likör şüşəsinə zillənmişdi və missis Larn quruldadı:

– Əziz qəyyum, siz mütləq bizim yeni likörün dadına baxmalısınız. Cok, yaramaz oğlan, oradan çıx, babana qədəh gətir!

Cok masaya yaxınlaşdı, qədəhi götürdü və ona işıqda baxıb, cəld doldurdu.

– Ah, kara gəlməyən uşaq! Görürsən ki, bu qədəhdən içilib.

Cok məsüm səslə cavab verdi:

– Mamaşa, hirslənmə. Mən bunu indicə özüm içərəm. – Bircə anda sarı mayeni içib, başqa, təmiz qədəh gətirdi.

Missis larn gülümsədi:

– Hə, bununla neyləyə bilərik?

Zil cingilti qoca Xeytorpa cavab verməyə mane oldu. Qardaşının qulağından yapışıb onu çölə çıxartmağa cəhd eləyən Fillis qardaşının buraxdı və dişlənmiş barmağından yapışdı. Bob Pillin qızın yanına tələsdi, missis Larn isə gülümsədi və cavan oğlana tərəf baş əyərək dedi:

– Görürsünüz necə dəhşətli uşaqlardır! O isə sevimli gənctir. Bizim çox xoşumuza gəlir.

Qoca gülümsədi. Qadın artıq bu küçüyün qabağında quyruq bulayırdı? Missis Larn baxışlarını ondan çəkmədən quruldadı:

– Qəyyum, elə siz özünüz də Cok kimi tərssiniz. O eynən sizə oxşayıb. Bircə başının formasına baxın. Cok, bura gəl!

Oğlan günahsız görkəmdə yaxınlaşdı və anasının qabağında dayandı. Cəhrayı yanaqlı, mavi gözləri, qəşəng ağızı onu eynən baş mələyə oxşadırdı. Birdən var qüvvəsi ilə neyi üflədi. Miss Larn onu sillələmək üçün qolaylandı, amma onun niyyətini başa düşən oğlan ağızı üstə döşəmənin üzərinə uzandı.

– Bax o həmişə özünü belə aparır! Rədd ol, yaramaz, mən qəyyumla danışmalıyam.

Cok kənara süründü, divarın yanında oturub, ayaqlarını cütlədi və girdə, məsum gözləri ilə qoca Xeytorpa baxmağa başladı. Missis Larn ah çəkdi.

– İşlər pisdən pisdür. Bu üç ayı birtəhər başa vurmaq üçün baş sındırıram. Mənim yeni hekayəm qəbul olunana kimi mənə yüz funt verə bilərsinizmi? Mən hekayəyə görə azından yüz əlli funt alacağam.

Qoca başını yırğaladı.

– Mən sizdən və uşaqlardan ötrü nəsə eləyə bildim. İki-üç gündən sonra sizə bildirərlər. Daha heç nə soruşmayın.

– Doğrudanmı? Qəyyum, əzizim! – Qadının baxışları Bob Pillinin üzərində dayandı, Fillis yenə də fortepianonun arxasında oturmuşdu, o isə qızın üzərinə əyilmişdi.

– Bu sarsağı niyə qanadınızın altına çəkirsiniz? İstəyirsiniz qız qarşısına çıxan elə ilk avaranın qisməti olsun?

Missis Larn pıçıltı ilə razılaşdı:

– Əlbəttə, qız hələ çox gəncdir. Fillis, bura gəl, babanla söhbət elə!

Qız divanda onunla yanaşı oturandan sonra, o, qəlbində şəfqət dalğasının necə yüksəldiyini hiss elədi, bunu yalnız yeganə gənc varlığın yaxınlığı yarada bilərdi.

– Hə, ağıllı qız, özünü necə aparırsan?

Qız başını yırğaladı.

– Cok məktəbə getməyəndə, sadəcə, dözmək olmur. Mamamın isə onun təhsil haqqını ödəməyə pulu yoxdur.

Öz adını eşidən oğlan yenidən borusunu üfləməyə başladı, amma missis Larn onu otaqdan çıxartdı və Fillis davam elədi:

– Bu oğlanın nə qədər yaramaz olduğunu siz hətta təsəvvür belə eləyə bilməzsiniz. Qəyyum, doğrudanmı, papa ona oxşayırmış? Mama papa haqqında elə əsrarəngiz surətdə danışır. Siz, yəqin, onu yaxşı tanıyırdınız?

Qoca Xeytorp soyuqqanlılıqla cavab verdi:

– Elə də yox.

– Bəs onun atası kim olub? Mən elə düşünürəm bunu mamam da bilmir.

– O, qədim vaxtlarda kübar adam olub.

– Qədim vaxtlarda yaşamaq fərəhli olub, eləmi? Siz qalifeyə binzər bir şey geyib, bakenbardlar saxlayırdınız?

Xeytorp başıyla təsdiqlədi.

– Necə də maraqlıymış! Siz, yəqin ki, kart oynayırırmışsınız, rəqqasələrlə də hər cür macərələriniz olub. İndi isə gənc adamlar elə nümunəvidilər. – Qız Bob Pillinə baxdı. – Biri elə bu, tamamilə yaxşı oğlandır.

Qoca Xeytorp anlaşılmayan tərzdə mızıldandı.

– Biz onunla birlikdə tuneli keçməyə nə qədər, mən onun belə nümunəvi oğlan olduğunu bilmirdim, – Filippis fikirli halda dedi. – Orada, qaranlıqda onun belindən qucaqlamışdılar, o isə qımıldanmadan oturmuşdu. Tunel qurtarandan sonra məlum oldu ki, bu heç də mən deyiləm, Cokdur. Bir görəydiniz onun sifəti nə hala düşdü. Ha, ha! – Qız başını geri atıb, ağ, girdə boynunu göstərdi. Sonra bir az da yaxınlaşıb pıçıldadı:

– O, əlbəttə ki, özünü əsl kişi kimi göstərmək istəyir. Məni mamamla birlikdə teatra, sonra da şam yeməyinə dəvət eləyəcəyini vəd eləyib. Bax, əyləncəli olacaq! Mənimsə geyməyə heç nəyim yoxdu.

Qoca Xeytorp soruşdu:

– Bəs sənə nə lazımdır? Məsələn, irland poplini istəyirsənmi?

Sonsuz heyrətdən qız həтта ağzını da açdı.

– Ah, qəyyum! Bəyaz ipək olsa daha yaxşı olar.

– Sənə paltar üçün neçə yard lazımdır?

– Bəlkə də, on iki yard. Biz özümüz tikərik. Sən necə də yaxşısan!

Qoca qızın ətirli ot kimi qoxuyan saçlarını hiss elədi, qız burnu ilə ona toxundu və qoca həyatında ilk dəfə olaraq bir qurtum çaxırın dadına baxarkən keçirdiyi hissə bənzər bir hiss keçirdi. Bu bina acınacaqlı bir tikintiydi, qızın anası kuklaydı, qardaşı isə yaramaz şuluqçu idi, amma əvvəllər arvadına, indi isə mömin qızına məxsus olan böyük evdə o heç vaxt özünü burada olduğu kimi rahat hiss eləməmişdi. Bu gənc varlıqların bu qəddar, sərt dünyada ayaqlarını yerə möhkəm basa bilmələri üçün idarə heyətinin etimadından sui – istifadə eləyib, pul tapdığına görə bir daha məmnunluq hiss elədi. Fillis onun qulağına pıçıldayırdı:

– Qəyyum, bir bax. O, elə hey gözlərini mənə bərəldir. Eynən suda bişmiş dovşandır!

Missis Larnın çərənləmələrinə qulaq asmağa məcbur olan Bob Pillin başını döndərir, gözlərini çəkmədən qıza baxırdı. Aydın işdir, oğlan vurulmuşdu! Bu küçüyün gözlərində hətta təsirləndirici nəşə var idi. Qoca Xeytorp düşünürdü: «Ah, avaranın birisi! Mən indi sənin yaşında olsaydım!» Bu necə də ədalətsizlikdir, bədən taqətdən düşüb, kücsüzləşib, amma ləzzət almağa olan ehtirası zərrəcə azalmır! Deyirlər kişi özünü hansı yaşda hiss eləyirsə, yaşı elə o qədərdir. Axmaqlıqdır! Hər şey əlinin və ayağının necə hərəkət eləməsindən asılıdır! O, qəfildən Fillisin, sanki, hıçqırdığını eşitdi, qızın sifəti dumanlanmışdı və sanki, indicə gözlərindən yaş süzüləcəkdə. Qız divandan ayağa sıçrayaraq pəncərəyə yaxınlaşdı, iti qucağına götürdü və sifətini qəhvəyi – ağ xəzin içində gizlətdi. Qoca Xeytorp düşünürdü: «Qız anasının ondan tələ yemi kimi istifadə elədiyini yaxşı başa düşür». Fillis tezliklə qayıtdı, it dəhşətlə gözlərini fırlayır, var qüvvəsi ilə qurtarmağa çalışırdı, pişik kimi qızın çiyinə dırmaşmışdı ki, oradan döşəməyə tullansın, ancaq qız onun pəncəsindən möhkəmcə yapışmışdı. Qoca Xeytorp birdən soruşdu:

– Ananı çoxmu sevirsən?

– Hə, əlbəttə. Mən ona pərəstiş edirəm.

– Hm! Bax belə, mənə qulaq as. Yetkinlik yaşına çatandan və ərə gedəndən sonra sən hər il min iki yüz funt alacaqsan. Heç kimin dilə tutmasına əhəmiyyət vermə, xətrin necə istəyirsə, elə də hərəkət elə. Yadında saxla, sənın anan bədxərcin birisidir, onda pul, sanki, xəlbirin dəşiklərindən tökülür. Öz pullarını qoru. Baxmayaraq bunlar qəpik-quruşdur, amma karına çox gələcəkdir, hamısı, sonuncu pensinə qədər karına gələcək.

Fillis gözlərini geniş açdı, qoca hətta şübhə eləyirdi ki, qız onun nə dediklərini başa düşdümü?

– Ah, qəyyum, pul dəhşətli şeydir!

– Olmayanda daha dəhşətlidir.

– Olmayanda dəhşətlidir. Əgər biz quşlar kimi ola bilsəydik! Ya da hər birimiz gecə boşqabımızı qoyub, səhər ağzına qədər dolu olduğunu və bizə bütün günü bəs eləyə biləcəyini görsəydik!

Qoca Xeytorp köks ötürdü:

– Həyatda ən başlıca şey müstəqillikdir. Müstəqilliyini itirdinsə, hər şeyi itirmiş olursan. Bax pul buna görə lazımdır. Mənə ayağa qalxmağa kömək elə.

Fillis əlini uzatdı və it döşəməyə sıçrayaraq yenidən pəncərənin qabağında, pərdənin yanındakı yerini tutdu.

Qoca Xeytorp ayağa qalxaraq dedi:

– Öp məni. Sabaha ipək parça məndən.

Sonra Bob Pillinə baxıb soruşdu:

– Siz mən gedən tərəfə gedirsiniz? Apara bilərəm.

Gənc oğlan yalvarış dolu baxışlarıyla Fillisi süzüb həvəssiz halda sözü uzada-uzada dedi: «Minnətdaram-m!». Onlar bir yerdə çıxıb taksiyə əyləşdilər. Möhkəm bağlanmış maşında səssizcə oturmuşdular, qocalara və gənclərə xas olan bir xüsusiyyətlə bir-birlərinə dərinədən nifrət eləyirdilər. Xeytorp bu gəncə nəvəsinə münasibətdə nə isə bir niyyəti olduğuna görə hirsələnmişdi, cavan oğlan da öz

növbəsində «qoca bütü» qətiyyən oradan getmək istəməsə də, onu apardığı üçün lənətləyirdi. Nəhayət, qoca Xeytorp donquldandı:

– Hə?

Nə isə cavab verməyə məcbur olan Bob Pillin mızıldandı:

– Ser, yığıncaq uğurlu keçdiyi üçün çox şadam. Siz üstün gəldiniz.

– Başa düşmədim.

– Mən elə güman eləyirdim sizin güclü rəqibləriniz olacaq.

Qoca Xeytorp ona baxdı.

– Bu haqda nənənizə danışarsınız, – o donquldandı. Sonra adəti üzrə hücumla keçərək əlavə elədi. – Görürəm siz də vaxtınızı boş yerə keçirmirsiniz.

O, sözünü birbaşa kobudcasına dediyinə görə gənc oğlan karıxmışdı, cəhrayı yanaqlı sifətinə ləyaqət ifadəsi verməyə çalışırdı.

– Ser, sizin nə demək istədiyinizi mən başa düşmürəm. Missis Larn mənə qarşı çox lütfkardır.

– Gəlsin olmasın! Amma çiçəyi qırmağa cəhd eləməyin.

Bütünlüklə sarsılmış Bob Pillin inadla susdu. Qoca Xeytorpun evində Fillislə rastlaşandan indiyə kimi hiss olunmadan keçən bu iki həftə ona həyatındakı ən əhəmiyyətli hadisə kimi gəlirdi. O heç bir halda inana bilməzdi ki, insanı belə tezliklə yoldan çıxartmaq olar, heç bir müqavimət göstərmədən, – onun hətta müqavimət göstərmək istəyi belə olmamışdı, – itaət eləməyə məcbur eləmək olar. Həyat prinsipi: «Həyatdan ləzzət al, amma çox uzağa getmə» olan ona bu görüş güclü, eyni zamanda da şirin bir nokaut kimi təsir eləmişdi. Əgər bircə bu ümid eləməyə şansı olacaqdımı, iztirab olmasaydı! Əgər o bilsəydi bu işdə qocanı da nəzərə almalıdır! «Mənim fikrim çox ciddidir», demək ona köhnə dəb kimi göründü, həm də bundan əlavə, o, qoca Xeytorpa hesabat verməliydimi? Onlar qocaya baba deyirdilər, ancaq qoca simicin onların işinə qarışmağa haqqı varmı?

– Ser, siz onların qohumusunuz?

Qoca Xeytorp başıyla təsdiq elədi. Bir qədər cəsarətlənmiş Bob Pillin, sanki, atəş açdı:

– Mən bilmək istəyərdim, sizin məndən niyə xoşunuz gəlmir?

Qoca bacardığı qədər başını ona tərəf döndərdi və xoşa gəlməz təbəssümdən bıqları biz-biz durdu, gözlərində hansısa qılgılıcım parladı. Nəyindən xoşum gəlmirdi? Hər şeyindən! Tumarlanmış saçları, küçük gözlərinə oxşayan gözləri, koppuş, cəhrayı yanaqları, hündür boyunluğu, qalstukundakı briliyant sancağı xoşuna gəlmirdi – sözləri uzatmaq ədası, küt, özündən razı idbar sir – sifəti xoşuna gəlmirdi. Bu qorxaq və damarlarından balıq qanı axan erköyünlərin heç bir qətiyyətləri, fəaliyyətləri yoxdu, iş-gücləri yalnız təhlükəsiz firavanlığa can atmaqdı. Dərindən, fit çalaraq köks ötürən qoca cavab verdi:

– Eh! Südlə qarışdırılan su özünü çaxır kimi göstərir!

Bob Pillin qaşqabağını tökdü.

Hətta kübar təmkinini olan onun üçün belə bu lap ağ oldu. Bu əldən düşmüş, iflic olmuşun onun mərdliyinə inanmaması, artıq hər cür sərhədləri aşdı! Əlbəttə, onu ciddiyyə almamaq olardı... Ancaq Bob Pillin dərhal da fikirləşdi: «Bəs əgər o, mənim ora getməyimə qadağa qoyarsa və qızı mənim əleyhimə qaldırarsa?» Cavan oğlanın az qala ürəyi dayanacaqdı.

– Ser, sizə həddən artıq «nümünəvi» göründüyüm üçün, çox təssüf edirəm. Mən bunun əksini sübut eləmək üçün hər şeyi eləyəcəyəm. – Qoca nə isə donquldandı. Hazırcavablığından razı qalan Bob Pillin isə davam elədi:

– Əfsuslar olsun, mənim olduqca yaxşı gəlirim var, borcum, pislənəsi əlaqələrim yoxdur, qarşımda gözəl imkanlar var və sair. Amma, əlbəttə, sizin məni münasib namizəd hiss eləməyiniz üçün hər şeyi dəyişə bilərəm.

Bu, onun ilk istehza eləmək cəhdidi və bunun onda uğurlu alınıb-alınmadığı haqda ixtiyarsız halda düşündü.

Qoca Xeytorp isə matəm sükutu içindəydi. O, sanki, hansısa müqəvvə kimi oturmuşdu, yanaqlarında qocalara xas olan qızartı vardı, zavallı tükciyəzləri, boyunsuz kvdatrat bədəni, – bircə ağzında qəlyanı çatmırdı! Doğrudanmı, bu qoca büt təhlükə törədə bilərdi? Birdən «büt» danışdı:

– Mən sənə məsləhət verərəm. Əgər yanmaq istəmirsənsə, orada veyillənməyinə son qoy. Atana salam de. Gecən xeyrə qalsın.

Taksi Sefton-parkdakı evin qabağında dayandı. Bob Pillində düşünmədən mübahisəni davam elətdirmək arzusuyla, maşından sıçrayıb, bu evi yumruğu ilə hədələyib qaçmaq arzusu arasında mübarizə gedirdi. Əvəzində isə o yalnız:

– Gətirdiyiniz üçün çox sağ olun, – dedi. – Gecəniz xeyrə!

Tələsmədən maşından çıxdı və buradan uzaqlaşdı. Sürücünün onu maşından düşürməsinə gözləyən qoca Xeytorp isə düşünürdü: «Atası kimi qorxaqdır, yalnız daha gönu qalıdır».

Kabinetinə keçən kimi də özünü kresloya saldı. Bu an otaqda heyrləndirici dərəcədə sakitlik idi, yalnız buxarıda yanan kömürün çatırtısı və parkda küləyin yarpaqları necə xışıldatması eşidilirdi. İsti, rahat idi, buxarının alovu otağı işıqlandırırdı. Qocanın varlığını yarı yuxulu həzz bürüyürdü. Bu gün o pis işləmədi. «Üstün gəldiniz», – deyəsən, bu kiçik belə dedi? Hə, əsl uğur idi! O, həmlələrə dözdü və qalib gəldi. Qarşıda isə onu nahar yeməyi gözləyirdi. Hələlikse mürgüləyə bilərdi! Çox çəkmədən onun astadan, aramla nəfəs alması eşidildi – qoca yatırdı. Aradabir gülməli tərzdə səksənir, sanki, şirin yuxu görürdü.

III FƏSİL

1

On gündən sonra Bob Pillin Millisent-Vallasdakı 23 nömrəli evin qabağında olan balaca bağdan həyacanlı fikirlərlə çıxırdı. O, düyün düşmüş düşüncələrini açmaq üçün heç bir ip ucu tapa bilmirdi.

O, içəri girəndə missis Larn və Fillis qonaq otağındaydılar və Fillisin ağladığı aydın hiss olunurdu, o, buna əmin idi və axırncı hadisələrin yaratdığı hiss, həmən

təsadüfün xatirələri ilə boyanmışdı. Qoca Xeytorp dedi: «Bax, özünü yandırma!» qabaqcadan deyilən bu söz özünü doğrultmağa başlamışdı. Qızını hansısa bəhanə ilə uzaqlaşdıran missis Larn onu özü ilə yanaşı divanda oturtdu və maddi çətinlikləri ilə bağlı uzun-uzadı hekayəyə qulaq asmağa məcbur elədi, üstünə o qədər buradakı dərd-ələm, gözəl perspektivlər yağdı ki, onun başı hərləndi, yalnız bir şeyi aydınca başa düşdü, qadına əlimyandıda əlli funt lazımdır və o, borcunu deyilən vaxtda qaytaracaq. İş orasıdaydı ki, Xeytorp babanın tapşırığına görə uşaqlar yetkinlik yaşına çatana qədər qadın hər üç aydan bir altmış funt alacaqdı. Bu, bir-neçə həftənin işiydi, o, cənab Skrivendən və Koulzdan da öyrənə bilərdi, onlar pulun, həqiqətən də, alınacağına təminat verə bilərdilər. Bob, əlbəttə, cənab Skrivendən və Koulzdan öyrənə bilərdi, tam təsadüfən onlar atasının vəkil edilmiş şəxsləyirdi, amma bunun işə çətin ki, bir dəxli olaydı. Bob Pillin olduqca ehtiyatlı gəncdi və indi o seçim qarşısında idi, bu qadına borc versinmi? Onu da yaxşı başa düşürdü ki, qızına olan rəğbətindən istifadə eləyərək bu qadın ondan yenə də, yenə də, sonsuzluğa qədər borc istəyəcəkdi. Qadın vəziyyətdən həddən artıq sui – istifadə eləmədimi? Eyni zamanda da əgər etiraz eləsəydi, qadının ona olan rəğbəti itəcəkdi, bəs onda neylərdi? Bundan əlavə, bu kiçik borc onun mövqeyini möhkəmləndirməzdimi? Amma bu fikri ona dərhal da ləyaqətsizlik kimi gəldi, məhəbbət, hətta indiki nəslə də gözəl təsir eləyir.

Əgər o borc verəcəkdisə, bunu yalnız alicənablığından eləyəcəkdi, digər səbəblər isə cəhənnəm olsunlar! Fillisin ağ-cəhrayı qəşəng yanaqlarındakı göz yaşlarının izlərini və onun: «Pul, iyirənc şeydir» acı replikasını xatırlayanda onun ürəyi sıxıldı və fikirləri pərən-pərən oldu. Bununla belə əlli funt az pul deyildi və bir Allah bilirdi qadın bunun arxasınca nə qədər istəyəcəkdi. Ən nəhayət, əgər qoca Xeytorpun qohumu olduğu, hekayələr yazdığı və ona məlum olduğu qədər hali – qəziyyələr uydurmağın ustası olmasından başqa, o misis Larnı tanıyırdımı? Bəlkə, elə, hər halda, idarədə Skrivenlə məsləhətləşsin? Amma o, burada yenidən mənasız xeyirxahlığa təslim oldu. Fillis, Fillis! Yeri gəlmişkən, məgər hədiyyələr onları təmin eləyə bilərdimi? Heç bir qərara gələ bilmədən, fikirləri qarışıq halda fayton tutdu. Bu gün o, Çəşayredə Ventnorla nahar eləməliydi, əgər dərhal evə gedib paltarlarını dəyişməsəydi, nahara gecikəcəkdi.

Jilet geymiş və ağ qalstuk vurmuş halda atasının avtomobilində gedir və Fillislə tanış olana qədər gözəl zənn elədiyi Ventnorun kiçik qızı haqqında bir qədər təkəbbürlə düşünürdü. Nahar vaxtı qızın yanında oturarkən o, məmnunluq

hissi ilə dərk elədi ki, kiminsə cazibəsinin əsiri deyil və etinasız halda çərənləyə, qızı qıcıqlandıra bilər. Amma onu indi də tərk eləməyən Fillis haqda danışmaq və düşünmək arzusunu çətinliklə boğurdu. Ventnorun şampan şərabı pis deyildi, çaxırı da əla oldu, ancaq ev sahibindən və onun özündən başqa bir qonaq da məclisdə iştirak eləyirdi, bu da içməyən keşiş idi. Masanın arxasından qalxıb, qadınlarla kilsə işlərini müzakirə eləmək üçün uzaqlaşdı.

Ventnor maraqlı həmsöhbət idi, əlverişli şərait yaranmışdı və Bob Pillin öz keçmiş ehtiraslarının mövzusu haqda söhbət eləmək arzusuna təslim oldu:

– Siz təsadüfən Missis Larnı tanıyırsınız? – o, ehtiyatla soruşdu. – O, qoca Xeytorpun qohumudur. Gözəl qadındır və hekayələr yazır.

Mister Ventnor başını yırğaladı. Bob Pillindən daha diqqətli olan birisi bununla belə onun qulaqlarını şəklədiyini hiss edərdi.

– Qoca Xeytorpun? Mən onun qızından və dəniz nazirliyində işləyən oğlundan başqa bir qohumu olduğunu bilmirdim.

Bob Pillin isə fikrin axıra çatdırmaq üçün qarşısı alınmaz bir istək hiss edirdi.

– Qadın... Düzü, o çox uzaqda yaşayır. Bir oğlu və qızı var. Mən elə düşündüm siz, bəlkə də, onun hekayələrini oxuyubsunuz. Ağıllı qadındır.

– Bircə bu qadın yazıçılarımız çatdırdı, – Ventnor gülümsəyib, müəmmalı tərzdə dedi. – Olmaya o hekayə yazmaqla pul qazanır?

Bob Pillin bilirdi ki, yazıçı əsərləri ilə pul qazananda, bu, onun uğuru hesab olunur, belə adam haqqında onun incəsənətə mənsub olduğunu deyirlər və bu zaman onun varidatının olduğu zənn edilir, demək, o əsl kübar adam hesab olunur.

– Hə, – o cavab verdi, – onun hansısa varidatı var.

Ventnor əlini şərab şüşəsinə tərəf uzatdı.

– Demək, belə, qoca Xeytorpun qohumudur? O, sizin atanızın köhnə dostudur. Bilirsiniz, o tezliklə iflas olacaq.

Maraqdan alışıb yanan və içkinin təsiri altda olan Bob Pillinə Fillisin qohumunun iflas olacağı xəbəri mənasız göründü. Qoca Xeytorp bundan çox uzaqdı. O, yalnız təzəlikcə missis Larnın adına hədiyyə qəbzi yazmışdı.

– Elə düşünürəm, siz səhv eləyirsiniz. Bu keçmişdə qaldı.

Ventnor gülümsədi.

– Mərc gələk?

– Mən udacağam, – Bob Pillin də gülümsədi.

– Ola bilməz, – Ventnor əlini bakenbardlarına çəkdi, – qoca Xeytorpun bircə quruşu da yoxdur. Özünə şərab süz.

Səsində inciklik hiss ounan Bob Pillin etiraz elədi:

– Mən təsadüfən onun lap yaxınlarda beş, ya altı min funt hədiyyə qəbzi yazdığını öyrənmişəm. Əgər bu sizə görə iflas olunmaq adlanırsa...

– Nə? Hədiyyə qəbzi, missis Larnın adına?

Bob Pillin pərt oldu, o, qərara gələ bilmirdi, bunu deməklə Fillisin adına bir ləkə gətirmiş oldu, yoxsa onun dedikləri qızı başqalarının gözündə ucaldımı? O yumşalmış halda başıyla təsdiq elədi. Ventnor ayağa qalxdı və buxarıya yaxınlaşdı.

– Mənim əzizim, bu ola bilməz.

Birbaşa etriaza alışmayan Bob Pillin həтта pörtüdü.

– On funtdan mərc gəlməyə hazırım. Skrivendən soruşa bilərsiniz.

– Skriven? Amma o ki... – Ventnor səsləndi, sonra gənc oğlana diqqətlə baxıb əlavə elədi: – Mən mərc eləməyəcəyəm. Bəlkə də, siz haqlısınız. Sizin atanız da Skrivenin xidmətlərindən istifadə eləyir? İndiyə kimi onun mənə baş çəkmədiyinə görə təəssüflənirəm... Bəlkə, biz də qadınlara qoşulaq?

İnamsız addımlarla və tam inamsız düşüncələrlə Bob ev sahibinin arxasınca qonaq otağına getdi.

Çarlz Ventnor qəlblərində nə baş verdiyini əsla biruzə verməyənlərdən idi. Amma bu axşam çoxlu hadisələr oldu və gənc Pillinlə söhbətdən sonra Çarlz Ventnorun işi-gücü əllərini ovuşdurmaq və üzünü kənara çevirmək oldu.

Kreditçilərin qoca Xeytorpla ikinci görüşü qurtarandan sonra Ventnor pilləkənlə «Gəmiçilik şirkəti»nin idarəsinə düşərkən gərgin halda düşünürdü. Alçaq boyuyla, möhkəm və enli kürəkli bədəniylə, böyük sarı bakenbardları və bıqlarıyla, qırmızı sifəti və bir qədər gözə çarpan kostyumu ilə o, elə ilk baxışdan həqiqi britaniyalı bayağılığı ilə adamı heyretə salırdı. Hiss olunurdu ki, bu hayküyü, kobud adam yeməyi sevir, məzuniyyətini Skarboroda keçirir, xidmətçilərini qara paltarda saxlayır, qızı ilə qayıq səyahətlərinə çıxır və heç vaxt xəstələnmiş. Hiss olunurdu ki, o dindardır, hər bazar kilsəyə gedir, orada özündən yuxarı olanları tərifləyir, uğursuz adamlara isə həqarətlə baxır və ikinci qədəhdən sonra kəmərinə açır. Onun bolluca tük basmış sifətinə və sarı kiprikləri olan qonur gözlərinə daha diqqətlə baxanda şübhələnməyə başlayırdın: «Yox, bu sadələvh adam deyil. Onda nə isə bir tülkülük var». Növbəti dəfə baxanda isə düşünməli olursan: «Həyasız saf adamdır, görünür !»

Ventnor qoca Xeytorpa elə də çox kredit verməmişdi. İlk əmanət faizləri də hesablanarsa qocanın borcunun 300 funt olduğunu hesablamışdı, bu, Ekvadordakı şaxtanın qiymətdən düşmüş aksiyalarının pulu idi. O, özü də heç cür başa düşə bilmirdi ki, nəyə görə öz borcunun ödənməsini düz səkkiz il gözləməyə razılıq verir. Əlbəttə, ona görə ki, mühüm şəxslərə hörmət eləyən birisi kimi onun üçün də gəmi şirkəti dairələrində və yerli kübarların nəzərində öz nüfuzunu qoruyub saxlaya bilən qoca Xeytorpun şəxsiyyəti öz cazibəsini itirməmişdi. Amma son ildə Çarlz Ventnor qocanın günəşinin qüruba əyildiyini başa düşmüşdü, belə olanda isə adam öz cazibəsini itirir və pulunu ondan zorla qopardıb almağın zamanı başlayır. Çarlz Ventnor özündəki və digərlərindəki zəifliyə nifrət edirdi. Bundan əlavə qocanın yanına getmələri ona düşünmək üçün xeyli material vermişdi və indi o, pilləkənlə düşərkən baş verənlər haqda düşünürdü. Hər cür pərdə arxası işçiyəzləri hiss eləmək üçün Ventnorun it kimi iyilmə qabiliyyəti var idi. Kiçik qızının gələcək əri kimi görmək istədiyi Bob Pillindən öyrənmişdi ki, Pillin və qoca Xeytorp artıq otuz ildir dostdular. Bu, gözü açıq adamı, istər-istəməz gəmi satışının arxasında nə isə gizləndiyi qənaətinə gətirirdi. İdarə heyətinin

protokolunu oxuyanda bu fikir artıq onun ağına gəlmişdi. Burada, əlbəttə, sadəcə, komisyon haqqında söhbət getmirdi. Bu, etibardan sui istifadə sayılmış olardı. Amma qanunları yan keçmək üçün həmişə bir üsul tapmaq mümkündür. Qocaya olduqca çətin olacaqdı, amma nə deyirsən de, adamlar adam da olaraq qalırlar. Çarlz Ventnorun hüququ incəliklərə meyilli olan ağı, adət elədiyi kimi, faktları müqayisə eləməyə başladı. Qoca, əbəs yerə kreditçilərə dərhal bu sazişi bəyənməli olan ümumi yığıncaqdan sonra görüş təyin eləməmiş və onlar üçün nə işə elməyə çalışacağına vəd verməmişdi. Məgər elə bu özü heç nə demirdi?

Beləcə Çarlz Ventnor yığıncağa bu qərarla gəlmişdi ki, dörd gözlə baxsın və ağzını açmasın. O, baş verənləri diqqətlə izləyirdi. Maraqlıydı, hər an infarkt ola bilən, halsız, tosqun qoca bəyan eləyirdi ki, mən gəmilərin alınmasını bəyəniyəm, halbuki o, çox gözəl bilirdi ki, əgər qoca udzarsa, dilənçi olacaq. Nəyə görə o, bu işin həll olmasını belə çox istəyirdi? Axı bundan onun heç bir xeyri ola bilməzdi... Çarlz Ventnor, əlbəttə, yığıncaqdan bu qənaətlə gedirdi ki, qoca Xeytorpa bu sazişdən nəşə çatıb və bu, ona kreditçilərə nəşə ciddi bir şey təklif eləməyə imkan verəcək. Amma o, elan eləyəndə ki, onlara verəcəyini azacıq da belə artırmaq imkanında deyil, Ventnor hədsiz hirsəndi və özü-özünə dedi: «Neynək, qoca tülüngü! Sən hələ Çarlz Ventnoru yaxşı tanımırsan!» Qoca tör-töküntünün gözlərindən oxunan saymazıyana rəftarı heç kimin ona üstün gələ bilməməsi ilə fəxr eləyən Çarlz Ventnorun ona qarşı düşmənçiliyini gücləndirmişdi. Axşam o, buxarının qabağında missis Ventnorla üz bəüz oturmuşdu və qızının – Qununun serenadasını necə çaldığına qulaq asır, düşünür və bəzən də güclə hiss olunacaq tərzdə gülümsəyirdi. O, hələlik necə hərəkət eləməli olduğunu bilmirdi, ancaq tezliklə bunun bir yolunu tapacağına şübhə eləməzdi. İndi bu ağac bütü oturduğu yerdən atmaq elə də çətin deyildi. Səhmdarlar arasında yaxşı əhval-ruhiyyə var idi, çoxu hesab eləyirdi ki, sədrin işin öhdəsindən gəlməyə gücü yoxdur və ondan xilas olmağın vaxtıdır. Qoca görə ki, Çarlz Ventnorla çəkişmək onun işi deyil, əgər o, dişlərini nəyəşə keçirərsə, onu heç bir halda buraxmaz, ya belə, ya elə, qocanı məcbur eləyəcəkdi. Ya idarə heyətindən getsin, ya da onun borcunu qaytarsın, onda qocanı sakit buraxardı. Pul kisəsi, ya da həyatı – qoca onun üçün qiymətli olanı seçməli olacaqdı. Ventnor qocanın ədəbsiz rəftarını unutmamışdı və demək olar ki, qocanın ikincini seçməsinə istəyirdi. Missis Ventnora tərəf dönüb qəfildən dedi:

– Beşinci gün yüngülvari nahar hazırla və gənc Pillinlə keşişin köməkçisini də dəvət elə.

Çarlz Ventnor bilərəkdən keşiş köməkçisini seçdi, beləliklə, hər bir qızının kavaleri olurdu (onun iki qızı var idi) və keşiş köməkçisi içən deyildi, beləcə nahardan sonra onu qadınlarla kilsə işlərini müzakirə eləmək adıyla uzaqlaşdırmaq olardı, o isə Bob Pillinlə sakitcə oturub şərab içə bilərdi. O, hətta bu cavan oğlandan hiylə ilə nəyi öyrənəcəyini də hələ bilmirdi.

Həmən gün işə getməmişdən əvvəl çaxır ehtiyatının olduğu zirzəmiyə düşdü. Üç şüşə «Perye Juye» bəs elərdi. Bəlkə, bir şüşə tünd çaxır da əlavə eləmək olardı? Risq eləməməyi qərara aldı. Ona bir şüşə də əlavə şampan şərabı təsir eləməzdi, amma bu, gənc Pillin üçün qədərindən artıq ola bilərdi.

Tünd çaxır öz işini gördü, söhbəti istənilən məcraya yönəltdi, amma tezliklə Ventnor gənc Pillinin həddən artıq içəcəyindən, ya da nədənsə şübhələnməyindən ehtiyatlanıb bu söhbətə son qoydu. Qonaqlar gedəndən və qızları yatmağa yollanandan sonra o baxışlarını fikirli halda buxarının alovuna dikərək, əzabla bu tapmacanın cavabını tapmağa çalışdı. Demək, beş. Ya altı min funt... Hə, əlbəttə ki! Altı min, məhz altmış minin on faizi idi! Gənc Pillin dedi ki, Skrivendən... Axı qoca Xeytorp «Skriven və Koylz» firmasının yox, «Kray və Donkin» firmasının xidmətlərindən istifadə eləyirdi. Qoca onun işlərinin nə yerdə olduğunu bilməyən vəkillərlə bu gizlin komisiyon mükafatlandırmanın sənədlərini tərtib eləmişdi. Amma nəyə görə məhz Pillinin vəkilləri ilə? Onlar nəzərdə tutulan saziş haqda çox gözəl bilirdilər və burada nəşə olduğundan şübhələnməyə bilməzdilər. Doğrudanmı, qoca səhv eləmişdi? Əgər o özü qocanın yerinə olsaydı, buradakı adamları tanımayan London firmalarının birinə müraciət eləyərdi. Karıxıb qalmışdı və məyus olmuşdu, həm də ciyəri narahat eləməyə başlamışdı, tünd çaxırdan sonra həmişə belə olurdu. Yatmamışdan əvvəl arvadını oyatdı, soruşsun ki, o nəyə görə hər gün belə əla sup bişirmir.

Səhəri bütən günü baş sındırdı, ancaq tapmacanın cavabını tapa bilmirdi. Onun firmasının Skrivenlə apardığı hansısa bir işi tapıb, daha nə isə öyrənmək ümidi ilə özü şəxsən ora getməyi qərara aldı. Öz təcrübəsindən belə incə məsələlərə ən məsul şəxslərin baxdığını bildiyindən xahiş elədi ki, onu Skriven özü

qəbul eləsin. Artıq şlyapasını götürüb getməyə hazırlaşanda, sanki, sözgəlişi soruşdu:

– Yeri gəlmişkən, siz qoca Xeytorpun hansısa işiylə məşğul deyilsiniz ki?

– Yox, – Skriven qaşlarını qaldırıb Ventnorun həmişə özünün istifadə elədiyi bir tonla cavab verdi. Elə bil, demək istəyirdi, baxmayaraq ki, onun heç bir işiylə məşğul deyil, amma tezliklə məşğul ola bilər. Buna görə də həmsöhbətinin düz dediyini başa düşdü. O, özünü çətin vəziyyətə salaraq, hər halda, risq eləyib dedi:

– Ah, belə de! Mənsə elə güman elədim, miss Larnın hansısa işini görürsüz.

– Missis larn?.. Bu ad bizə tanışdır, amma başqa tərəfdən. Nə olub ki?

– Boş şeydir. Gənc Pillin mənə dedi...

– Gənc Pillin? Demək, bu, onu... – Bir anlığa Skrivenin dili topuq vurdu, sonra isə sözünü bitirdi. – Mənə məlum olduğu qədəriylə mister Xeytorp «Kray və Donkin» firmasının xidmətlərindən istifadə eləyir.

Ventnor əlini uzatdı.

– Tamamilə doğrudur. Hələlik. Bu işi yoluna qoyduğumuz üçün şadam, – o dedi və cəld otaqdan çıxdı. Varlığını şəxsi ləyaqət hissi bürümüş halda küçəylə gedir və gülümsəyirdi. Lənət şeytana, o hər şeyi başa düşmüşdü! Skriven demək istəyirdi: «Bu ki, onun atasıdır!» İndi heç bir şübhə ola bilməzdi! Onlar çox məharətlə işləmişdilər, olduqca məharətlə! Qoca Pillin hədiyyə sənədini vasitəçi olmadan həmən qadının adına yazmışdı, vəkillər heç nə bilmirdilər və buna görə də o, onlara görə narahat olmamışdı. Pillin qoca Xeytorpa bircə pens də verməmişdi. Nə deyirsən, de, məharətlə işləmişdilər! Hər halda, Çarlz Ventnor üçün kifayət edəcək qədər məharətli deyildi, onun belə işlərdə, sadəcə, iy bilmə qabiliyyəti var idi. Amma dərhal da gülüşü dodaqlarında dondu, axı bütün bunlar təmiz təxminlər idi, bununla uzağa gedə bilməzsən. Neyləmək olardı? Ya elə, ya da belə bu missis Larnı görmək lazımdı, ya da daha yaxşısı qoca Pillini. Qadının bilavasitə onlarla bağlı olduğuna əmin olmaq lazım idi. Tamamilə aydındı ki, gənc Pillin bu haqda heç nə bilmir, o hədiyyənin qoca Xeytorpun işi olduğunu dedi. And içərəm ki, bu qoca hiyləgər ağıllıdır, ancaq nə qədər ağıllı olsa da, ona Çarlz Ventnor qədər ağıllı olmadığını subut eləmək adama bir o qədər ləzzət verərdi. Qoca firıldaqçını

ifşa eləmək ona hansısa ictimai borc kimi gəlirdi. Amma nəyi bəhanə eləyib Pillinin yanına getsin? Özünü Uindrittə tikilən evin tikintisini himayə eləmək üçün yazılanlarla maraqlanan kimi göstərsinmi? Qoca bəlkə də, danışardı, ancaq onu çox da sıxmaq lazım deyildi. Arabaçıya onu Sefton-parka, mister Pillinin evinə aparmağı əmr elədi. Onu amerika qaydası ilə möhkəmcə qızdırılmış birinci mərtəbədəki otağa aparanda Ventnor paltosunun düymələrini açdı. Onun bədən quruluşunda olan adam üçün belə isti yerdə oturmaq asan deyildi. Xahişinə açıq-aydın həvəssizcəsinə etiraz eləyən («Hə, hə, mən sizi başa düşürəm. Yazılmanın müddətini sonsuzluğa qədər uzatmaq olmaz, hətta işin xeyrinə belə») Co Pillinə rəğbətlə qulaq asıb, o, yaltaqcasına dedi:

– Yeri gəlmişkən, siz missis Larnla tanış deyilsiniz ki?

Bu sadə sualın həmsöhbətinə təsiri Ventnorun bütün gözlədiklərindən çox oldu. Co Pillin heç vaxt üzünün yaxşı rəngi ilə seçilməmişdi, indisə onun üzü bomboz oldu. Heyrətdən nazik dodaqlı ağızını açdı, sonra eynən quş dimdiyi kimi yumdu, nazik boynu gərginləşmişdi, sanki, boğazında qalan nəyisə çətinliklə udurdu. O, meyit kimi solğun idi. Qurumuş dodaqlarını yalayıb, çətinliklə dilləndi:

– Larn... Larn? Mənə elə gəlir, mən...

Mister Ventnor özünü elə göstərdi ki, sanki, səylə əlcəklərini geyir.

– Yox, mən yalnız düşündüm... Oğlunuz o qadınla tanışdır. O, qoca Xeytorpun qohumudur, – ehtiyatla dedi və Co Pillinə baxdı.

O, dəsmalı ağızına tutdu və öskürdü, əvvəlcə astadan, sonra isə getdikcə bərkdən öskürməyə başladı.

– Mən özümü olduqca pis hiss edirəm, – ağızından dəsmalı çəkməyərək o, güclə dedi. – Xaricə getməyə hazırlaşırım. Bu soyuq məni məhv eləyəcək. Dediniz onun adı necəydi?

– Larn, – Vantner təkrar elədi, – hekayələr yazır.

Co Pillin dəsmalın altından donquldandı:

– Hm! Yox, mən... Mənim oğlumun çoxlu tanışları var. Mentona getməyə çalışacağam. Siz artıq gedirsiniz? Xudahafız! Xahiş edirəm, bağışlayasınız... Öhö-öhö! Bu öskürək... öhö! Məni qoxudur, çox qorxudur! Öhö-öhö!

Faytona oturan Ventnor şaxtalı havanı ciyərlərinə çəkdi. Artıq şübhəsi qalmamışdı. Bu iki ad cadu kimi təsir eləyirdi. Qorxudan titrəyən bu tipdən hər cür ifadə almaq olar, o, işi aydınlaşdıranda, sadəcə, geri çəkiləcək. Qoca günahkar Xeytorpun necə də əksi idi! O heç bir şəraitdə həyasızlığını itirmir. Hə, o, ciddi şeylər öyrənmişdi. İndi sualın qoyuluşu beləydi, bu bildiklərindən ən yaxşı surətdə necə istifadə eləsin. Bəs əgər missis Larn qoca Pillinin məşuqəsi, ya da qeyri qanuni qızıdırsa, ya da onun haqqında nəse bilir və şantaj eləyərək ondan pul qopardırsa? Təcrübəsi Ventnora deyirdi ki, bu hallardan heç biri istisna deyil və qocanın karıxması, onunla tanış olduğunu gizlətməsi, oğlunun bu işdən tamamilə xəbərsiz olması başa düşüləndi. Yalnız bir şey aydın deyildi, gənc Pillin dedi ki, hədiyyə sənədini qoca Xeytorp tərtib eləyib. O, bunu yalnız missis Larnın özündən öyrənə bilərdi. Əmin olmaq üçün Çarlz Ventnor mütləq onunla görüşməyə nail olmalıydı. Amma necə? Bəlkə, Bobdan onları tanış eləməyi xahiş eləsin? Qoca Pillinlə söhbətdən sonra bu mümkün deyildi. Yalnız özünə güvənməli və bəxtə-bəxt hərəkət eləməliydi. Demək, o, yazıçıydı? Bəlkə, qəzetlərdə onun ünvanını bilirdilər? Onun adı ünvan kitabçasında yoxmu, qeyri adı adı var! İsti izlərlə poçt şöbəsinə çaparaq getdi. Beləydi ki, vardı, bu da onun ünvanı: «Larn, missis R. -23, Millisent-Villas». «Bundan əlverişli məqam ola bilməz», – deyə o düşündü və həmən ünvana yola düşdü. Məsələ heç də asan deyildi. Kartlarını əvvəlcədən göstərməməyə çalışmaq lazımdı və hər an bildiklərinə aşkarlıq gətirmək ixtiyarını özündə saxlamalıydı. Hər halda, adamı qıdıqlayan işdi! Bundan belə onun hər bir addımı hüquqi cəhətdən əsaslandırılmış olmalıydı. Hansı tərəfdən baxsan qoca Xeytorpun kreditçisi və «Gəmiçilik şirkəti»nin səhmdarı kimi onun bu dələduzluğu təhqiq etməyə tam haqqı vardı. Əgər fərz eləsək ki, bu missis Larn, əslində, qoca Pillinlə bağlıdır, hədiyyə sənədi isə, sadəcə, xeyirxahlıqdır, onda necə olardı? Nə olar, demək, pərdə arxası komisyona haqqı olmayıb. Onun aşkarlayacağı heç bir şey yoxdur və o, daha bu işə son qoyacaq. Belə ki, bütün hallarda o haqlıydı. Yalnız bir məsələni həll eləmək qalırdı, özünü qadına necə təqdim eləsin? O, əlbəttə, deyə bilərdi ki, qəzətdən gəlib və ona hekayələr lazımdır. Yox, bu təhlükəliydi! Özünü, əslində olmadığını kimi göstərmək lazım deyildi. Axı sonda öz hərəkətlərini açıq-aydın izah eləyəcəkdisə, – bu isə həmişə asan olmur, – olduqca ehtiyatlı olmalıydı.

Birdən yadına düşdü ki, axşam Bob Pillin soruşdu: «Yeri gəlmişkən, hədiyyə ediləndən, deyəsən, borc vermək olmaz? Bu hesaba görə hansısa ümumi bir qanun varmı?» Yəqin, bu qadın hədiyyə sənədini təminat verərək, ondan borc almağa çalışmışdı. Bu an Ventnor 23 nömrəli evə çatdı və faytondan düşdü, hələlik bu gizlin yaylardan hansına əl qoyduğunu bilmirdi. Təbii və peşəkar qabalığı ona kömək elədi. O, içəri keçdi və xidmətçi qızdan soruşdu:

– Missis Larn evdədir? Deyin onu Çarlz Ventnor görmək istəyir.

Qonur gözləri ilə eyni zamanda hollu da əvəz eləyən dəhlizi cəld gözədən keçirdi. Divarlara göy üzlüklər çəkilmişdi, qapı pərdələrinin üzərində yasəmən çiçəklərinə oxşayan naxışlar var idi, divardan çiyini üstədən baxan gənc, çılpaq qadının təsvir olunduğu məşhur rəsmi surəti asılmışdı. O düşünürdü: «Hm! Hər şeydə zövq hiss olunur!» Küncə sıxılan, qəhvəyi rəngli tükləri arasında ağ xalları olan balaca iti gördü və mehribancasına səslədi: «Tüklüçə, tüklüçə! Bura gəl!» Ancaq Karmen qorxusundan titrəyir və yerindən tərpənmirdi.

– Ser, keçin.

Ventnor bakenbardlarını tumarladı və içəri keçərkən dərhal da otağın xüsusi bir ev rahatlığı onu sarsıtdı. Ağ parçanın içində itmiş tikiş maşınının yanındakı divanda gözəl qadın və qəşəng qız oturmuşdu. Qız yalnız ona baxmaqla kifayətləndi, qadın isə qarşılamaq üçün ayağa qalxdı.

Ventnor təfərrüata varmadan başladı:

– Siz, deyəsən, mənim gənc dostum mister Robert Pillinlə tanışsınız?

Ev sahibəsinin qəşəng görkəmi Ventnora tam sevinc bəxş eləyirdi. Qadın sözləri azacıq uzadaraq sinədən gələn xoş səslə cavab verdi:

– Ah, hə! Sizi mister Skriven göndərib?

Ventnor ani olaraq düşündü: «Mən elə belə də bilirdim!»

– E-e... Elə də yox. Baxmayaraq ki, mən özüm də işlər müdiriyəm. Mən sizin adınıza tərtib olunan hədiyyə sənədi ilə bağlı bəzi məsələləri dəqiqləşdirmək istəyərdim. Mister Pilin mənə dedi...

– Fillis, əzizim!

Qızın parçanı bir tərəfə qoyub ayağa qalxmaq istədiyini gören Ventnor cəld dedi:

– Xahiş edirəm, narahat olmayın. Sadəcə, kiçik bir rəsmiyyətçilik. – Üçüncü şəxsin yanında qadının qızı ilə belə sərbəst danışması onu heyrləndirmişdi. O, davam elədi: – Elə zənn eləyirəm sənəd təzəlikcə tərtib olunub və bu sizin ilk aldığınız olacaq, hardasa altı min funt civarında? Eləmi?

Cingiltili, heyran edici səs razılıqla bunu belə də olduğunu təsdiq elədi və o fikirləşdi: «Çox gözəl qadındır! Necə gözləri var!»

– Təşəkkür edirəm. bu kifayətdir. Təfərrüatını mən Skrivendən öyrənə bilərəm. Bob Pillin xoşa gələn cavandır. Siz necə düşünürsünüz?

O qızın başını aşağı saldığını gördü, qadının dodaqlarında isə bir təbəssüm dolaşdı.

– Hə, maraqlı gənctir. Biz onunla çox səmimi dostuq.

– Mən onunla çoxdan tanışam. – Ventnor davam elədi. – Bəs siz?

– Yox, elə də çox deyil. Fillis, biz onunla qəyyumun evində nə vaxt tanış olmuşuq? Bir aya yaxın olar. O elə sadədir, bizdə özünü öz evindəki kimi hiss eləyir. Sevimlidir, çox sevimlidir.

– O, deyəsən, öz atasına oxşamır? – Ventnor maraqlandı.

– Doğrudanmı? Biz onun atası ilə tanış deyilik. Mənim bildiyimə görə o, gəmi sahibidir.

Ventnor əllərini ovuşdurdu.

– Hə-ə... – səsini uzatdı. – Soyuğu sevmir, getmək istəyir. Cənc Pillin xoşbəxtdir. Yeganə oğludur. Demək, siz onunla qoca Xeytorpun evində tanış olubsunuz? Onu mən də tanıyıram. Yəqşin sizin qohumunuzdur?

– O, bizim qəyyumdur. Sevimli adamdır.

– Əlbəttə, əlbəttə, – Ventnor səsləndi. – Əsl romalıdır.

– O elə xeyirxahdır! – Missis Larn əlini parçaya tərəf uzatdı. – Bir baxın, görün o, bu yaramaz qıza nə hədiyyə eləyib.

– Çox gözəl, çox gözəl! – Ventnor vəcdə gəldi. – Ümüd eləyirəm ki, Bob Pillin sizə hədiyyənin mister Xeytorp tərəfindən edildiyini deyib.

Missis Larnın gözlərində hansısa anlığa, nə vaxtsa ehtiyacın nə olduğunu bilməyən qadınların sifətinə bəzən kölgə salan kiçik bulud görünürdü. Sanki, qadının gözləri deyirdi: «Siz həddən artıq çox öyrənmək istəmirsiniz ki?» Sonra bulud yoxa çıxdı.

– Bəlkə, siz əyləşəsiniz? Bağışlayın, biz burada iş görürdük.

Ventnor başını yırğaladı, ona yubanmadan bir yığın yeni təssüatlarını aydınlaşdırmaq lazımdı.

– Sizə minnətdaram! Mən çox tələsirəm. Demək, mister Skriven, bəlkə... Boş rəsmiyyətçilikdir, başa düşürsünüz? Xudahafız. Xudahafız, miss Larn. Mən paltarın sizə yaraşacağına əminəm.

Qız nədənsə Ventnora diqqətlə baxırdı, anası isə onun əlini möhkəmcə sıxdı. O, girişə doğru dal-dala geri çəkildi və təzəcə çölə çıxmışdı ki, arxasınca eyni zamanda iki səs eşidildi:

– Bu vəkil necə də yaraşılıqdır!

– Necə də dəhşətli adamdır!

Faytonda o, yenidən əllərini ovuşdururdu. Beləliklə, qadın qoca Pillinlə tanış deyil! Bu təkcə onun səsinin intonasiyasından yox, həm də sifətindən də aydın görünürdü. Amma qadın onunla ya tanış olmaq istəyir, ya da onun haqqında daha çox öyrənmək istəyirdi. Bobu öz qızı üçün qırmağa keçirmək istəyir, bu, gün kimi aydındır! Hm, gənc dost onun vizitini öyrənəndə son dərəcə heyrətlənəcək. Qoy öyrənsin! Ventnorun varlığını müxtəlif hisslər bürüyürdü. İndi bu sövdələşmə bütün təfərrüatlarına qədər ona aydın idi və qoca Xeytorpun hiyləgərliyini qiymətləndirməyə bilmirdi. O, necə məharətlə qanunu adlayıb! Heç kim kimsəyə həyatında heç vaxt görmədiyi qadının adına hansısa məbləği keçirtməsinə mane ola bilməz, belə ki, Pillinin bağışlamaq sənədini eşmək mənasızdı. Qoca Xeytorpun ayağının altını isə qazmaq olardı. Amma burada təmiz iş görə

bilməzsən! Qadın isə necə də gözəldir! Sadəcə, heyrətlindiricidir! Hədiyyə sənədi bütün qaydalara uyğun tərtib olunduğuna görə Ventnor hətta təəssüfləndi, əgər bu sənəd təhlükə altında olsaydı, onda bu məftun edici qadınla razılaşmaq olardı. Bu qadınla razılaşa biləcəyinə əmindir. Necə də gözləri var idi! Heyf, heç nə eləyə bilməzsən! Missis Ventnor bütün tələbatlara cavab verən qadınlardan deyildi. Amma, heyf, hədiyyə sənədi tam təhlükəsizlikdəydi və mister Ventnorun şiddətli istəyinin həyata keçməsi mümkün deyildi. Bu, onun qəlbində son dərəcə bir qəzəb oyandırdı. Qoca onun caynaqlarını özündə hiss eləyəcək! O, bu düyünü elə də pis açmadı. Tamamilə pis açmadı. Əlbəttə, onun bəxti gətirdi. Yox, hətta bu da yox! Sadəcə, o, lazım olan anda, lazım olanı elədi, bu da onun işküzar istedadının fərqləndirici cəhətiydi.

Onu missis Ventnorun yanına apararı qatarda isə o, yenidən düşünürdü: «Belə bir qadın olsaydı...» və dərindən ah çəkdi.

2

Mister Ventnorun təşrifindən sonrakı gün Bob Pillin Millisent-Villasdakı evə gəldi, onun cibində səliqə ilə yazılmış əlli funtluq qəbz var idi. Cəngavər hissləri üstün gəldi. Qapının zəngini elə ruhlanmış halda çaldı ki, özü də heyrətləndi, bağışlanması mümkün olmayan bir zəifliyin təsiri altına düşdüyünü başa düşürdü.

– Ser, missis Larn getdi. Miss Fillis evdədir.

Onun ürəyi şiddətlə döyündü.

– Təəssüf! Soruşun görün miss Fillis məni qəbul eləyərmi?

– Ser, o, deyəsən, başını yuyub, – gənc xidmətçi qız cavab verdi, – amma saçı bəlkə də, quruyub. Mən öyrənərəm.

Bob Pillin gənc qadının təsvir olunduğu rəsmin altında, sanki, ora sancılıbmış kimi donub qaldı. Onun havası çatmırdı. Əgər qızın saçları qurumamışdısa, ona oluqca toxunardı! Bu zaman o, birdən səs və danışiq eşitdi, amma nə deyildiyini təxmin eləyə bilmədi. Gənc xidmətçi qız qaçıb gəldi.

– Ser, bir dəqiqə gözləyin, miss Fillis indicə çıxacaq. Mənə tapşırırdı sizə deyim ki, mister Cok, sanki, zəncirindən açılıb.

– Çox sağolu-un! – Bob Pillin səsini uzadaraq dedi və qonaq otağına keçdi. Yazı masasına yaxınlaşıb zərfi götürdü, qəbzi onun içinə qoyub üstünə: «Missis Larn» yazdı və zərfi cibinə qoydu. Sonra o, güzgüdə özünə baxdı. Ömründə heç vaxt, ta keçən aya kimi xarici görünüşündən bir narazılığı olmamışdı, amma indi sifətində nəyinsə çatışmadığını görürdü. Sifəti olduqca dolu və çəhrayı idi, sifətindən ehtiras oxunmurdu. Bu ciddi çatışmamazlıq idi. O, bunu bildirməmək üçün jiletinin açıq yaxasındakı nazik, ağappaq kantdan və düymələrindəki ağ çiçəkli bitkidən istifadə eləməyə çalışırdı. Amma o nə qədər çalışdısa da, daima hansısa bir yöndəmsizlik hiss eləyirdi və Fillisin yanında özünü lazım olduğu kimi aparmağa alışa bilmirdi. Axı axır vaxtlara kimi o, özünə inamsızlıqdan qətiyyən əziyyət çəkmirdi.

– A-a, özünə vurulubsan? – arxadan cingiltili və istehzal səs eşidildi.

Cəld geri döndü və qapının ağzında dayanan Fillisi gördü. Qızın şabalıdı saçları gur dəstələr halında çiyinlərinə tökülmüşdü. O hansısa üzücü bir zəiflik hiss elədi və anlaşılmaz surətdə mızıldandı:

– Ah, bu olduqca gözəldir!

– Nə danışırırsınız, bu olduqca ədəbsizlikdir! Siz mamamı görmək istəyirdiniz?

Qorxu və ədəbsizlik arasında qalan, təzə otun, mina çiçəyinin və çobanyastığının qoxusundan sərxoş olan Bob Pillin tələsik dilləndi:

– Hə... Amma mən şadam ki, o evdə deyil.

Qızın gülüşü ona olduqca etinasız göründü.

– Səfeh sözlər danışmayın! Əyləşin. Baş yumaq pisdır, eləmi?

Bob Pillin güclə eşidiləcək tərzdə cavab verdi:

– Mənim belə şeylərdə təcrübəm azdır.

Qızın gözləri geniş açıldı.

– Təcrübəniz azdır? Bu necə ola bilər?

O, təlaş içərisində düşünürdü: «Əgər mən... Bəlkə, onun əlindən yapışmaq, ya da onu qucaqlamaq lazımdır?» Bunun əvəzində isə belini azacıq bükərək divanın küncündə oturmuşdu. Qız isə digər küncdə rahatca əyləşmişdi. Bob Pillin quruyub qalmışdı, bəzən sevənlərin başına bu cür işlər gəlir.

Bu günlərdə o, dəfələrlə keçmiş əyləncələrini xatırlamışdı. O günlərdə o qayğısız halda qızlarla çənə döymüş, hətta öpüşmüşdü də, onda qızlar ona yalnız xoş bir əyləncə kimi təsir bağışlamışdı. İndisə xatırlayır və düşünürdü: «Doğurdanmı qız bu qədər sadələvhüdür? Bəlkə, o istəyir ki, mən onu öpüm?» Bu növbəti cəngavərlik və pərəstiş hisslərinin şiddətlənməsindən qabaq tərəddüd elədiyi anlar idi və o yenidən anlaşılmayan məşum həssaslığın təsiri altına düşdü, indiyə kimi belə hissləri yaşadığı olmamışdı. Fillis qəfildən soruşdu:

– Siz niyə elə pis adamlarla tanış olursunuz?

– Hansı pis adamlarla? Mən heç bir pis adamla tanış deyiləm.

– Yox, tanışsan. Biri hətta dünən bura gəlmişdi. Bakenbardlı, belə, xoşa gəlməz adam idi.

– Bakenbardlı? – Bob Pillin qəlbinin dərinliklərinə qədər hirsəndi. – Mənə elə gəlir mən yalnız bir bakenbarlı adam tanıyıram, işlər müdiridi.

– Bax, bax, elə odur. Olduqca iyərəndir! Mamama isə o hətta xoş da gəldi. Mənə görə isə, sırtıq adamdır!

– Ventnor! O niyə gəlmişdi? Ola bilməz!

– Yox, olar! Sizin hansısa işinizə görə gəlmişdi. – Onun çöhrəsi dumanlandı.

Son günlər Bob Pillin poema yazarkən tamam əzab çəkmişdi. Bu ölü doğulan poema belə başlayırdı:

Mən atın üstündə gedirdim,

Qəfildən astanadakı qızı gördüm

Bundan o tərəfə heç cür alınmırdı. Bu inci Bob Fillisin sifətinin aprel səhərinə oxşadığını kəşf eləyəndə meydana gəlmişdi. Və indi qızın sifətində dolaşan bulud

aprel buludu idi, indicə gur yağış yağdıracaqdı. Qulaqlarında səslənərək onu tənğə gətirən misraları özündən uzağa qovaraq dedi:

– Qulaq asın, miss Larn. Fillis, qulaq asın da!

– Mən qulaq asıram!

– Bütün bunlar nə deməkdir, o niyə gəlmişdi? Nə istəyirdi?

Qız başını yırgaladı, onun saçları səpələndi və o yenidən çobanyastığının, minaçiçəyinin və təzə otun qoxusunu hiss elədi. Qız başını aşağı salıb pıçıldadı:

– Mən çox istəyirəm ki, siz... mən çox istəyirəm ki, mamam... Bu pul, ah, mən necə də pula nifrət eləyirəm! – Qız hıçkırdı və Bob Pillinin yavaş-yavaş qulaqları qızarmağa başladı.

– Qulaq asın, lazım deyil... mənə deyın görüm, bunlar hamısı ona görədi...

– Siz özünüz bilirsiniz.

– Yox, mən heç nə bilmirəm!

Fillis onun sifətinə baxdı.

– Siz niyə məni aldadırsınız? Siz bilirsiniz ki, mamam sizdən borc pul almaq istəyir və mən xəcalət çəkirəm!

İçərisində qəbz olan zərf cibində xırçıldasa da, yalanla vəziyyətdən çıxmaq istəyi, haqsızlıqdan hiddətlənməsi, şəfqət hissi, anlaşılmazlıq, Ventnorun təşrif gətirməsinə və niyyətinə görə qəzəblənməsi, bütün bunlar hamısı Bob Pillinin qəlbində bir-birinə qarışmışdı və o mızıldandı:

– Mən lənətə gəlim! – Fillisin yarı endirililmiş kipriklərin altından onu süzən baxışlarından aydınca «Belə daha yaxşıdır!» oxunmasını hiss eləmədən təkrar elədi. – Mən lənətə gəlim! Qulaq as, Fillis, siz deyirsiniz Ventnor mənim borc vermək istədiyim pula görə gəlmişdi?... Amma mən bu haqda ona bircə söz də deməmişəm...

– Hə, görürsən! Demək, siz, hər halda, borc vermək istəyirsiniz.

O, başını əlləri arasına aldı.

– Oy, siz necə də gülməlisiniz! Mən sizi bircə dəfə də belə dağınıq görməmişəm.

Bob Pillin ayağa qalxdı və otağı addımları ilə ölçməyə başladı. Hətta olduqca həyəcanlanmış olsa belə, gizlincə güzgüdə özünə baxdı və özünü başından yapışırmış kimi göstərərək, var qüvvəsi ilə saçını düzəltməyə çalışırdı. Sonra dayanaraq bəyan elədi:

– Deyək ki, mən əslində də ananıza borc pul vermək istəyirəm. Burada nə var? Axı, elə də uzun müddətə vermirəm. Hər bir adama pul lazım ola bilər.

– Axı nəyə görə verirsiniz? – Fillis baxışlarını qaldırmadan dedi.

– Nəyə görə... nəyə görə... Axı nəyə görə də verməməliyəm? – Birdən qıza tərəf atılıb onun əlindən yapışdı.

Qız əlini geri çəkdi, Bob Pillin tam ümitsizlik içində zərfi çıxartdı.

– Əyər istəsəniz mən onu cıra bilərəm. Əgər siz razı deyilsinizsə, mən borc vermərəm. Amma mən elə düşünürəm... mən zənn elədim...

Fillis başını geri atdı.

– Hə, əlbəttə! Siz elə düşündünüz mən... Bax bu iyрэncdir!

Nəhayət, o hər şeyi başa düşdü.

– Əsla yox! And içirəm ki, mən elə fikirləşməirdim...

– Yox, fikirləşirdiniz! Siz elə düşünürdünüz ki, mən sizin borc vermənizi istəyirəm.

Qız divanın üstündən qalxıb pəncərəyə doğru qaçdı.

Demək, qız ondan tilov yemi kimi istifadə edildiyini zənn eləyib! Necə də pisdir, həqiqət olduğu üçünsə ikiqat pisdir. O, çox gözəl bilirdi ki, missis Larn onun qızına pərəstiş eləməsindən istifadə eləyərək ondan nə bacararsa qopartmağa cəhd eləyir, amma qızğınlıqla dedi:

– Tamam cəfəngiyyatdır!

Fillis susurdu. Onda o, qızğın surətdə neyləyəcəyini düşünüb, səsləndi:

– Fillis, əgər siz istəyirsiniz... Baxın! – Qız geri döndü, Bob zərfi iki yerə böldü və parçalarını buxarıya atdı. – Hə, bitdi!...

Qız yüngülcə ah çəkdi, onun gözləri girdələndi. Namuslu olmaq naminə etiraf elədi:

– Orada pul yox idi, qəbzdir! İstədiyinə nail oldun.

Buxarıya tərəf dönən qız ağır-ağır dedi:

– Sizin mamam gəlməmiş getməyiniz yaxşıdır.

Bob Pillinin çənəsi sallandı. Gizlində o, Fillislə həmrəy idi, ancaq onunla ikilikdə olmağın bircə dəqiqəsini də qurban vermək dözülməz idi və o qətiyyətlə dedi:

– Yox, mən qalırım.

Fillis asqırdı.

– Mənim saçlarım tamam qurumayıb. – Qız buxarının çərçivəsinə tərəf, arxası alova doğru oturdu.

Bob Pillinin sifəti ruhlandırıcı bir ifadə almışdı. Əgər o: «Fillis, mənim sevincim!» ya da, hətta, «Fillis, sən razı olardınmı... mənə icazə verin...» deyə bilsəydi. Amma o, özündən bircə söz də qoparda bilmirdi.

– Xahiş edirəm fısıldamayasınız! – qız qəfildən dedi. – Bu dəhşətlidir.

– Mən fısıldamırdım, bu doğru deyil!

– Yox, fısıldayırdınız, mənim Karmenim yatanda fısıldayan kimi.

O, qapıya doğru getmək istədi, üç addım atdı və dayandı: «Bunun nə əhəmiyyəti var! Mən ondan hələ nələr eşidəcəyəm». Üç addım da arxaya atdı.

– Yazıq! – qız quruldadı.

– Ümid eləyirəm, siz, yəqin, məni axırıncı dəfə gördüyünüzü başa düşürsünüz? – o qaşqabaqlı halda soruşdu.

– Necə yəni? Bəs, siz bizi teatra dəvət eləməyə söz vermişdiniz.

– Mən sizin ananızın razılaşacağına inanmıram... Bütün bunlardan sonra.

Fillis ürəkdən güldü.

– Siz mamamı tanımırırsınız. Onun üçün heç fərqi yoxdur.

Bob Pillin mızıldandı:

– Başa düşürəm. – O heç nə başa düşmürdü, amma bunun zərrəcə də əhəmiyyəti yox idi. Yenidən Ventnor haqqındakı fikri digər fikirlərini sıxışdırıb başından çıxartdı. Nəyə görə?! Bu necə olmuşdu? O, əzab çəkərək düşünürdü ki, onda axşam ağzından nəsə bir söz qaçıra bilərdi. O, yəqin, ondan heç nə istəməyib və ünvan verməyibdir. Çox qərribə hadisə idi, yaxşıca aydınlaşdırmaq lazımdır.

– Siz onun adının Ventnor olduğuna əminsiz? Dünən bura gələn tipin?

Fillis başıyla təsdiq elədi.

– Alçaq boylu, bakenbardlı?

– Sarı bakenbardları və sarı kiprikləri vardı.

– Görünür, o, özüdür, – Bob Pillin fikirli halda dedi. – Çox sırtıqdır. Ağılıma da gətirmirəm... Onun yanına getmək lazımdır. Bəs o, sizin ünvanı haradan öyrənib?

– Biz elə bildik, siz veribsiniz.

– Qətiyyən belə deyil! Siz məni kim hesab eləyirsiniz?

Fillis ayağa sıçradı.

– Bu da mama!

Missis Larn bağla gəlirdi. Bob Pillin qapıya doğru atıldı.

– Xudahafiz, mən gedirəm.

Missis Larn isə artıq holldaydı(dəhliz). Qadın onun qarşısında xəzlə geyinib kecinmiş halda, bütün öz gözəlliyi ilə peyda oldu və onu qonaq otağına apardı, fransız pəncərəsi bağlanmış, Fillis yoxa çıxmışdı.

– Ümid eləyirəm bu yaramaz uşaqlar sizi çox da təngə gətirməyiblər. Dünən sizin vəkaliniz gəlmişdi, sevimli adamdı. O, deyəsən, tamam razı qaldı.

Tüklərinin ucuna qədər qızaran Bob Pillin mızıldandı:

– Mən ondan gəlməyi xahiş eləməmişdim. O, mənim vəkilim deyil. Mən bilmirəm o nə istəyirmiş.

Missis Larn gülümsədi.

– Mənim əzizim, qanını qaraltma. Vasvası olmaq lazım deyil. Mən istəyirəm hər şey son dərəcə işküzar əsasda olsun.

Bob Pillin çox istəyirdi qışqırsın: «Bu heç bir əsasda olmayacaq!», ancaq özünü saxladı(cilovladı) və mızıldandı:

– Mənim getmək vaxtımdır, mən gecikirəm.

– Bəs nə vaxt verə biləcəksiniz?

– Mən... Mən göndərirəm. Mən yazaram... hələlik!

Amma missis Larn Bob Pillinin pencəyindən möhkəmcə yapışaraq, onu xəz və bənövşə qoxusuna qərq elədi. Gənc oğlan ani olaraq düşündü: «Yəqin, bibliyadakı İosifdən də həmən qadın yalnız pul istəyirmiş». Pencəyini onun əlində qoya bilməzdi, hər halda! Neyləsin? Missis Larn quruldadı:

– Sizin tərəfinizdən bu olduqca lütfkarlıq olardı, əgər bu gün bu işi yoluna qoya bilsəydiniz. – Qadının əli onun sinəsiylə sürüşürdü. – Oy, siz, hər halda, qəbz kitabçasını gətiribsiniz. Necə də sevimlisiniz!

Bob Pillin ümitsizlik içində kitabçanı çıxartdı, yazı masasının arxasında əyləşib, cırraraq buxarıya atdığı həmən çekdən birini də yazdı. Sonra o, alnında isti öpüş hiss elədi, onun başını bir anlığa jaketin xəzinə sıxdılar, qadın qəbzi götürüb dedi: «Çox gözəl!», – ah çəkildiyi eşidildi və o, yenidən qoxulara qərq oldu. Qapıya doğru çəkilərək mızıldandı:

– Yaxşı, yaxşı... Xahiş edirəm, yalnız Fillisə deməyin. Hələlik!

Doqqazdan çıxandan sonra düşündü: «Lənət şeytana! Duruş gətirə bilmədim. Fillis də hər şeyi bilir. Ah, bu it Ventnor!»

Onun sifəti tutqunlaşdı. Dərhal onun yanına gedəcəkdi, və izahat tələb eləyəcəkdi.

3

Gənc dostunun vizit vərəqəsini ona gətirəndə Ventnor hələ öz kabinetindəydi. Bir anlığa onda bir arzu oyandı ki, burada olmadığını desin, ancaq dərhal da qərara aldı: «Nə fərqi var? Onsuz da nə vaxtsa görüşməli olacağıq!»

Mister Ventnorun, bəlkə də, cəsarəti çatmırdı, amma əvəzində onun lüzum olanda qanun xidmətçilərini fərqləndirən xüsusi özünə inam qabiliyyəti və korazehinliyi var idi, bundan əlavə o, bircə dəqiqəliyə belə qanunun onun tərəfində olduğunu unutmurdu.

– Buyursun, – dedi.

O, tamamilə nəzakətli olmağı qərara almışdı, həlbuki gənc Pillin izahat da tələb eləyə bilərdi. Mister Ventnor qadının qəşəng görkəmini, gözəl dodaqlarını unutmamışdı və hələ də yaxından tanışlığa ümid bəsləyirdi.

Gənc oğlanın əlini sıxanda, öz sarı gözləri ilə oğlanın həyəcanlandığını gördü, halbuki həyəcanını xarici sakitliyi və özünə inamla gizləmək istəyirdi. Hərəkətsiz oturan həmsöhbəti qarşısında açıq-aşkar üstünlüyünü nümayiş elətdirən fırlanan kresloya oturan Ventnor dedi:

– Siz əla görünürsünüz. Sizə nə xidməq eləyə bilərəm?

Bob Pillin müştərilər üçün nəzərdə tutulan möhkəm stulda oturmuşdu, dizlərinin üstündəki şlyapasını əlləşdirirdi.

– Mən indicə Missis Larnın yanından gəlirəm.

Ventnor sakitcə ona baxdı.

– A-a! Çox gözəl qadındır, qızı da qəşəngdir!

Qızı bilərəkdən xatırlatdı, belə ki, ilk olaraq özü hücumə keçmək fikrindəydi. Bob Pillin qanının necə qaynadığını hiss elədi.

– Ventnor, qulaq asın, mən istəyirəm siz öz hərəkətinizi izah eləyəsiniz.

– Siz nəyi nəzərdə tutursunuz?

– Siz nəyə görə mənə istinad edərək ora getmişdiniz və sair...

Ventnor kreslosunu iki dəfə yırgaladı.

– Mən sizə heç bir hesabat vermək fikrində deyiləm.

Vəziyyətin belə olacağını gözləməyən Bob Pillin susdu, sonra isə qətiyyətlə dilləndi:

– Bu centlmenə yaraşan iş deyil!

Hər kəsin öz illuziyaları var və heç kim də onlardan ayrılmaq istəmir. Ventnorun sarı təhər sifəti pörtdü, hətta gözünün ağına da qan doldu.

– Demək, belə? Burnunuzu başqalarının işinə soxmayın.

– Amma bunu birbaşa mən deməliyəm. Siz mənim adımın arxasında gizlənirsiniz və mən təssüflənirəm...

– Mənsə tüpürmək belə istəmirəm! Qulaq asın, görün mən sizə nə deyirəm...

– Mister Ventnor irəli əyildi. – Yaxşısı budur, dilinizi dinc saxlayın və məni özümdən çıxartmayın. Mənim xoş xasiyyətim var, amma mən həyasızlığa dözmərəm.

Bob Pillini burada saxlayan yeganə şey Ventnorun sözlərinin arxasında nəyin gizlənməsi idi.

– Hələ siz həyasızlıqdan da dəm vurursunuz? – O, şlyapasını sıxaraq özündən çıxdı. – Bütün bu elədiklərinizdən sonra? Bütün sərhədləri aşır.

– Beləmi? Siz bundan da betərini görəcəksiniz.

Həmsöhbətinin sirli işarələri Bob Pillini özündən çıxartdı.

– Mən onların ünvanını sizə deməmişdim. Biz yalnız qoca Xeytorp haqqında danışmışdıq.

Ventnorun bakenbardlarının arasından ilan kimi bir gülüş sürüşüb keçdi. Bob Pillin ayağa sıçradı və qışqırdı:

– Siz canınızı belə asanlıqla qurtara bilməyəcəksiniz! Mən izahat tələb edirəm!

Ventnor kreslonun arxasına söykəndi, gödək ayaqlarını çarpazlaşdırdı və gombul barmaqlarının uclarını qarnının üstündə birləşdirdi, belə görkəmdə o, özünü xüsusi ilə inamlı hiss edirdi.

– Tələb edirsiniz?

– Bəli, tələb edirəm! Bunun hansısa bir səbəbi olmalıdır...

Ventnor ona yandan baxdı.

– Bədbəxt xoruz, istəyirsiniz mən sizə məsləhət verim? Həm də pulsuz. Əgər sizə yalan deyilməsini istəmirsinizsə, sual verməyin. Daha bir məsləhət, çıxın gedin, yoxsa yenə çaşarsınız!

Xasiyyətinə görə fleqmatik olan Bob Pillin güclə bu sözlərin qabağında duruş gətirirdi. O xırıltılı səslə dedi:

– Əgər siz bir də ora gedib mənim adıma istinad eləsəniz... Allaha dua eləyin ki, sizin yaşınız mənə imkan vermir... Hesab eləyin ki, biz tanış deyilik. Xudahafiz! – O qapıya doğru getdi.

Ventnor ayağa sıçradı.

– Əla! – onun arxasınca ucadan qışqırdı. – Yol açıqdır. Tezliklə işin məğzini öyrənərsən.

Bob Pillin çıxdı, Ventnor isə qıpqırmızı qızırmış və əsəbləşmiş halda ayaq üstə dayanmışdı, dumanlı halda hiss edirdi ki, nə isə lazım olan sözü demədi. Gənc Pillinin gedişi ilə onun məhəbbət istəkləri də alt-üst olurdu. O, artıq Missis Larnı arzulamırdı, indi bir kişi və əsl ingilis kimi fırldaqçıları cəzalandırmaq və laxlayan şəxsi ləyaqət hissini qaytarmaq istəyirdi. «Bu centlmenə yaraşan iş deyil!» Təkcə nəslinə görə yox, həm də parlament aktlarına uyğun olaraq centlmen olan onun

haqqında belə demək eşidilməmiş həyasızlıq idi! Carlz Ventnor təntənəli surətdə and içdi ki, təhqirə görə qisas alacaq. Lənət şeytana, bu, onun vəzifəsi idi və o, bu vəzifəni yerinə yetirəcəkdi!

IV FƏSİL

I

Silvenes Xeytorp təsadüfi hallarda gecə saat birdən tez yatağa girər və saat on birdən tez yataqdan qalxardı.

Tünd qırmızı xalatda balısa söykənəndə üzü təzəcə qırılmış o, nə vaxtsa olduğundan daha çox romalıya oxşayırdı, yalnız onun vannada uzandığı dəqiqələr istisna olunmaqla. Qəhfəsini içib qurtarandan sonra adətən məktubları və «Morninq post» qəzetini oxuyurdu, çünki həmişə konservatorlar partiyasının üzvü olmuşdu, ancaq qəzet xəbərlərinə yarım penni ödəməyi özü üçün yol verilməz bədxərclik hesab eləyirdi. Məktublar elə də çox olmurdu, adamın yaşı səksəni keçəndə ona xahişçilərdən və kreditçilərdən başqa kim məktub yazardı?

Valentin günü idi. Yataq otağının pəncərəsindən Xeytorp parkdakı ağacları görə bilirdi, ağaclardakı quşlar oxuyurdular, ancaq o quşlarını nəğməsini eşitmirdi. Təbiət heç vaxt onu maraqlandırmamışdı. Təbiətlə qısa boyunlu, sağlam kişilər nadir hallarda maraqlanırlar.

Bu səhər iki məktub gəlmişdi, birindən xoş qoxu gəlirdi və elə bu məktubdan da başladı. Zərfin içərisində, yəqin, milad bayramı münasibəti ilə təbrik açıqcası var idi, açıqcada əlində ox və kaman tutmuş lüt körpə təsvir olunmuşdu, ağzından isə bu sözlər uçurdu: «Sənin sevgilin olmaq istəyirəm». Bundan əlavə zərfdə yaddaş çiçəkli çəhray kəğızda məktub da var idi. O oxudu:

«Əziz qəyyum! Belə iyrənc açıqca üçün bağışlayın, mən özüm çıxıb başqasını ala bilmədim, çünki özümü soyuğa vermişəm. Cordan xahiş elədim alsın, gör bu

donuz balası da nə alıb gətirib! Parça, sadəcə, çox gözəl idi! Tezliklə gəlin mənim yeni paltarıma baxın, yoxsa mən özüm gələcəyəm. Mənim üst dodağım soyuq dəymədən dəhşətli dərəcədə şişib, çox təssüflənirəm ki, bığlarım yoxdur, yoxsa onu örtərdi. Amma yorğan-döşəkdə səhər yeməyi yemək necə də xoşdur! Mister Pillin birisi gün bizi teatra aparacağına söz verib. Buna görə də bir az şənlenirik! İndi müalicə olunacağam, romla bal içirəm. Hələlik. Sizin Fillis».

Demək, onun keyidiyindən hiss eləmədiyi barmaqları arasında titrəyən sevgi açıqcası ona göndərilmişdi! Qırx il əvvəl o, sonuncu açıqcasını bu gənc varlığın nənəsindən almışdı. Hə, neyləməli, demək qocalıbsan! Qırx il! Doğrudanmı, həmən adam o idi? Doğrudanmı, o, qırx beşinci ildə yeniyetmə ikən bura gəldi? O illərdə düşüdüklərindən və hiss elədiklərindən heç iz də qalmayıb. Deyirlər insan bədəni hər yeddi ildən bir dəyişir. Məlum işdir ki, bədənlə birlikdə ağıl da dəyişir. Hər bir halda o, bədəninin sonuncu dəyişikliyinə qədər yaşadı! Mömin isə tələb eləyir ki, o, bu bədəni Bata apasın və bu zaman onun çay məcməyisi kimi uzun sifəti gərilir. Həkim isə cəfəng qadağalar qoyur: «Olduqca sağlamsınız... sakit yaşayın... bir damcı da spirtli içki olmaz, yoxsa hər hansı bir gecə iflicdən ölə bilərsiniz». Yox, o, ölənin deyildi! Bununla belə ayıq olmaqdan, ölmək yaxşıydı! İnsanın həyatına tək-cə yemək, şüşə və siqar zinət verəndə həkimlər bir onu bilirlər ki, bunları onun əlindən alsınlar. Yox bir! Carpe diem (Saatını gözlə (lat.)). Nə qədər sağsan, həyatdan ləzzət al! İndi bacardığı qədər bu uşaqları təmin eləyəndən sonra, öz həyatı özünə məxsusdu və hələ ala biləcəyi ləzzətlərdən məhrum olmaqdan, özündə güc tapıb: «Mən filan-filan işləri görəcəyəm və mən sizə tüpürmək belə istəmirəm!» deyə bilməyəndən sonra qıçlarını uzadıb ölməyi yaxşıydı. Hər şey itirilməmiş öz cəsarətini itirmə, vaxtı gələndə də təmiz vicdanla get !

O, Molliyə iki dəfə zəng elədi, daha Mellerə yox. Xidmətçi qız gəldi və qabağında dayandı, qəşəng qızdı, güllü çitdən önlük vurmuşdu, gur, tünd saçları ləçəyinin altından çölə çıxmışdı. Qız dinməz-cə ona baxırdı.

– Hə, ser?

– Sənə baxmaq istəyirdim, vəssəlam.

– Oy, mən özümü səliqəyə salmamışam.

- Lazım da deyil. Sevgi açıqcası alıbsan?
- Yox, ser. Həm də onu mənə kim göndərər?
- Sənin bir pərəstişkarın yoxdur?
- Ümumiyyətlə, var. Yalnız o, oradadır, bizim kənddə.
- Bəs bu sənin xoşuna gəlirmi?

Üstündə körpə şəkli olan açıqcanı qıza uzatdı. Xidmətçi qız açıqcanı aldı və hörmətlə baxdı, sonra etinasız halda əlində yoxlayıb dedi:

- Hə, qəşəngdir.
- Onu özün üçün götürmək istəyirsənmi?
- Oy, əgər yalnız sizə lazım deyilsə!

Qoca Xeytorp başını yırğaladı və tuəlt masasını göstərdi.

- Orada bir soveren (suvenir) var. Qəşəng qız üçün kiçik hədiyyə

Qız dərindən ah çəkdi.

- Ah, ser, bu olduqca çoxdur, tamam çar hədiyyəsidir.

- Götür.

Qız pulu götürdü və yenidən yaxınlaşdı, əlində pulu və açıqcanı elə sıxmışdı, sanki, dua edirdi. Qoca məmnunluqla ona baxırdı.

– Yaxşı çöhrələri sevirəm və idbar sifətlərə dözə bilmirəm! Məllərə denən mənə vanna hazırlasın.

Qız çıxandan sonra o biri məktubu götürdü, ünvan vəkil əliylə yazılmışdı, zərfi çətinliklə açıb, oxumağa başladı:

«13 fevral 1905 ci il.

Ser!

Mənə bəzi faktlar məlum olmuşdur və mən Cozef Pillindən gəmilərin alınması ilə əlaqədar olaraq vəziyyəti aydınlaşdırmaq üçün «Britaniya gəmiçilik şirkəti» səhmdarlarının ümumi yığıncağını çağırmağı özümə borc bilirəm. Sizə xəbərdarlıq edirəm, bu yığıncaqda sizin davranışınız haqda məsələ müzakirə olunacaq.

Sizə sadıq olaraq qalan Çarlz Ventnor

Silvanes Xeytorpa, eksvayrə»

Bu məktubu oxuyandan sonra qoca Xeytorp bir neçə dəqiqəliyə tərpənmədi. Ventnor, özünü səhmdarların yığıncağında həyasızcasına aparən həmmən işlər müdiri idi!

Elə adamlar var ki, pis xəbərlər onları bir anlığa hər cür enerjiden və fikirlərin aydınlığından məhrum eləyir. Başqa adamlar da var ki, əvvəlcə, sadəcə olaraq, bu xəbəri qəbul eləyə bilmirlər. Qoca Xeytorpa hər şey elə də tez çatmadı, vəkildən gələn bu təhlükədən daha pisi ola bilməzdi! Amma onun dözümlü adamlara xas olan qoca beyni qızğın surətdə hər şeyi bütün aydınlığı ilə ölçüb biçirdi. Əslində, bu tipə nə məlumdur? O, məhz nə eləyə bilər? Bir şey məlumdu, əgər hətta o hər şeyi bilirdisə də, hədiyyə sənədini ləğv eləmək onun işi deyildi. Uşaqlar haqda narahat olmağa dəyməzdi. Qoca başa düşürdü ki, yalnız onun vəziyyəti karta qoyulub. Amma düzünü desək, bu da kifayət deyildi, yarım əsr hamıya tanış olan ad, vəziyyət, müstəqillik, bəlkə, bundanda artıq nə isə. Onun yaşında və zəifliyində olan birisini onun üzv olduğu şirkətdən atmaq üçün elə də çox şey tələb olunmur. Axı bu tipə nə məlumdu? Neyləyəcəkdi? Onu hərəkətə keçməyə sövq eləmək lazımdır. Qoy dəridən, qabıqdan çıxsın! Ya onunla danışıqlara getməyi sınısın? Ventnor nəyin xatirinə çalışır? Onun cəmisi on aksiyası var! Gəmilərin alınmasından ötrü belə həngamə qoparmağa dəyərdimi, həm də şirkət üçün bu birinci dərəcəli saziş idi. Bəli! Onun vicdanı təmizdi. O, öz şirkətini satmamışdı, əksinə, dörd yaxşı vəziyyətdə olan gəmini ucuz qiymətə almaqla ona əla xidmət göstərmişdi, həm də güclü müqavimətdən sonra. Onun şirkətə daha böyük xidmət göstərə bilməsi, gəmiləri cəmisi əlli dörd minə ala bilməsi isə onu zərrəcə də utandırmırdı. Altı min daha lazımlı yerə gedəcəkdi, o özü isə bu zaman cibinə birçə quruş da qoymamışdı! Axı bu vəkilin nə məqsədi var idi? Ədavət? Ona oxşayırdı. O acıqlıydı, çünki varlana bilmirdi və indi ona meydan oxuyurdu. Həm! Əgər bu beləydisə, onda hələ də vəziyyətdən çıxmaq olardı. Gözləri təsadüfən yaddaş

çiçəkli olan çəhrayı kağıza sataşdı. Görünür, həyatdan ona qalan yalnız bu idi, məktub isə o biri əlindəydi... Aman Allah, o alçala bilərdimi? Dərindən, qırıq-qırıq ah çəkərək fikirləşdi: «Yox, bu tipə təslim olmaram!»

– Ser, vanna hazırdır.

Hər iki məktubu səliqə ilə xalatının cibinə qoydu və dedi:

– Mənə ayağa qalxmağa kömək edin və mister Farniyə zəng eləyin, qoy mənim yanına gəlsin.

Bir saatdan sonra katib gələndə onun sədri buxarının yanında oturmuşdu, diqqətlə şirkətin kağızlarına baxırdı. Katib onu görsünlər deyə gözləyir və zəif, goppuş əldə kağızların necə titrəməsinə baxırdı. Birdən onda onun xasiyyətinə xas olan adamlara məxsus olan bir folosofluq əhvalı ruhiyyəsi yarandı. Kimsə deyib, insan ehtirasları ona qalib gəlməyəndə, heç nəyə ümidi gəlməyəndə və nədən ötrü yaşadığını bilməyəndə xoşbəxt olur. Kiməsə buna müvəffəq olmaq nəsb olmuşdumu? Məsələn, qoca sədrin hələ də öz istəyinə nail olmaq ehtirası qalmışdı, indiyə kimi öz nüfuzunu qoruya bilmişdi və onun üstündə həddən artıq əsirdi. Katib dedi:

– Sabahınız xeyir, ser. Ümid eləyirəm bu şərq küləyi sizə bir xətər yetirməyib? Gəmilərin alınması ilə bağlı hər şey qurtardı.

– Bu şirkətin nə vaxtsa elədiyi işlərin ən yaxşısıdır. Siz soyadı Ventnor olan səhmdar haqqında eşidibsinizmi? Elə düşünürəm, siz onu tanıyırsınız.

– Yox, ser. Tanımıram.

– Yaxşı! Bəlkə, siz elə məktub alacaqsınız ki, gözünüzü açacaq? Utanmaz əclaf! Mən diktə eləyirəm. Yazın.

«14 fevral 1905-ci il.

Çarlz Ventnora, eksvayrə

Ser, dünənki tarixdə yazdığınız, məzmunu mənə aydın olmayan məktubu aldım. Mənim işlər müdirlərim lazımi tədbirlər görmək haqda göstərişlər alacaqlar».

«Tfu! Bütün bunlar nə deməkdir?» – katib düşündü.

– «Sizin həqiqi...» Verin qol çəkim.

Kağızda titrək hərflərlə: «Sivanes Xeytorp» yazdı.

– Gedəndə bu məktubu yola salarsınız.

– Ser, başqa sözlünüz də var?

– Yox, amma bu tip haqda bir şey öyrənə bilsəniz mənə deyin.

Katib çıxandan sonra qoca düşündü: «Belə! Bu əclaf hələ yığıncaq çağırmaıyb. Əgər ona pul lazımdısa, o, cəld bura qaçacaq, alçaq şantajçı!»

– Ser, mister Pillin gəlib. Səhər yeməyini gözləyəcəksiniz, ya qonaq otağında süfrə açım?

– Açın.

Bu canlı ölünü görəndə qoca Xeytorpun hətta ona yazığı da gəldi. Coyun əhvalı onsuz da xarabdır, bu xəbərlər isə onun axırına çıxardı. Co Pillin baxışları ilə yoxladı, görsün hər iki qapı bağlıdımı?

– Silvanes, özünü necə hiss edirsən? Mən dəhşətli. – O yaxına gəldi və pıçıldadı: – Niyə məni bu hədiyyə sənədini yazmağa məcbur elədin? Mən, görünür, ağılımı itiribmişəm. Hansısa Ventnor mənim yanıma gəlmişdi. O, mənim xoşuma gəlmədi. Missis Larnı tanıyıb tanımadığımı soruşurdu.

– Hə! Hə, nə olsun?

– Mən nə deyə bilərdim? Mən axı, doğrudan da, onu tanımıram. Axı o niyə maraqlanırdı?

– Nə isə hiss edib.

Qoca Xeytorp əzilmiş məktubu ona uzatdı. Məktubu oxuyan Co Pillin buxarının yanındakı kresloya çökdü.

– Co, özünü ələ al. Onlar sənə toxunmayacaqlar və sazişi poza, hədiyyə sənədini ləğv eləyə bilməzlər. Onlar yalnız mənim üstümə düşə bilərlər, vəssəlam.

Co Pillinin dodaqları titrədi:

– Sən heç nə olmayıbmiş kimi necə belə sakit otura bilərsən? Sən əminsən ki, mənə toxunmayacaqlar?

Qoca Xeytorp qaşqabaqlı halda təsdiq elədi.

– Onlar akta istinad edəcəklər, akt isə hələlik qüvvəyə minməyib. Onlar mənə etibardan sui-istifadə elədiyim üçün günahlandırılmalıdırlar. Amma mən onları barmağıma dolayacağam. Burnunu sallama, çıx get xaricə.

– Hə, hə, əlbəttə. Mən özümü çox pis hiss edirəm. Sabah getməyi düşünürəm. Amma başımın üzərində asılan bu işlə neyləyəcəyimi bilmirəm. Ən pisi də mənim oğlum o qadınla tanışdır. O, Ö Ventnoru da tanıyır. Mənsə Boba həqiqəti deməyə ürək eləmirəm. Silvanes, sən nə haqda düşünürsən? Sən özünə oxşamırsan.

Qoca Xeytorp, sanki, yuxudan ayıldı.

– Yemək istəyirəm, – o dedi. – Qal, birlikdə yemək yeyək.

– Yemək yeyək! Mənim boğazımdan tikə keçməz. Silvanes, sən neyləmək istəyirsən?

– Əclafı aldadacağam.

– Əgər bacarmasan?

– Onda onu satın alaram. Axı o da mənim kreditçimidir.

Co Pillin yenidən ona baxdı.

– Sən həmişə belə enerjili və qorxmaz olubsan, – o qüссəylə dedi. – De görüm sən gecə saat ikiylə dördün arasında yatası olubsanmı? Mənsə yatıram, bütün ətrafım da qapqara olur.

– Mənim balam, sən gecə nəşə tünd bir şey iç.

– İçə bilsəydim. Bəzən özümə də içməməyim iyrənc görünür. Amma mən spirtli içkiyə dözə bilmirəm. Deyirlər həkimin sənə içməyi qadağan eləyib?

– Əlbəttə. Ona görə də içirəm.

Buxarının alovuna fikirli halda baxan Co Pillin dedi:

– Bu yığıncaq... sən necə düşünürsən, olacaqmı? Doğrudanmı, bu adam, həqiqətən də, hər şeyi bilir? Əgər mənim adım qəzetlərə düşərsə...

Gözləri köhnə dostunun dərinədən işıldayan balaca gözlərinə sataşanda Co susdu.

– Demək, sən mənə sabah getməyi məsləhət görürsən?

Qoca Xeytorp başıyla təsdiq elədi.

– Ser, səhər yeməyi verildi.

Co Pillin möhkəm diksindi və ayağa qalxdı.

– Hə, görüşənədək, Silvanes, əlvida! Çətin ki, yaya kimi qayıdam, ümumiyyətlə, əgər qayıdarsa. – O, səsini aşağı saldı. – Mən sənə ümid eləyirəm. Sən onları qoymayacaqsan, eləmi?

Qoca Xeytorp əlini qaldırdı və Co Pillin bu şişkin, titrəyən ovuca özünün uzun, solğun barmaqlarını qoydu.

– Sənin cəsarətin məndə olsaydı, – o məyus halda dedi. – Sağlıqla qal, Silvanes. – Dönərək otaqdan çıxdı.

Qoca Xeytorp isə düşünürdü: «Yazığın əsəbləri zəifdir! Elə birinci zərbədən tikə-tikə olub səpələnirdi!» Və səhər yeməyini vaxtı həmişə olduğundan da çox yedi.

2

Ventnor idarəyə gəlib məktubları araşdırarkən güman eləydi kimi «bu qoca tülüngü»dən gələn məktubu gördü. Məktubun məzmunundan Ventnora aydın oldu ki, istəyinə nail olması üçün qətiyyətli hərəkət eləməlidir. Xoşbəxtlikdən o, bu hesaba öz şəxsi ləyaqətinin qayğısına qalması qatmırdı, sadəcə, axmaq vəziyyətdə qalmaq istəmirdi. Sualın qoyuluşu beləydi, ona nə əzizdir, pul, ya da... həqiqət?

Əgər həqiqəti seçəcəkdisə, onda təcili olaraq yığıncaq çağırılmalı və orada məlumat verməliydi ki, mister Pillin gəmiləri altmış min funta satarkən, hətta tanış olmadığı qadının adına altı min funt dəyərində hədiyyə sənədi də verib. Bu qadın, yeri gəlmişkən yığıncaqda onun idarə heyətində qalıb qalmayacağını bu sazişdən asılı olduğunu deyən idarə heyəti sədrinin ya qızıdır, ya da Allah bilir nəyidir. Biz yalnız bunu eləməliyik, sədrdən tələb eləməliyik ki, qoy o, bizim üçün bu şübhəli təsadüfi aydınlaşdırsın. Qocanın izahatının ona heç bir köməyi dəyməyəcəyinə əmin olan Ventnor bu qoca müqəvvanın tezliklə öləcəyinə və qoca Pillinin, onun gələcəyi çoxlu şeylər vəd eləyən oğlunun etibarının həmişəlik məhv olacağına da şübhə eləmir. Amma digər tərəfdən də üç yüz funt çox puldu və əgər qoca Xeytorp ona: «Səs-küy nəyə lazımdır? Alın, bu da mənim borcum!» deyərdisə, həyat təcrübəsinin müdrikləşdirdiyi iş adamı ədalət hissində yol verməzdi. (baxmayaraq ki, ədalətli hərəkət eləməyi çox istəyirdi). Amma hər şeyi düşünəndə bu qərarı son nəticədə yenə də ədalətli idi, axı qoca çoxdandır öz borcunu ödəmirdi. Bu vəziyyətdə həlledici rol: «Mənim işlər müdirlərim göstəriş alacaqlar» sözləri oynadı. Çünki Ventnor başqa işlər müdirələrini sevmirdi və böhtan haqqında qanunla tanış idi, gözləmədiyi halda iş alınmazdısa, o, Çarlz Ventnor gülünc vəziyyətə düşərdi və buna həm məşğuliyyətinə görə, həm də xasiyyətinə görə dözə bilməzdi. Bununla belə gərgin düşüncələrdən sonra o, Xeytorpa belə cavab verdi:

«15 fevral 1905 ci il.

Ser, mən sizin məktubunuzu aldım. Elə zənn eləyirəm bu istiqamətdə sonrakı addımları atmamışdan əvvəl, nəzərdə tutduğum vəziyyəti özünüzdən şəxsən mənə izah eləməyiniz daha doğru olar. İcazə verin sabah saat beşdə evinizə təşrif buyurum.

Sizə sadıq olan

Çarlz Ventnor

Silvanes Xeytorpa, eskvayrə».

Məktubu yola salandan və hərçənd dolayı da olsa yığıdığı ifşaedici dəlillərdən nəticə çıxarıb, təyin olunan saati tərəddüd eləmədən gözləməyə başladı, çünki onun təbiətində ingilis özünə inamının çatışmamazlığı yox idi. Lakin həmə

gün olduqca diqqətli geyindi, ağ və mavi zolaqları olan jileti geydi, sarı təhər bakenbardlarına və parlaq mavi gözlərinə düşən açıq sarı rəngli qalstukunu vurdu. Möhkəmcə səhər yeməyi yedi, daha çox tünd olan pendir yeyib, üstündən bir fincan xüsusi çiyələk şirəsi içdi. Qocaya gəlişinin özlüyündə mərhəmətdən doğduğunu göstərmək üçün bilərəkdən gecikdi. Hollda sümbülçiçəklər tünd qoxu saçır və çiçəkləri çox sevdiyindən ixtiyarsız halda missis Larnı xatırlayaraq gözəl buketin üzərinə əyildi. Heyf ki, bu həyatda qəşəng qadınlardan və bir çox şeylərdən ayrılmaq lazım gəlir! Çox heyf! Bu fikir eyni zamanda da onu qəzəbləndirdi və «bu iflic olmuşdan, qoca fırıldaqçıdan» heç bir çəfəngiyyat eşitmək fikrinə düşmədən xidmətçinin arxasınca getdi.

Ventnor qara atlas masa üstlüyünün üzərinə qoyulmuş narıncı abajurlu elektrik lampasının və buxarının alovunun gur işıqlandırdığı otağa daxil oldu. Divarlardakı rəsmlər tutqun halda işıldayırdı, qədim mis şamdanın şamları yox idi, ağır pərdələr tutqun qırmızı rəngdəydi və Ventnor palıd qozası qəhvəsinin, kofenin, siqarın və qoca bədəninin qarışıq qoxularını hiss elədi.

Otağın o başında buxarının yanında işıq saçan ləkə gördü, alov qoca Xeytorpun gur ağ saçlarını işıqlandırır.

– Ser, mister Ventnor.

İşıldayan ləkə tərpəndi. Səs eşidildi: «Oturun».

Mister Vantner buxarının o biri tərəfindəki kresloda oturdu və nədənsə yuxuladığını hiss edib özünü çimdiklədi. Ayıq olmaq lazımdır!

Qoca öz adi batıq səsiylə danışır və Ventnor kifayət qədər əsəbləşmiş halda onun sözünü kəsdi:

-Bağışlayın ser, heç nə ayırd eləyə bilmirəm.

Qoca Xeytorpun səsi gözlənilməz sərtliklə eşidildi:

– Sizin məktubunuz mənim üçün çin tərifnaməsi kim bir şeydir.

– Bəs belə! Eybi yox, biz onu tezliklə ingilis dilinə çevirərik.

– Nə qədər tez olsa, bir o qədər yaxşıdır.

Ventnor bir anlığa qərarsız qaldı. Kartını açsınmı? Risq eləmək onun adəti deyildi. Amma oyun şahidsiz gedirdi, hər an kartını geri götürə biləcəyini bildiyindən, sözünü deməyi qərara aldı.

-Bax belə, mister Xeytorp, qısaca desək məsələ belədir. Bizim dostumuz mister Pillin gəmilərinin alınması üçün sizə on faiz komissiyon haqqı verib. Bəli, bəli mən bilirəm! O pulu birbaşa sizin adınıza yox, sizin qohumunuz missis Larn və onun uşaqlarının adına keçirdib. Bunun şirkətin etibarından sui istifadə eləmək olduğu sizə məlumdurmu?

Qocanın: «Bu cəfəngiyyatı haradan eşib çıxarıbsınız?» sözləri vəkili ayağa sıçramağa məcbur etdi.

– Mister Xeytorp, iş belə getməz. Mənim şahidlərim var, mister Pillin, missis Larn və mister Skriven.

– Siz bura niyə gəlibsiniz, mənə şantaj eləməyə?

Ventnor jiletini səliqəyə saldı, qüruruna toxunulduğundan onun sifəti qıpqırmızı olmuşdu.

– Ah, demək siz beləymişsiniz? – o dedi. – Elə hesab eləyirdiniz hamını aldada bilərsiniz, bu necə ağılınıza gəldi? Hə, çox səhv edirsiniz. Ədəbli olun! Öz vəziyyətinizi nəzərə almağı sizə məsləhət görərdim, yoxsa mən sizi bir tikəyə möhtac elərəm. Həm də mən sizin hərəkətinizin cinayət olmadığına əmin deyiləm.

– Cəfəngiyyatdır!

Çarlz Ventnor qəzəbindən susdu, sonra isə sözləri püskürdü:

– Qətiyyən cəfəngiyyat deyil! Siz mənə üç yüz funt borclusunuz, uzun illərdir borclusunuz və siz həyasızcasına mənimlə bu tonda danışırırsınız! Mən heç vaxt boş yerə öyünməyəm. Düşündüyümü deyərəm. Qulaq asın. Ya dərhal mənim borcumu verin, ya da mən yığıncağı çağıracağam və onlar hər şeyi öyrənəcəklər. Onda görərsiniz nələr olacaq. Elə yerində olur sizin kimi prinsipsiz, vicdansız... – təngənəfəs olduğundan sözlərini axıra kimi deyə bilmədi.

Qəzəbləndiyindən qocanın sifətinin necə dəyişdiyini hiss eləmədi. Çənəsinin tükləri biz-biz durmuşdu, yanaqlarından ta saçlarının dibinə kimi

pörtmüşdü. Ayağa qalxmaq üçün kreslonun yanlarından yapışmışdı, şişmiş əlləri titrəyirdi, ağzının küncündə azacıq tüpürcək görünürdü və sözləri elə səsləndi ki, sanki, onun dişləri çaqqıldayırdı.

– Demək... demək... siz... siz... məni hədələyirsiniz!

Danışığın artıq pozulduğunu gören Ventnor rəqibinə sərt halda nəzər yetirdi. O taqətsiz, qəzəblənmiş, pörtmüş sifəti olan qocanı gördü, qoca divara sıxılmışdı, onu həmişə bəxti gətirən adama xas olan həyəcan çuğlamışdı. Yazıq qoca hinduşka, tərifli müqəvva!

– Elə qızıışmayın, yoxsa halınız pis olar. Bu yaşda, bu səhhətinizlə özünüzü təmkinli aparmalısınız. İndisə ya mənim şərtimlə razılaşın, ya da özünüz bilirsiniz nə olacaq. Məni heç nə ilə qorxuda bilməzsiniz. – Qəzəbindən qocanın nitqini itirdiyini görüb davam elədi: – Mən sizin nə qərara gələcəyinizə tüpürmək belə istəmirəm, mən sizə kimin vəziyyətin ağası olduğunu göstərmək istəyirəm. Əgər siz qocalıq, ağılsızlığınızla hələ də komanda verə biləcəyinizi təsəvvür eləyirsinizsə, yaxşı, görərik kim qalib gələcək. Hə, siz neyləmək niyyətindəsiniz?

Qoca tamam öz kreslosuna yayılmışdı, onun yalnız tünd mavi gözləri canlı görünürdü. Sonra o əlini qaldırdı və Ventnor onun məftildən asılan elektrik zənginin düyməsini basmağa cəhd elədiyini gördü. «Mən ona göstərəm!» – o fikirləşdi və yaxınlaşıb zəngi kənara elə çəkdi ki, qocanın əli zəngə çatmasın.

Bununla da məhv edilən qoca gözlərini boşluğa dikərək hərəkətsiz halda oturdu. «Şantaj» sözü yenidən Ventnorun qulaqlarında səsləndi. Bir ayağı qəbirdə, ya da müttəhimlər kürsüsündə, bir ayağı isə iflasın kənarında olan bu qoca əclaf, fırldaqçı kimi həyasız, dəhşətli dərəcədə həyasız olan birisini təsəvvür eləmək belə çətinidir!

– Hə, – o dedi, – öyrənmək heç vaxt gec deyil, bu dəfə sizin qismətinizə dişinizlə əzə bilməyəcəyiniz qoz düşüb Doğrudurmu? Yaxşısı budur qışqırasınız: "Peccavi" («Günaha batmışam» (lat.).

Sonra öz vəziyyətinin mənəvi üstünlüyünü dərk edərək və rəqibinin tamami ilə məğlub olması onda yüngülcə vicdan əzabı oyatdı, matəm sükutu çökmüş otaqda türk xalçasının üzərində gəzişərək öz düşüncələrini qaydaya saldı.

– Siz qocasınız və mən sizə qarşı amansız olmaq istəmirəm. Sadəcə, mən sizə artıq ikili oyun oynamağa qadir olmadığınızı göstərmək niyyətindəyəm, sanki, siz hələ də hər şeyə qadirsiniz. Olduqca çox illər ərzində siz istəyinizə nail olubsunuz. İndisə ola bilməyəcəksiniz, qurtardı, aydındırmı? – Qoca kresloda qabağa əyləndə Ventnor əlavə elədi: – Hə, hə, yenə də qudurmayın, sakit olun. Xəbərdarlıq edirəm, bu sizin sonuncu şansınızdır. Mənim sözüm qətidir. Nə deyirəmsə, eləyirəm.

Gözlənilmədən qoca inanılmaz cəhd eləyərək əlini zəngə qədər uzada bildi. Ventnor zəng səsini eşidib sərt tərzdə dedi:

– Yadda saxlayın, sizin nə qərar qəbul eləyəcəyinizin mənim üçün heç fərqi yoxdur. Necə istəyirsiniz elə də eləyin! Hə!

Qapı cırıldadı və Xeytorp xırıltılı səslə əmr elədi:

– Bu iti bayıra tullayın və bura qayıdın!

Ventnor onu yumruğuyla hədələməmək üçün özündə səbr tapa bildi. «Çox gözəl, mister Xeytorp! Çox yaxşı!» deyərək donquldanaraq, ləyaqətlə qapıya doğru getdi. Onu qayğıkeşliklə yola salan xidmətçi yenidən qəzəbini coşdurdu. İt! Ona it demişdilər!

3

Mister Ventnoru yola salandan sonra xidmətçi Meller yenidən sahibinin yanına qayıtdı. Sahibinin sifəti qəribə hala düşmüşdü, sonradan onun xidmətçilərə dediyi kimi «tamam ləkələrlə örtülmüşdü». Elə görünürdü ki, başına axan qan onun mərmər kimi ağ alnını həmişəlik ləkələrlə örtmüşdü. Qəfildən xidmətçi onun səsini eşitdi:

-Şam cövhərli vanna hazırlayın.

Qoca suyuna içinə uzananda xidmətçi soruşdu:

– Ser, yanınıza nə vaxt gəlim?

– İyirmi dəqiqədən sonra.

– Oldu, ser.

Qoca Xeytorp qəhvəyi, tüstülənən, ətirli mayenin içinə uzanıb xırıltıyla köks ötürdü. Bu kinli küçüklə dalaşanda həddən artıq hirslənib özünü əldən salmışdı. Hə, indi onun mahnısı oxunub. Əgər ki... əgər ki, fırldaqçının boynunun kökündən yapışib çölə vıyıldada bilsəydi! O günə kimi yaşayasan ki, səninlə belə danışalar, sənsə əlini, ayağını tərpedə, bir söz deyə bilməyəsen, yox, bundansa ölmək yaxşıydı! Hə, ölmək yaxşıydı! Onun qoca, şişkin bədənində hələ də küt, sərhədsiz həyəcan qaynayırdı, tutqun suda onun bədəni gümüşü-qəhvəyi rəngdə görünürdü və o, xışıldayan ciyərlərinə dərinlən hava çəkir, sanki, mənəvi təskinlik axtarırdı. Belə heyvana məğlub olasan! Bu gədəyə, süründürməçiyə imkan verəsən səni yerə yıxa və təpikləyə! Belə yüksək adı çirkəbə bulaşdırmaq! Onu dilənçiyə döndərmək, dillərdə dastan eləmək bu tipin imkanı daxilindəydi! İnanmaq çətindi! Lakin bu beləydi. Sabah o, öz çirkin işinə başlayacaqdı, bəlkə də, elə bu gün. Onun ağacı gurultu ilə aşmışdı! Səksən il, səksən şanlı il! O illərin heç biri üçün təəssüflənmişdi, ümumiyyətlə o, heç nədən ötrü təəssüflənmişdi və həyatında elədiyi işlərin ən yaxşısından ötrü, şirkətin etibarından sui istifadə eləyərək, öz nəvələrini təmin etməsindən ötrü isə heç təəssüflənmişdi. Bu tip isə, sandıq tulası! Sən bir işə bax, bu mənfur köpək zəngi onun əlindən aldı! Bu tipə qismət olmuşdu Silvanes Xeytorpun hesabına «ödənilməmişdir» ştapını vurmaq, onsuz da qəbirdən bir addımlıqda olan onu həyatdan silmək! Onun tutqun suyun üzərinə qalxan əli təzədən qarnının üstünə düşdü, iki-üç köpük yuxarı qalxdı. Amma o əbəs yerə belə tələsir, əbəs yerə! Sürüşüb yıxılmağı, ya da başının suyun altına salmağı kifayətdir ki, deyəsən, əlvida mister Ventnorun qələbəsi! Ölüləri şirkətin idarə heyətindən qovmurlar. Ölülər dilənçi ola bilməzlər, onlar müstəqilliklərini itirə bilməzlər.

Qoca Xeytorp gülümsədi və ağ saqqalı islanana kimi vannanın suyun şappıldatdı. Şam cövhəri necə də yaxşı qoxuyurdu! O, bu qoxunu ciyərlərinə çəkirdi. Yaxşı yaşadı, əla! Hər an mister Ventnorun burnunu ova biləcəyi, əclafa qalib gələ biləcəyi fikri ona xoş rahatlıq hissləri bəxş edirdi. Hətta qanı da sanki, damarları ilə bir qaydada axırdı. Gözləri yumuldu. Axirət həyatı... hə, bu haqda o möminə bənzər adamlar danışırlar. Cəfəngiyyətdir! Siz yuxuya gedirsiniz və yuxu görmədən uzun müddət yatırırsınız. Nahardan sonra mürkülədyin kimi... Nahar! O, dilini göyə doğru döndərdi. Hə, o, məmuniyyətlə nahar eləyir! Bu köpək onu diz çökdürə bilməyəcək! Hər halda, həyatındakı ən yaxşı nahar onun Cek Xerrinq,

Çayçester, Tornuorfi, Nik Treffi və Colion Forsayt üçün Polun yanında təşkil elədiyi nahar olub. Aman Allahım! Bu ya 60-cı ildə olub, ya da 65-ci ildə? Məhz bu nahardan əvvəl, Liverpula köçməmişdən on il əvvəl o Elis Larna vurulmuşdu. Bax, bu nahar idi! Altı nəfərlik nahar ona iyirmi dörd funta başa gəlmişdi və bu zaman Forsayt demək olar ki, heç nə içməmişdi. Yalnız Nik Treffi və o, hər biri üç adamın əvəzinə içə bilirdilər! Onlar hamısı ölmüşdülər! Hamısı bir nəfər kimi. Qəfildən o fikirləşdi: «Mənim yaxşı nüfuzum var, indiyə qədər heç vaxt mənə badalaq gəlib yıxa bilməyiblər!»

Buxar divarının arxasından səs eşidildi:

– Ser, iyirmi dəqiqə keçdi.

– Yaxşı, çıxıram. Axşam kostyumumu verin!

Kostyumunu və köynəyi çıxaran Meller düşündü: «Bəzənib düzənmək qocanın nəyinə lazımdır? Yorğan-döşəyə uzanıb, orada da nahar eləyə bilər. Əgər insan özünü uşaq kimi hiss eləməyə başladısa, onun yeri beşikdir...»

Bir saatdan sonra qoca Xeytorp yenə də Venorla aralarında döyüş gedən otaqdaydı. Masanın üstündə artıq nahar süfrəsi açılmışdı və o, diqqətlə hər şeyə baxırdı. Pərdələr yuxarı qaldırılmışdı, otağa təmiz hava dolurdu, pəncərədən ağacların və bənövşəyi rəngli göyün cizgiləri görünürdü. Sakit, rütubətli gecə xoş qoxu saçırdı. Vannadan sonra qoca qızıışmışdı, tərədən dırnağa kimi təzə paltarda özünü yaxşı hiss edirdi. Lap çoxdan ürəyi istəyən kimi nahar eləməmişdi! Yaxşı olardı ki, masada sənin qarşında qadın otura, amma təkcə bu mömin yox, Allah özün saxla! O bir daha qadın çiyinlərinə işığın necə düşməsinə baxmaq, işıldayan gözləri görmək istərdi! Tısbığa yerışı ilə buxarıya yaxınlaşdı. Burada lap təzəlikcə ev sahibi kimi həməm gopçu belini alova çevirərək oturmuşdu, qoy bu həyasız lənətə gəlsin! Birdən gözləri qarşısında üç katibii canlandı, xüsusi ilə də gənc Farni, əgər onlar bu quldurun onun boğazından yapışıb yerə atıldığını görsəydilər, nə deyərdilər! Bəs direktorlar?! Qoca Xeytorp! Qüdrətlilərə yıxmaq necə də asanmış! Təntənə içində olan bu köpək!

Xidmətçi otağa keçdi, pəncərəni bağlayıb, pərdələri endirdi. Elə bu da! Axı gün gələcək o, artıq bunun haqqını verə bilməyəcək, özündə: «Artıq sizin xidmətlərinizdən istifadə olunmayacaq» deməyə güc tapmayacaq. Həməm gün o,

bütün gücüylə onu o biri dünyaya yola salmağa çalışan həkimin də haqqını ödəyə bilməyəcək! Hər şey əldən çıxdı, hakimiyyət, pul, müstəqillik! Onu geyindirir və soyundururlar, xəyallarına necə gəlirsə, uşaq kimi kaşa yedizdirirlər və yalnız bir şey istəyirlər, o, əzilmiş və rüsvay edilmiş halda yoldan çəkilsin! Qocaların yaşamaq hüququ var, əyər onların pulları varsa! Yemək, içmək, hərəkət eləmək, nəfəs almaq hüquqları var! Pulu olmayanda möminyubətmədən ona bu haqda məlumat verəcək. Hər şeyi ona məlumat verəcək, əks halda, yalnız yazıqlarını gəldiklərinə görə susacaqlar. Allaha şükürlər olsun ki, əvvəllər heç vaxt ona yazıqları gəlmirdi!

– Bir şüşə Perye Jue gətirin, – o dedi. – Yeməyə nə var?

– Ser, jermen şorbası, balıq xörəyi, şirin ət, kotlet, pirojna.

– Qoy əlavə də hors-d'oeuvre (əlavə yemək (frans.)) gətirsinlər və nə isə tünd çərəz də hazırlayın.

– Oldu, ser.

Xidmətçi çıxandan sonra o düşünürdü: «İstridyə də yeyərdim, təəssüf ki, gec xatırladım!» Yazı masasına yaxınlaşıb, əli ilə yoxlayaraq yuxarıdakı yeşiyi çəkdi. Orada elə də çox şey yox idi, cəmisi bir neçə vərəq kağız var idi, onun şirkətinin iş kağızları və borclarının siyahıları. Hətta, vəsiyyətkəğızı da yox idi, heç yazmayacaqdı da, onsuz da vəsiyyətkəğızı eləməyə heç nəyi yox idi! Məktubları saxlamırdı. Yarım düjün hesablar, bir neçə resept və yaddaş çiçəkli cəhrayı kağız. Vəssəlam. Qoca ağac yazda yarpaq açmayacaqdı və onun kökləri quruyacaq, sonra isə külək onu aşıracaqdı. Həyat tədricən qocaları tərək eləyir və onlar qaranlıqda qalırlar. Cəhrayı kağıza baxıb düşündü: «Mən əbəs yerə Elislə evlənmədim, ondan yaxşı sevgili tapmaq olmazdı!» O, yeşiyi yerinə qaytardı, amma hələ də otaqda boş-boşuna gəzişirdi, adətinin əksinə olaraq oturmaq istəmirdi. Bu it onun boğazını gəmirənə qədər yerində qaxılıb oturmağı olduğu saatin dördə biri qədər vaxtı xatırlamağı ona mane olurdu. Rəsmlərdən birinin qabağında dayandı. Balaklava uğrunda döyüşdə yaralı rus əskərini öz atının belinə yıxan və əsir götürən Qrey Skottun kavalieri təsvir olunmuş bu şəkil öz tutqun rəngləri ilə işıldayırdı. Bu şəkil 59-cu ildə almışdı. Bu şəkil onun çox köhnə dostuydu! Onun hələ Olbenidəki subaylıq otağının divarından asılmışdı və o vaxtdan da bu şəkildən ayrılmamışdı. O olmayanda bu şəkil kimə çatacaqdı? Axı mömin, yəqin, onu atacaq, yerinə isə

«xaçda çarmıxa çəkilmə» şəklini asacaqdı, ya da dəbdə olan başqa bir yüksək sənət əsərini. Əgər bu, onun ağına gələrsə, bunu elə indi də eləyə bilərdi. Şəkil ki ona məxsusdur, o cümlədən, bu otaqda olan hər bir şey, ta onun şampan içdiyi qədəhə qədər. Bütün bunlar ona on beş il əvvəl, o, özünün çox böyük oyununu uduzandan sonra bağışlanmışdı. Bu oyun onu yəhərdən salmış, gətirib özünü tərifləyən bu köpəyin pəncəsinə salmışdı! «Səhəng su gətirməyə alışdı...» Ələ keçdi!... Sürətlə çıxan tıxacın səsi onu xəyaldan ayırdı. Masanın arxasına keçib pəncərənin qabağındakı yerini tutdu və nahar eləməyə başladı. Bu da uğur! Hər halda, istridyələri gətiriblər!

– Mən qoyma `` dişlərimi unutmuşam, – o dedi.

Xidmətçi dişlərini gətirənə kimi o, bir-birinin dalınca istridyələri udurdu, bu zaman onların üzərinə vas-vasılıqla qırmızı istiot səpir, limon suyu və çili sirkəsi töküdü. Dadlıydı! Doğrudu, o gözəl illərdə Pikşada yediyi istridyələrin dadını verməzdi, amma bunlar da elə də pis deyildi! Qabağındakı göy boşqabı görüb dedi:

– İstridyələrdən ötrü aşpaza təşəkkürümü bildirin. Mənim üçün şampan süzün.
– Titrəyən qoyma dişlərini götürdü. Allaha şükürlər olsun ki, heç olmaya dişlərini başqasının köməyi olmadan yerinə taxa bilirdi! Köpüklü qızılı şırnaq tədricə onun qədəhini ağzına kimi doldurdu. Qədəhi ağappaq tüklərinə görə xüsusilə qırmızı görünən dodaqlarına apardı, içib masanın üstünə qoydu. Qədəh boş idi. Əsl ab-həyatdı! Qaydasında soyudulmuşdu!

– Ser, mən onu sonuncu dəqiqəyə qədər buzda saxladım.

– Çox gözəl. Belə qoxuyan hansı çiçəklərdir?

– Ser, bufetin üstündəki sünbülçiçəkləridir. Gündüz missis Larn göndərib.

– Masanın üstünə qoyun. Qızım haradadır?

– O artıq nahar eləyib. Deyəsən, bala hazırlaşır.

– Bala!

– Ser, xeyriyyəçilik balına!

– Hm! Mənim üçün şorbama bir az da köhnə şərabdən süzün.

– Oldu, ser. Şüşənin ağzını açmaq lazımdır.

– Yaxşı, gedin.

Xidmətçi zirzəmiyə düşərkən yolda yeməxanaya şorba aparan Molliyə dedi:

– Sahibimiz bu gün içkiyə yaman qurşanıb. Bilmirəm bundan sonra səhər yeməyindən sonra onun halı necə olacaq.

Molli sakitcə cavab verdi:

– Qoy yazıq qoca təskinlik tapsın. – Holla gedərkən sinəsinə sıxdığı buğlanan şorbanın üzərindən mahnı zümzümə eləyirdi və qocanın ona bağışladığı həməni soverənə aldığı yeni krujevalı köynəyi haqda düşünürdü.

Qoca Xeytorp isə istridyələri həzm eləyərək, sünbülçiçəklərinin quxusunu uda-uda öz sevdini jermen horbasını içirdi. İlin bu vaxtında şorba, əlbəttə, istədiyini kimi olmayacaq, axı ona bir az da göy noxud əlavə eləməlisən. Bax Parisdə bu şorbanı hazırlamağı bacarırlar. Bəli! Fransızlar yeməkdə axmaqlıq eləmirlər və təhlükənin gözünün içinə də cəsarətlə baxırlar! Həm də nə ləzzətli yeməkləri sevdiklərinə görə, nə də özlərinin yüngül xasiyyətlərinə görə riyakarlıq eləmirlər, utanmırlar.

Şorbanı gətirdilər. O, boşqabın üzərinə əyilərək şorbanı içirdi, xörək dəsmalı uşaq döşlüyü kimi döşünü örtmüşdü. Şərabın bu növü ona tamamilə ləzzət verirdi, bu axşam iy bilmə qabiliyyəti olduqca zərifdi. Hə, bu az rast gəlinən tünd içkiydi, bu şərabı axırıncı dəfə içməsinin üzərindən bir il keçmişdi. Kim bizim günlərdə bu şərabdan içirdi? Adamlar cılızlaşmışdılar!

Süfrəyə balıq verdilər və şirin ətin arxasınca balıq da onun mədəsində yox oldu, o yenə də şampan içdi. İkinci qədəh, hər şeydən əvvəl, mədəni qızdırır, amma hələ hissləri keyləşməmişdi. Gözəldi! Demək bu tip onu yerə sərdiyini güman eləyir, necə, hə?

– Orada, dolabda mənim xəz paltom var, – qoca dedi, – mən onu geymirəm. Özünə götürə bilərsən.

Xidmətçi olduqca kəsə cavab verdi:

– Ser, sizə minnətdaram, sizdən çox razıyam. («Demək qoca kaftar, nəhayət ki, paltoya güvə düşdüyünü hiss eləmişdir!»)

– Mən sizi çoxmu əziyyətə salıram?

– Nə danışırsınız, ser, qətiyyən yox! Lazım olduğundan çox yox.

– Qorxuram ki, belə deyildir. Çox təəssüflənirəm, amma neyləmək olar? Mənim yaşıma gələndə hər şeyi başa düşəcəksiniz.

– Bəli, ser. Ser, mən həmişə sizin cəsarətinizlə fəxr eləmişəm.

– Hm! Sizin tərəfinizdən çox lütfkarlıqdır.

– Siz həmişə yüksəkdəsiniz, ser.

Qoca Xeytorp baş əydi.

– Siz çox mehriban adamsınız.

– Ser, nə danışırsınız? Aşpaz sousa və kotletə azacıq ispanaq əlavə eləyib.

– Aha! Ona deyən hələlik nahar çox gözəldir.

– Təşəkkür eləyirəm, ser.

Tək qalandan sonra Xeytorp hərəkət eləmədən oturmuşdu, onun şüuru yüngülcə dumanlanmışdı. «Yüksəkdə, yüksəkdə!» Qədəhi qaldırıb bir qurtum içdi. Yalnız indi onun iştahı gücləndi və üç kotletin, bütün sousun və ispanağın axırına çıxdı. Təəssüf ki, təzə cüllütün dadına baxa bilmədi! Naharı uzatmağı çox istəyirdi, amma təkcə pirojna və tünd yemək qalmışdı. Bir də o, danışmaq istəyirdi. Həmişə dostları ilə birlikdə oturmağı xoşlayırdı və deyilənə görə məclisin qəlbi olurdu, axır vaxtlar isə az qala heç kimi görməmişdi. Çoxdan hiss eləmişdi ki, hətta, idarə heyətində də onunla söhbət eləməkdən qaçırırlar. Qoy qaçsınlar! İndi onun üçün heç fərqli yox idi, o, idarə heyətinin axırncı iclasında iştirak eləyirdi. Amma onlar onu bayıra tullaya bilməyəcəkdilər, onlara həzz almağa imkan verməyəckdi, onun nə vaxt gedəcəyini səbirsizliklə gözlədiklərini çox görmüşdü. Onun qarşısına artıq pirojna qoyulmuşdu və qədəhini qaldırıb göstəriş verdi:

– Süzün.

– Bu xüsusi qədəhlərdir., ser. Bir şüşə, ancaq dörd qədəh tutur.

– Süzün.

Xidmətçi dodaqlarını sıxıb şərab süzdü.

Qoca Xeytorp içib köks ötürərək boş qədəhi yerə qoydu. O, öz adətinə sadıq qalmışdı, çərəz verilənə qədər şüşəni qurtarmalıydı. Əla çaxırdı, əla növdü! İndi də pirojnanın növbəsiydi. Pirojnalər çox gözəl idi və bir göz qırpımında pirojnaləri köhnə şərəblə əritdi. Demək, bu möminbala gedir, hə? Olduqca məzəlidir! Maraqlıdır, kim bu quru şüvüllə rəqs eləyəcəkdi, onu möminlik zay eləmişdi, seksual təmin olunmazlıqdan başqa bir şey deyildi. Hə, belə qadınlar çoxdur, onlarla tez-tez rastlaşırsan və hətta onlarla bir iş görməyə qədər onlara yazığın da gəlir. Onlarla bir iş görəndə isə onlar sizi də özləri kimi bədbəxt eləyirlər və hələ bir sizin boynunuzda da əyləşirlər.

– Daha nə var? – o soruşdu.

– Pendirdən və yumurtadan hazırlanmış qoğal var, ser.

Məhz onun sevdiyi yeməkdi.

– Onunla birlikdə 65-ci ilin şirin çaxırını da verin.

Xidmətçi gözlərini bərəlti. O, bunu gözləmirdi. Əlbəttə, qocanın gözləri alışıb yanırdı, amma bu vannadan sonra da ola bilərdi. O tərəddüd elədi:

– Ser, bunu içməyin sizə ziyan olmayacağına əminsinizmi?

– Yox, amma mən içirəm.

– Ser, miss Xeytorpdan soruşmağıma etiraz eləməzsiz?

– Onda siz işdən azad olacaqsınız.

– Ser, necə məsləhətdir, amma mən üzərimə belə məsuliyyət götürə bilmərəm.

– Sizdən bu haqda xahiş eləyən varmı?

– Yox, ser.

– Hə, demək, gətirirsiniz. Eşşək olmayın.

– Oldu, ser! («Əgər qocaya mane olmasam, yəqin, onu iflic vuracaq!»)

Qoca sakitcə oturub, sünbülçiçəklərinə baxırdı. O xoşbəxt idi, içində hər şey isinmiş, yumşalmış və o təsirlənmişdi, nahar isə hələ qurtarmamışdı! Möminlər sizə yaxşı naharın əvəzində nə təklif eləyə bilərlər? Onlar sizi arzulamağa, ya da heç olmaya bircə anlığa həyatı cəhrayı rəngdə görməyə məcbur eləyə bilərlərmi? Yox, onlar sizə ancaq veksellər verə bilərlər, onlarla da siz heç vaxt pul ala bilməzsiz. İnsanın bircə güvənə biləcəyi cəsarəti var, onlar isə isanı məhv eləmək istəyirlər, onu əl açıb dilənməyə məcbur eləyirlər. O, çox qiymətli həkiminin əllərini bir-birinə necə vurduğunu görürdü: «Bir şüşə şampandan sonra şirin çaxır, bu özünü öldürmək deməkdir!» Hə, nə olsun, bundan gözəl ölümü hətta düşünüb tapmaq da olmaz. Bağlı otağın səssizliyini nəsə pozurdu. Musiqi? Qızı yuxarıda royalda çalırdı, həm də oxuyurdu! Bu nə ciyilti idi!... Cenni Lindi – «İsveç bülbülü»nü xatırladı, onun bircə konsertini də keçirtmirdi. Cenni Lindi!

– Yemək çox istidir, ser. Onu qabdan çıxarımmı?

– Azacıq da yağ və istiot əlavə eləyin!

– Oldu, ser.

O, hər tikəni yumşaldaraq tələsmədən yeyirdi, hər vaxt olduğundan daha dadlı idi! Pendirlə şirin çaxır əla gedirdi! O, bir qədər içib dedi:

– Kresloya keçməyimə kömək eləyin.

Buxarının qabağında oturdu, dolça, qədər və zəng yanındakı alçaq masanın üstündə idi.

– İyirmi dəqiqədən sonra qəhvə və siqaret gətirin, – mızıldandı.

Bu axşam üstünlüyü öz çaxırına verəcəkdə, çaxır qurtarmayana qədər siqar çəkməyəcəkdə. Qoca Horatsiy düz deyib: "Aequam mentem rebus in arduis Sefvare mentem" («Hətta çətin vəziyyətlərdə də ağılla düşünməyi bacar» (lat.)). Qədərini qaldırıb gözlərini qıyaraq tələsmədən şərəbı damcı-damcı süzərək içməyə başladı.

Yuxarıdakı otaqdan mömininzəif, nazik səsi, sünbülçiçəklərinin qoxusu, sidr ağacının odunu yanan buxarının istisi, dırnağından başına kimi süzülən şirin

çaxır, bu an hər şey onu cənnətə aparırdı. Sonra musiqi ara verdi, ortalığa sükut çökdü, yalnız odunlar alova müqavimət göstərməyə çalışaraq yüngülcə çatırdayırdı. O yuxulu halda fikirləşirdi: «Həyat bizi yandırır, bizi yandırır, buxarıdakı odun kimi!» Yenidən qədəhini doldurdu. Bu xidmətçi nə qədər diqqətsiz adammış, dolçanın dibində çöküntü vardı, o isə artıq dolçanın dibinə çatmışdı! Sonuncu damcı onun ağ saqqalını nəmləndirəndə, yanına məcməyidə kofe qoydular. Siqar götürüb, burnuna doğru qaldıraraq, qalın barmaqları ilə yumşaltmağa başladı. Əla siqardır! Bir qullab vurub dedi:

– Dolabdakı köhnə konyakı açın.

– Ser, konyakı? Ser, Allah xatirinə, cürət eləmirəm.

– Siz mənim xidmətçimsiniz, ya yox?

– Hə, ser, amma...

Bir anlıq sükut oldu. Xidmətçi tələsik dolaba yaxınlaşdı, şüşəni götürüb tıxacını çıxartdı. Qocanın sifəti elə pörtmüşdü ki, o qorxdu.

– Bura qoyun, süzməyin.

Bədbəxt xidmətçi şüşəni masanın üstünə qoydu. «Mən ona deməyə borcluyam, – o düşündü, – amma əvvəlcə dolçanı və qədəhi yığışdırsam, hər halda, yaxşı olar». Masanın üstünü yığışdıraraq çıxdı.

Qoca tələsmədən konyakla kofe içirdi. Necə də gözəldi! Narıncı yarım qaranlıqda otaqda burularaq qalxan siqaret tüstüsünə tamaşa eləyir və gülümsəyirdi. Öz qəlbinin özünə məxsus olduğu axırıncı gecəydi, müstəqilliyinin də axırıncı gecəsiydi. Sabah o istefa verəcəkdə, nə vaxt bayıra atılacağını gözləyə bilməzdi! Bu tipə də təslim olmayacaqdı!

Sanki, uzaqdan səs eşidildi:

– Ata! Sən konyak içirsən! Necə belə eləyə bilərsən, axı bu sənin üçün, sadəcə, zəhərdir! – Ağ paltarda, aydın olmayan, sanki, bədənsiz birisi ona yaxınlaşdı. Şüşəni götürüb qızının acığına qədəhini doldurmaq istədi! Amma uzun ağ əlcəkdə olan əl şüşəni ondan aldı, silkələdi və dolaba qoydu. Eynən həmin gün, Ventnor orada dayanıb onu ittiham elədiyi gündə olduğu kimi boğazını nəsə tutdu, qaynadı

və ona danışmağa imkan vermədi, dodaqları tərپənir, ancaq yalnız dodaqlarında ağız suyu köpüklənirdi.

Qızı yenidən yaxınlaşdı. Ağ atlas paltar geymiş qız lap yaxınlığında dayanmışdı. Nazik, sarıtəhər sifət, yuxarı dartınmış qaşlar. Qızın tutqun saçları hörülmüşdü, hə hörülmüşdü! Bu da sənə mömin! Qoca gücünü toplayıb: «Demək, sən məni hədələyirsən, bu axşam hədəliyorsən!» demək istəyirdi, ancaq yalnız «demək» deyə bildi və aydın olmayan pıçılıt eşidildi. Qızının dediklərini eşitdi: «Ata, hirslənməyin, bunun heç bir mənası yoxdur, yalnız özünü zə ziyan vurursunuz. Şampandan sonra bu ziyandır!» Sonra qızı hansısa ağ, xışıldyan tüstüdə yox oldu. Getdi. Onu bala aparən taksı uğıldadı, nərildədi. Belə! Hələ onun şəfqətinə möhtac olmayıb, o isə artıq onu incidir, onu hədələyir! Neynək, biz hələ baxarıq! Onun gözləri qəzəbdən işıldayır, yenə də hər şeyi aydın görürdü. Yüngülcə qalxaraq iki dəfə qızı ilə həmfikir olan Mellerə yox, xidmətçi qıza zəng çaldı. Ağ önlüyü olan qara paltar geymiş qəşəng xidmətçi qız içəri girən kimi də, o dedi:

– Mənə ayağa qalxmağa kömək eləyin!

İki dəfə qızın zəif əllərinin onu qaldırmağa gücü çatmadı və o təzədən kresloya çökdü. Üçüncü dəfədə çətinliklə ayağa qalxa bildi.

– Sağ ol. Get. – Qızın çıxmasını gözləyərək palıd dolaba yaxınlaşdı, qapısını açıb şüşəni oradan çıxartdı. Çaxır qədəhini də götürüb, şüşəni hər iki əli ilə saxlayaraq qədəhə konyak süzdü və içdi. Qurtum qurtum dalınca koyak onun ətir saçan, gün işıqlı, köhnə, özü kimi köhnə simasını rütubətləndirirdi. Qədəhini sona qədər içdi, şüşəni möhkəmcə tutub, tısbığa yerışı ilə öz kreslosuna yaxınlaşdı və bütünlüklə özünü kresloya saldı.

Şüşəni sinəsinə sıxaraq, bir neçə dəqiqə hərəkətsiz halda oturaraq düşünürdü: «Centlmenlər belə hərəkət eləmirlər. Şüşəni masanın üstünə qoymaq lazımdır, masanın üstünə», amma onunla və bütün ətrafdakıların arasından ağır pərdə asılmışdı. O şüşəni özü masanın üstünə qoymaq istədi, öz əlləriylə! Amma əllərini tapa bilmirdi, əllərini hiss eləmirdi. Onun şüurunda, sanki, aşağı-yuxarı yellənəcək yellənirdi: «Sən hərəkət eləyə bilməzsən». «Yox, bilərəm!» «Sən məğlub olubsan!» «Yox, məğlub olmamışam». «Təslim ol». «Yox, olmaram!» Deyəsən, gərgin axtarışla əllərini axtarmağın sonu olmayacaqdı, o əllərini tapmalıydı!

Bundan sonra istəyirsən o biri dünyaya yola düş, amma tam qaydasında yola düş! Ətrafında hər şey qırmızı idi. Sonra qırmızı bulud yüngülcə dağıldı və saat əqrəblərinin çaqıltısını eşitdi: Tik-tak. O, çiyinlərinin və qollarının ta ovuclarına kimi necə canlandığını hiss elədi, hə, indi, o, əllərindəki şüşəni də hiss edirdi! Kresloda qabağa əyilməyə cəhd elədi, şüşəni masanın üstünə qoymaq lazımdı! Centlmenlər özlərini belə aparmırlar! Artıq bir əlini hərəkət elətdirə bilirdi, amma şüşəni hələ də istədiyi yerə qoymaq üçün möhkəmcə saxlaya bilmirdi. Son gücünü toplayıb təkənla irəli əyilərək kresloda tərpendi, ancaq hələ əyilə bilmirdi və şüşə onun sinəsiylə sürüşərək masanın qırağında köndələnə dayandı. Onda o, var gücüylə bədəni və əlləriylə irəli dartındı və şüşə dikəldi. O, bunu bacardı, bacardı! Dodaqları gülüşdən əyildi, bədəni yavaş-yavaş kresloya çökürdü. O, bunu bacardı! Və o, gözlərini yumdu...

Saat on ikinin yarısında Molli qapını açaraq ona baxdı və astadan dedi: «Ser, orada qadınlar və bir cənab gəlib!» O cavab vermədi. Qapıdan yapışaraq Molli holla pıçıldadı:

– Miss, o yatır.

Cavabında isə ona pıçıldadılar:

– Ah! Təkcə mənə buraxın, əgər o özü oyanmasa, mən onu oyatmaram. Onun mənə yeni paltarda görməsini elə istəyirəm!

Xidmətçi qız kənara çəkildi və Fillis barmaqlarının ucunda içəri keçdi. Lampanın işığının və buxarının alovunun onu tərədən dırnağa qədər işıqlandıra biləcəyi yerə getdi. Ağ atlasdan tikilən paltar onun böyüklər üçün olan ilk donu idi, sinəsinin üstündə və o biri əlində həmişə yaşıl bəzək bitkisi olan qardeniya var idi, ilk dəfə idi adam arasına çıxmaqdan belə həzz alırdı! Ah, onun yatdığına görə necə də təəssüfləndi! O necə də qızarıb! Qocalar necə də məzəli nəfəs alırlar! Uşaq kimi sirli halda pıçıldadı:

– Qəyyum!

Sükut. Qız dodaqlarını şişirdib qardeniyanı fırladı. Birdən ağına bir fikir gəldi: «Çiçəyi onun yaxasına taxacağam! Oyananda çiçəyi görüb sevinəcək!»

Yaxınlaşb aşığı əyildi və çiçəyi qocanın yaxısına keçirdi. Qapının arxasından iki baş boylanırdı, qız Bob Pillinin boğuş və anasının yumşaq, yüngül gülüşünü eşitdi. Oy, onun alnı necə də qırmızı idi! Qız dodaqlarını qocanın alnına toxundurdu, geri çəkildi, dinməzcə döndü, əliylə öpüş göndərib, civə kimi sürüşərək otaqdan çıxdı.

Hollda pıçıltı, hırıltı və qısa, tondan-tona düşən gülüş eşidildi.

Qoca isə oyanmadı. Həmişə olduğu kimi, nə qədər ki, saat birin yarısına qədər Meller gəlməmişdi, onun bir daha oyanmayacağını heç kim bilmirdi.

Tərcümə: Aslan Quliyev